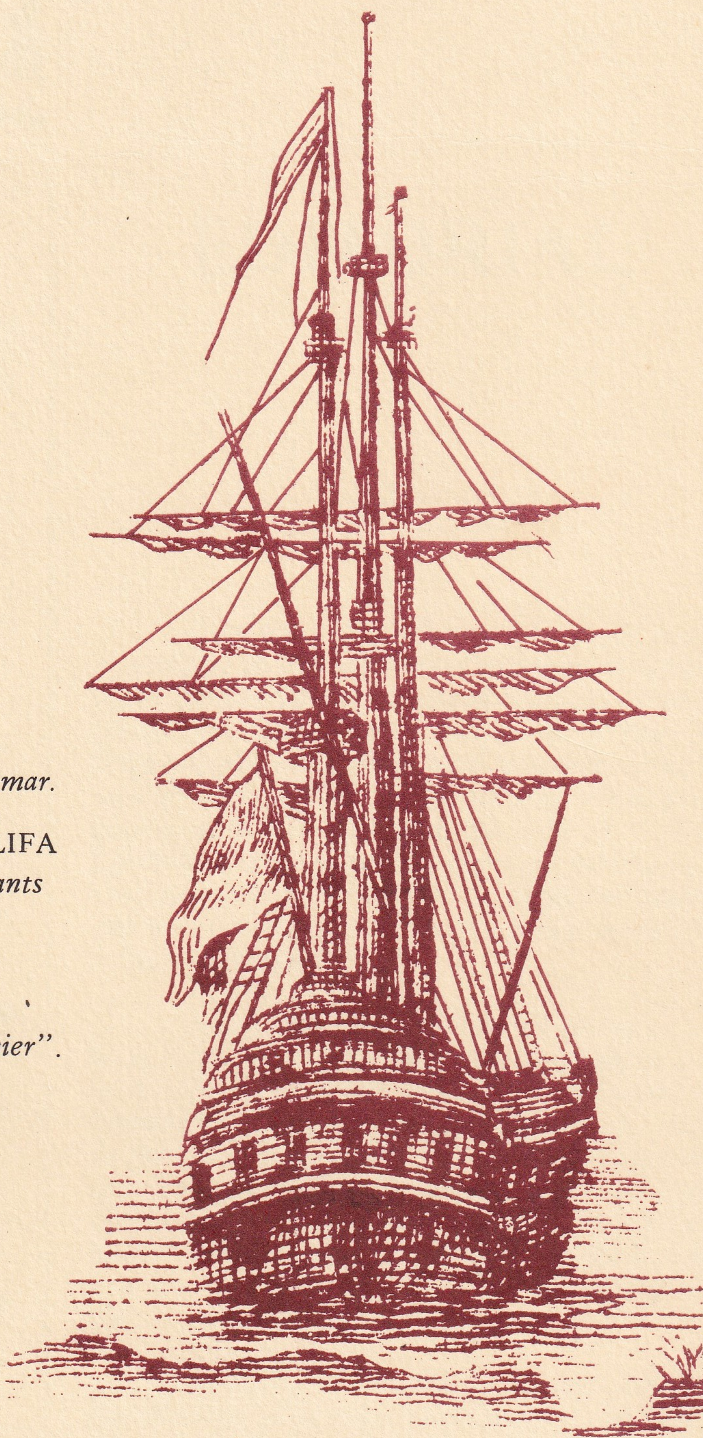

FULLS/24

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, desembre 1985

FULLS/24
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, desembre 1985

TAULA

Dibuix portada: Gravat existent en un coneixement d'embarc de l'any 1819.
MASM. Arxiu del Rector. Plec núm. 50

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Plaça del Fossar Xic, s/n. - Mataró.
Adreça Postal: c/.Sant Francesc d'Assís, 25
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
MATARÓ.
Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 39 - Mataró.
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ.

EDITORIAL

AMÈRICA

Aquest estiu s'ha celebrat a la nostra ciutat el seminari *El comerç entre Catalunya i Amèrica, segles XVIII-XIX*, organitzat conjuntament per la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo i l'Ajuntament de Mataró, acte acadèmic complementat amb la presentació simultània d'una exposició al Museu Comarcal que, sota el títol de *L'Aventura americana del Maresme* sintetitzava, amb documents i objectes, la particular relació que s'establí entre aquelles llunyanes terres i els pobles del Maresme.

L'esforç dels organitzadors del seminari, sota la direcció del Dr. Josep Ma. Fradera, va permetre que els principals especialistes en la matèria tinguessin cabuda en aquest fòrum, en un intent de divulgar i sintetitzar les darreres investigacions que s'han practicat. L'alta participació i la transcendència que han tingut aquestes Jornades són l'exponent més clar de l'interès que suscita el tema americà, al marge dels oficialismes commemoratius, massa sovint triomfalistes.

La pròxima celebració del 5è. centenari del descobriment d'Amèrica ha de servir, sobretot, per desmitificar l'esdeveniment, analitzant-lo amb la màxima objectivitat i fugint dels tòpics demagògics que tants anys ens han estat imposats.

Des d'aquesta perspectiva, en aquest número dels FULLS comencem la nostra particular i modesta aportació, en l'intent ja iniciat de recuperar una de les etapes més intenses de la nostra història econòmica, política, social i cultural que si bé la memòria popular ha mantingut present, la magnificació del record començava a esboirar.

ACTUALITAT

RECORD DE MARIA TERESA CUNILL I PUIG

Ens dol donar constància de la repentina mort de Maria Teresa Cunill, esdevinguda el passat mes de novembre a París, ciutat on residia i treballava. Persona d'extensa cultura, seguia amb interès les activitats de la nostra ciutat i durant les seves estades a la casa pairal d'Argentona no faltava mai als actes que es celebraven a Mataró. Recordem especialment la seva presència el dia de la inauguració de la nova Sala d'Exposicions del Museu Arxiu.

Dedicava la seva vida al record constant de la gran figura del seu avi, l'eminent arquitecte, historiador i polític Josep Puig i Cadafalch, fill il.lustre de la nostra ciutat. Sabem que havia iniciat les gestions per crear una fundació que assegurés a perpetuïtat la seva memòria i la conservació de la seva obra, especialment la casa d'Argentona.

Una faceta característica de la personalitat de Maria Teresa, "el Titit" —així l'anomenàvem familiarment— era el culte que retia a l'amistat: Som molts els que la recordarem com una bona amiga i sobretot la trobarem a faltar en arribar l'estiu, quan tornava de París i es reunia amb tots nosaltres.

Des dels FULLS, que llegia i col.leccionava, li dediquem el nostre record.

PREMI ILURO 1985

El nostre col.laborador Joaquim Llovet ha obtingut el Premi Iluro 1985 de Monografia Històrica, convocat per la Caixa d'Estalvis Laietana de Mataró, amb l'obra *ALSINA, MARCHI CONA. (1794-1808) Tràfic colonial, bloqueig marítim i comerç de neutrals.*

EXPOSICIONS A LA SALA POLIVALENT DEL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA

Durant el passat mes de novembre s'exhibí l'exposició CARTELLS DE JOAN MIRÓ, muntada pel Patronat Municipal de Cultura.

El present mes de desembre s'inaugurarà l'exposició ARA VE NADAL... EL TEMPS D'HIVERN presentada amb la col.laboració de l'Obra Social de la Caixa de Barcelona.

III SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la III SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS, prevista en principi per al dissabte dia 10 de maig del proper any 1986.

Per això convoca les persones interessades en la història, la ciència i la cultura mataronines, perquè puguin exposar els seus treballs, les seves conclusions, i participar en el diàleg que l'exposició de comunicacions determini.

Els criteris de presentació de comunicacions són els següents:

- Seran escrites a màquina, a doble espai, i podran tenir una extensió màxima de quinze folis. Hauran d'anar necessàriament acompanyades d'un resum que no podrà excedir de quatre folis, que serà llegit a la sessió.
- Podran referir-se a recerques en curs o ja acabades, sobre Història, Ciència i Cultura, en totes les vessants possibles.
- No es pretén una exposició detallada del tema investigat, sinó solament l'explicació dels objectius, la metodologia i les conclusions.
- Es preveu una durada màxima de lectura d'uns deu minuts, al final de la qual es facilitarà el diàleg-col.loqui.
- L'exposició de la comunicació podrà anar acompanyada de material audio-visual. Caldrà especificar-ho en el moment de la tramesa.
- El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el 10 d'abril de 1986. Podran ser trameses per correu (Museu Arxiu de Santa Maria, c/ St. Francesc d'Assís, n° 25, Mataró) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (dissabtes d'11 a 2 i de 6 a 9).
- El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

Amb la Sessió d'Estudis, el Museu Arxiu de Santa Maria, pretén contribuir a una major difusió de la història, de la ciència i de la cultura mataronines, tot oferint un mitjà d'expressió i de diàleg no necessàriament escrit, que complementi i completi la presència periòdica de la revista FULLS del Museu Arxiu de Santa Maria.

ESTUDIS

Amb la transcripció d'un recull de textos del manuscrit *Itinerario a Indias* de Fra Isidre de l'Assumpció, carmelita descalç i prior del convent de Mataró a mitjans segle XVII, l'historiador i col.laborador del Museu Arxiu Joan Giménez i Blasco planteja un seguit de reflexions davant el confusionisme ideològic que la interpretació dels descobriments de Colom està suscitant.

EL DOMINI COLONIAL O L'ALTRA REALITAT DE L'AVENTURA AMERICANA

Malgrat el temps que encara manca per a la celebració del cinquè centenari del descobriment d'Amèrica, se senten d'ací i d'allà veus que expressen en els mitjans de comunicació actituds i valoracions ben contraposades sobre els esdeveniments a commemorar.

Sintetitzant molt el contingut d'aquestes manifestacions de personalitats científiques i polítiques, es pot establir un enquadrament ideològic, a partir de les interpretacions antitètiques que es produeixen d'aquest fet històric.

El que uns no dubten a definir com *epopeia lluminosa*, és per a altres *bàrbar genocidi*. La interpretació del descobriment com a *encontre de cultures* que hom proposa, és contestat en altres sectors amb blasme i amb l'acusació de *domini i subjugament econòmic* que menà fatalment a una *dislocació dels equilibris ecològics*.

Altrament, hom pot observar com el discurs ideològic proposat pel franquisme sobre aquests mateixos esdeveniments, on s'empraven categories èpiques per a definir l'actuació dels conqueridors, és assumit avui, *mutatis mutandis*, per la major part d'institucions oficials amb competències en aquest ram, adequant, això sí, el nivell semàntic a la situació actual. Així hom parla amb complaença i autosatisfacció d'*obra pregona d'Espanya, missió històrica* o *projecció transnacional*.

Es fa per tant evident que assistim a un debat en el qual les categories en joc depassen àmpliament l'àmbit de la recerca històrica, per a convertir-se en un debat polític d'abast multinacional, com ho palesa el protagonisme assumit en el mateix per algun destacat dirigent americà.

Per tal d'escatir la naturalesa i la causa d'aquests virulents enfrontaments dialèctics sobre un esdeveniment que teòricament forma part d'una realitat ja depassada pel temps, caldria definir el nucli del conflicte.

Certament que l'accidental descobriment de les terres americanes per l'expedició colombina, en el seu impossible camí vers les costes asiàtiques, no podia suscitar un debat ideològic com el que analitzem. Àdhuc —fent un exercici de ficció— en el cas teòric que Colom hagués arribat realment a les costes de Cipango o de Catai, la seva gesta s'hauria equiparat a la dels Vasco da Gama, o Elcano, grans forjadors de rutes marines.

La singularitat dels descobriments colombins no radicà doncs en els innegables mèrits geogràfics o científics de la seva empresa.

Tanmateix, reprenent el joc de ficció abans exposat, si l'expedició de Colom hagués atansat les costes del Japó o de la Xina, el contacte de l'expedició espanyola amb unes cultures desenvolupades culturalment i tecnològicament a un nivell paral.lel o superior al dels mateixos peoners europeus, *la gesta colombina* s'hauria reduït, en el millor dels casos, a un intercanvi comercial, i en circumstàncies adverses, un fracàs humiliant hauria esborrat de les cròniques aquesta arriscada temptativa.

La singularitat del descobriment americà radicà precisament en la conjunció i exclusió respectivament d'aquests factors esmentats.

El descobriment d'un dilatat marc geogràfic amb unes immenses possibilitats econòmiques i de producció, es conjugà amb l'existència d'uns grups humans, que sols en el cas de les cultures meso-

americanes o andines havien assolit un desenvolupament cultural i tecnològic, que si bé en alguns aspectes depassava el dels mateixos conqueridors, en altres camps específics, era notablement inferior.

Amèrica oferí una potencialitat econòmica que fou providencial per a la consolidació de l'hegemonia política i econòmica de l'Europa a l'àmbit mundial. Calia però, un esforç previ per part dels nou vinguts, a fi d'incorporar les terres del nou món a l'òrbita ideològica, econòmica i política del vell continent, mitjançant una conquesta militar i la implantació dels mecanismes socials, polítics i econòmics que garantissin als ocupants la rendabilitat dels seus esforços.

Aquest projecte es materialitza en l'aplicació d'un model específic de relació entre els pobles: la dependència colonial.

És probablement aquest el nucli central del debat que esmentàvem a l'inici d'aquestes ratlles, i que alhora explica la indiscutible actualitat de la polèmica. El que hom qüestiona no és exclusivament l'anàlisi dels mecanismes que emprà la metròpoli per al control i l'organització dels territoris sotmesos a la Corona Hispànica, sinó les interpretacions que cal fer d'aquests sistemes de dependència encunyats per la política imperialista dels estats europeus d'ençà del segle XVI.

Per tant, el cavall de batalla entre els grups immersos en la polèmica rau en la disjuntiva de fer d'aquesta commemoració una pública denúncia dels mecanismes de dominació colonial, tant en les seves manifestacions històriques, com en les vigents actualment, o en prendre postures més ambigües i retòriques, *passant de puntetes* sobre aquest aspecte fonamental, i ressaltant-ne elements probablement més contingents. Tanmateix però, el que és històricament inqüestionable és que, un cop assolit el domini efectiu de les terres americanes, les seves riqueses es convertiren en un important estímul per a l'activitat econòmica. Les trameses de metalls preciosos començaren a circular amb fluïdesa, i s'expandiren per tota Europa i fins a zones de l'Orient; contribuint a una reactivació dels intercanvis mercantils a nivell mundial. Semblantment ocorregué pel que fa al consum de productes manufacturats. Amèrica passà a ésser, per l'aplicació del pacte colonial, un mercat amb unes possibilitats gairebé il.limitades per a les mercaderies de procedència europea. Aquest esquema, aplicable als segles XVII i XVIII, evolucionà posteriorment, ja en un context capitalista, vers uns models de dependència econòmica —deute extern, l'especialització en la producció de matèries primeres, etc.— per bé que més refinats, fills i hereus del vell imperialisme hispànic, i que constitueixen en l'actualitat el pesat llast dels països del tercer món.

Enmig d'aquest debat, adquireix sens dubte una funció clarificadora l'estudi i la divulgació de les *Crónicas* i altres relacions que ens llegaren autors contemporanis, observadors directes dels esdeveniments ací comentats. Constitueixen una font preciosa per tal d'entendre com era viscuda la realitat colonial pels qui hagueren de suportarne les més feixugues càrregues, el que hom denomina *cost social.*

És per això que hem centrat la nostra atenció sobre una obra d'aquest gènere, que pel seu interès específic, i per ésser l'autor persona vinculada a la nostra ciutat, hem considerat adient la seva publicació.

Els textos que presentem procedeixen del manuscrit titulat *Itinerario a Indias* (1). Es tracta d'un diari de viatge escrit pel carmelita descalç Isidre de l'Assumpció, amb motiu del viatge que emprengué a Mèxic en ésser nomenat visitador del seu orde a Nueva España.

La descripció que ens ha llegat del seu recorregut s'inicia l'any 1673, en què partí de Barcelona, i finalitza l'any 1679 tot arribant a Sanlúcar de Barrameda. En la seva narració es troben a més a més de les incidències de les jornades del viatge, descripcions de gran nombre dels edificis religiosos que visità, i principalment del seu orde. Però el tarannà observador i intuïtiu de l'autor deixà també anotades moltes altres qüestions ben diverses. Les grans ciutats que conegué es troben descrites en aquest manuscrit, al mateix temps que l'autor no dubta a explanar-se en comentaris i raonaments sobre d'altres temes que susciten el seu interès, oferint en conjunt una informació desigual, però sempre atractiva i interessant sobre les poblacions, institucions i activitats econòmiques de les zones que visità.

Pel que fa a l'autor, sabem que el seu nom en el món fou Isidre Rossell. Havia nascut a Centelles l'any 1623 (2). Prengué l'hàbit carmelità el 16 d'agost de 1639 i professà l'any següent al convent de Sant Josep de Barcelona. Fou prior successivament de Tarragona, Gràcia —d'on no arribà a prendre possessió— Mataró i Barcelona. Sabem que el seu nomenament com a prior del convent de Mataró tingué lloc en el capítol general celebrat a Pastrana, l'any 1661 (3). Com ja hem esmentat, fou visitador general a les Índies, i un cop a Mèxic fou proclamat provincial d'aquelles comunitats. A la tornada fou prior de Vic, on contribuí a l'erecció del monestir i església mitjançant almoines que portà d'Amèrica. L'any 1682 fou nomenat provincial de la Corona d'Aragó, i assistí al capítol general celebrat l'any 1688. Morí al convent de Barcelona el 6 de juny de 1701.

Hem seleccionat uns textos que considerem d'entre els més significatius de l'*Itinerario*, que ens transmeten les impressions de l'autor sobre as-

La conquesta militar fou la fase prèvia de l'obra colonitzadora.

pectes econòmics i socials de la realitat colonial que visqué. L'autor ens descriu aquesta societat, ja en les darreries del segle XVII, en un moment en què ja s'ha superat la fase depredadora que seguí els primers moments de l'ocupació militar. Per tal d'assolir la institucionalització del control i explotació de les terres conquerides, calia ènfrontar-se amb les comunitats indígenes —en el cas mexicà veritables estats—. La població autòctona, privada de les seves classes dirigents, fou estructurada i organitzada segons les necessitats dels colonitzadors. S'originaren, fruit d'aquests canvis violents, importants crisis demogràfiques i ecològiques, de les quals sorgí una nova societat que s'articulà de forma estratificada. A una àmplia base formada per la població indígena, s'afegiren aportacions de mà d'obra esclava d'origen africà. El nucli superior d'aquesta esctructura social, amb funció hegemònica i rectora, fou constituït pels descendents dels conqueridors i per alguns membres de les classes dirigents indígenes que s'integraren en els esquemes culturals i polítics dels nou vinguts. En el decurs dels segles XVII i XVIII aquesta realitat s'anà fent més complexa per la permeabilitat entre els grups, però principalment per un actiu intercanvi o mestissatge d'elements humans que confluïren en les Amèriques.

On la població indígena no desaparegué després d'entrar en contacte amb els colonitzadors, fou organitzada amb un *status* legal propi que suposava, entre altres coses, una forta segregació i un règim de govern propi sota l'autoritat dels *cacics*. Les comunitats foren obligades a satisfer collectivament els tributs establerts, i facilitar la mà d'obra que els colonitzadors requerissin. L'aplicació d'aquests criteris exemplificats en institucions com *la encomienda* o *la mita*, feren la classe dominant beneficiària dels excedents de producció de la força indígena. Aquesta, per una sobreexplotació sistemàtica, es veié reduïda fins a uns límits que feren necessària l'aportació de mà d'obra esclava extracontinental.

La cúpula de la societat colonial restà integrada pels descendents dels conqueridors i tots els que obtingueren propietats i concessions després de la conquesta. Foren per tant els titulars de les explotacions mineres i agrícoles, mentre que una altra ocupà els nombrosos càrrecs de l'administració colonial, propicis a l'obtenció de ràpides fortunes. Les successives arribades de nous efectius humans procedents de la metròpoli, *cachupines*, en no poder participar ja en el primer repartiment inicial, facilitaren l'estratificació entre la població d'origen europeu.

Les activitats econòmiques que caracteritzarien la producció colonial són ben documentades per l'autor: extracció de metalls preciosos, l'economia de plantació, important pel que fa al sucre, i encara molt minsa per al tabac, ramaderia, etc.

Fruit d'aquest sistema de dependència colonial, la gestió econòmica americana es veié fortament condicionada pel necessari intercanvi dels seus productes amb les manufactures, o altres mercaderies importades d'Europa. La diferència de va-

lor entre ambdues produccions es saldava amb les trameses de plata. Aquestes relacions configuraren l'aparició d'un mercat mundial asimètricament constituït, on la perifèria elaborava les matèries primeres, amb treball servil o esclau, i per tant a baix cost, contra la producció del centre o metròpoli, elaborada pel treball lliure, i conseqüentment, de major preu. L'acumulació de capitals que produí aquest intercanvi desigual, coneguda com acumulació mercantil, possibilità en el seu moment l'eclosió del capitalisme industrial.

Catalunya no es mantingué pas al marge d'aquest flux de mercaderies i riquesa, i el Maresme fou sens dubte una de les zones capdavanteres en el tracte americà. Ja en el segle XVII es poden rastrejar en la nostra comarca productes d'origen colonial: tabac, espècies, etc., essent però el més significatiu per a la vitalitat econòmica de la costa de llevant, la possibilitat de comercialitzar els excedents vinícoles vers Amèrica, via Cadis, on tenim documentada la presència de vins i aiguardents mataronins els anys setanta del segle XVII.

Hem d'agrair tanmateix a Isidre de l'Assumpció, en aquest moment de confusionisme ideològic, haver-nos fet present en les seves notes de viatge una altra realitat de l'aventura americana, menys brillant i retòrica del que hom intenta presentar des d'alguns àmbits, però més útil per a la comprensió de la realitat i de les contradiccions del nostre temps.

Joan Giménez i Blasco

TEXTOS

LES BASES ECONÒMIQUES

Un ingenio.

Cerca deste lugar ai muchos ingenios de azúcar, cosa de mucho ingenio uno vi que fue el de Da. María de Esquivel a instancias desta devota Sra. que me inbio a convidar, dista tres leguas de la dicha villa de Atrisco, es la casa un palacio con muchas pieças y vivienda así para los dueños como para los criados y huéspedes, tiene un patio grande o plasa cerrada, toda cercada de oficinas para diferentes oficiales de que necesita el ingenio como herreros, carpinteros, carreteros, hasta médico y cirujano, muchos esclavos y indios sirvientes que por todos seran seiscientos a los cuales se da reción de tortillas de maíz y vaca cada día y a los mayordomos se da comida espléndida; está esta gente distribuida en diferentes ministerios, unos cultivan los campos de caña, otros la ciegan, otros la llevan en carros al ingenio, otros asisten a la molienda que es mui de ver.

La plata.

Los reales de minas de la Nueva España son muchos y dellos oy dia se saca más plata que nunca según dizen todos porque en la casa de la moneda de México se labran todos los anyos sinco millones de plata y más de otros tantos que se quedan en barras y todo esto pasa a España y se reparte por todas las naciones, pero las principales minas de donde se ha sacado mucha plata y se saca son: Pechuca que está catorze leguas de México, Talpujauga que está a veinte, Guajanato que está a sinquenta leguas, Sacatecas que es ciudad populosa y está a cien leguas poco más o menos, [...] y otras que se reduzen a estas y acuden a ellas para el beneficio de los metales y para quintar en las cajas reales que las ai en todos dichos reales de minas; hallanse estas comunmente en montes pelados y altos y conocen los peritos los lugares de los buenos metales hazen la prueva sacando una cantidad dellos y si les salió a quenta denuncian la mina delante del alcalde major en cuyo distrito está y el que la denuncia es el dueño della, sin que el que lo es del lugar o paraje en donde se descubrió tenga util alguno ni pueda impedir el beneficio antes ha de dar lugar para fundar hazienda y paso para las recuas y para todo lo necesario hasta sacar plata; beneficiándose los metales de las minas de dos maneras, o por asegue o por fundisión según ellos piden, para sacar los metales sirven unos indios que llaman barrateros y tienen el principal travajo porque están siempre dentro las minas y con una barretas de jerro, que por eso los llaman barrateros, siguiendo la veta de la plata sacan el metal que de ordinario es duro com una peña y otros indios lo suben arriba a l a boca de la mina con harto peligro en algunas minas que son mui ondas y las escaleras de un palo con oscas, de alli van a la casa del beneficio y si es por asogue echan la piedra en unos morteros grandes y con unos palos grandes como maços que levanta y baja una rueda de molino con agua y algunos con machos y mulas y trilla aquella piedra reduziendola a polvos como de harina los quales se pasan y ciernen por una tela delgado y después de quatro o seis quintales, dellos se haze un montón, echenle agua, asogue y sal y desta manera treze o catorze días, rebolviendo cada día el montón con los pies un indio y en conociendo el majordomo que ja tiene el punto llaman aquella mescla en unos como barreñones grandes y rodando el metal por el agua y entresacándose la tierra por los canales que tiene arriba el vaso, se queda abajo la plata y asogue y sacándola de allí se pone dentro de una olla agujereada por abajo y esta encima de otra y echándola fuego por arriba se va todo el asogue a la olla de abajo y queda la plata sola y dura y echa pan del qual se hazen las barras y se llevan luego a la caja real para el quinto que tiene en ellas su magestad toda la plata no es igualmente pura y limpia, alguna tiene oro y otra plomo y con fuego se aparta uno y otro pero quando la labran en la casa de la moneda la reduzen en toda a un punto y valor el qual da el ensayador [...] la plata que se saca por fundición es mediante el fuego y plomo y el beneficio de tres o quatro días, pero es mucho el costo, la que se beneficia con el asogue si sale quatro o sinco onsas por quintal es grande la riqueza y en pasando de dos ja se gana mucho, ai alguna que diez y doze onzas de plata por quintal de metal da.

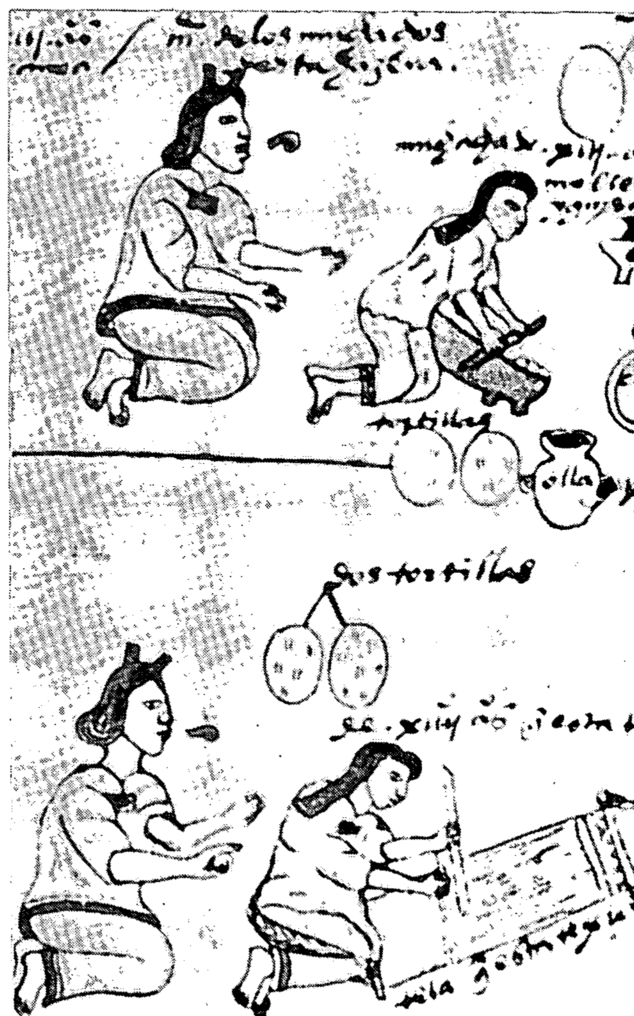
La dependència colonial.

El comercio de Sevilla es parte de la causa de la pobreza grande de las Indias porque tiene prohibido los demás comercios y sólo se llevan allá los géneros que corren de su quenta con que es preciso comprarles mucho más caro de los que costaran si el comercio era libre por los menos de las naciones españolas, porque de las Canarias entraría mucho vino y barato del Perú; por el puerto de Acapulco vendría abundancia de azeite, vino, asogues y otros géneros y se quedaría entre los vasallos del Rei nuestro señor, lo que ahora se llevan las naciones estrangeras que con algunos regalos que dan a los governadores de puertos entran muchos géneros extraviados y se llevan la plata y a posteriori se prueva con evidencia porque en este año de 78 habiendo pasado tres sin venir flota de España estavan todos los almasenes y tiendas de México y Puebla abarrotados de ropa y siendo uno mesmo el consumo de cada año era preciso haver entrada mucha estraviada con que lo que por una parte ganan ellos i el Rey por otra parte lo pierden y unos y otros quedan pobres y los estrangeros ricos; en este mesmo año de 78 que es oy quando escrivo esto el último día estuvieron en este isla de Habana a pique de dejar de celebrar por falta de vino porque se pasaron dos años sin venir navío de registro de España y de otra parte no lo pueden diligenciar; los negros esclavos que sirven en las haziendas, obrajes y ingenios que se podían comprar a ciento y sinquenta pesos por no poder vender sino el comercio de Sevilla se conpran por la mitad más de donde se sigue un grande daño para los vasallos del Rei y al mesmo Rei porque el que tiene sinquenta tendría ciento travajaría más y abría más derechos para el Rei i para ellos más útil y provecho.

L'ESTRUCTURA SOCIAL

Els indis.

Son los indios la gente más infiel y desdichada que deve haver en el mundo, no tienen honrra ni verguense, no gardan palabra ni la piden, su habitación es una xosa o barraquilla de un aposento o dos, hecha de cañas y cubierto de sacate que es ierva del campo, la cama es el suelo solo cubierto con un petate o esterilla, el axuar todo de la casa consiste en un molinillo para moler maíz y una como cazuela para hacer tortillas de que se sustentan con un poco de xile o pimientos; son de naturaleza calidíssimos y assí los xitrimecos que son indios indomitos y todos los demás que no están sujetos a los ministros de Dios ni del Rei van desnudos como burros por los montes y selvas, los que viven en poblado y son ja catholicos y vassallos del Rei nuestro señor, solo van cubiertos los honbres de unos calçoncillos de algodon y una como ropilla del mesmo género y una alma que sirve de capa también de algodón todo vorcado de diferentes colores [...] tienen los indios en todos los distritos un governador indio que les manda y cobra los tributos del Rei y los entrega a los alcaldes majores, a más desto en cada lugar ai un fiscal indio que los açota y castiga severamente si faltan a lo que se les manda; el cura que les administra los sacramentos y dize missa cada domingo quenta si falta alguno assi honbre como muger y al que falta a missa el domingo siguiente, si huvo causa bastante, le açotan a la puerta de la Iglesia assí los hombres como mugeres [...] en sus casillas tienen comunmente un oratorio con muchas imágenes a donde rezan sus devociones, son mui amigos de esterioridades, sólos tranjan las tierras y sirven en todo a los españoles y ganan en ello mucho dinero, pero no guardan cosa alguna todo lo gastan en bever pulche que es una agua que se destila de los moguejes o pitas blancas como una leche [...] Eran los indios quando entraron los españoles sin número, pero ahora ja no los ai en ninguna de las islas de Barlovento como son Sto. Domingo, Cuba, Puerto Rico y otras muchas pequeñas, pero si en la Nueva España y son muchos aunque en comparassion de lo passado son pocos; es grande la diferencia entre ellas de naciones y lenguas y la oposición que han tenido entre si y tienen todavía; algunos son grandes tiradores de flechas y los xitaimecos no usan de otras armas y es preciso que los soldados del Rei que pelean con ellos a cavallo vajan armados assí soldado como cavallo de unos cueros fuertes que resisten a los saltos porque de otra suerte son tantos los que en un instante disputan que eran imposible quedan honbre ni cavallo a vida; en la Provincia de la Nueva Biscaya son

Dones indígenes realitzant tasques domèstiques (Còdex Mendoza)

muchos los indios levantados y hazen grandíssimo daño a los ganaderos matándoles ganado y esclavos y no se llevan sino los cavallos que aparecen para su comida [...] Son de naturaleza flemáticos y aplicados a cualquier trabajo, pero han de tener quien les mande porque sino como ninguno dellos pretende adelantar su caudal, no quieren trabajar y

a vezes para ello es preciso darles de palos, hazen poco escrúpulo de hurtar a los españoles, porque dizen que todo lo de indios es suyo. Está poco arrapada en ellos nuestra Sta. Fe y así ai muchos idolatras, otros que truecan las mugeres y cometen pecados y dellos no conoce el tribunal de la Inquisición sino la justicia y comunmente todos sus castigos son açotes [...] de quando en quando padecen una enfermedad contagiosa a modo de peste que ellos llaman coeliste de que mueren muchísimos y suele llevarse todo un lugar y es providencia de Dios que este mal nunca de a los españoles; ellos no tienen médicos y se aprovechan disiendo que han de morir, aunque sea poco el mal lo consiguen porque ni quieren comer ni se les da nada de vever, mueren como viven y como el vivir es poco menos que de brutos así el morir.

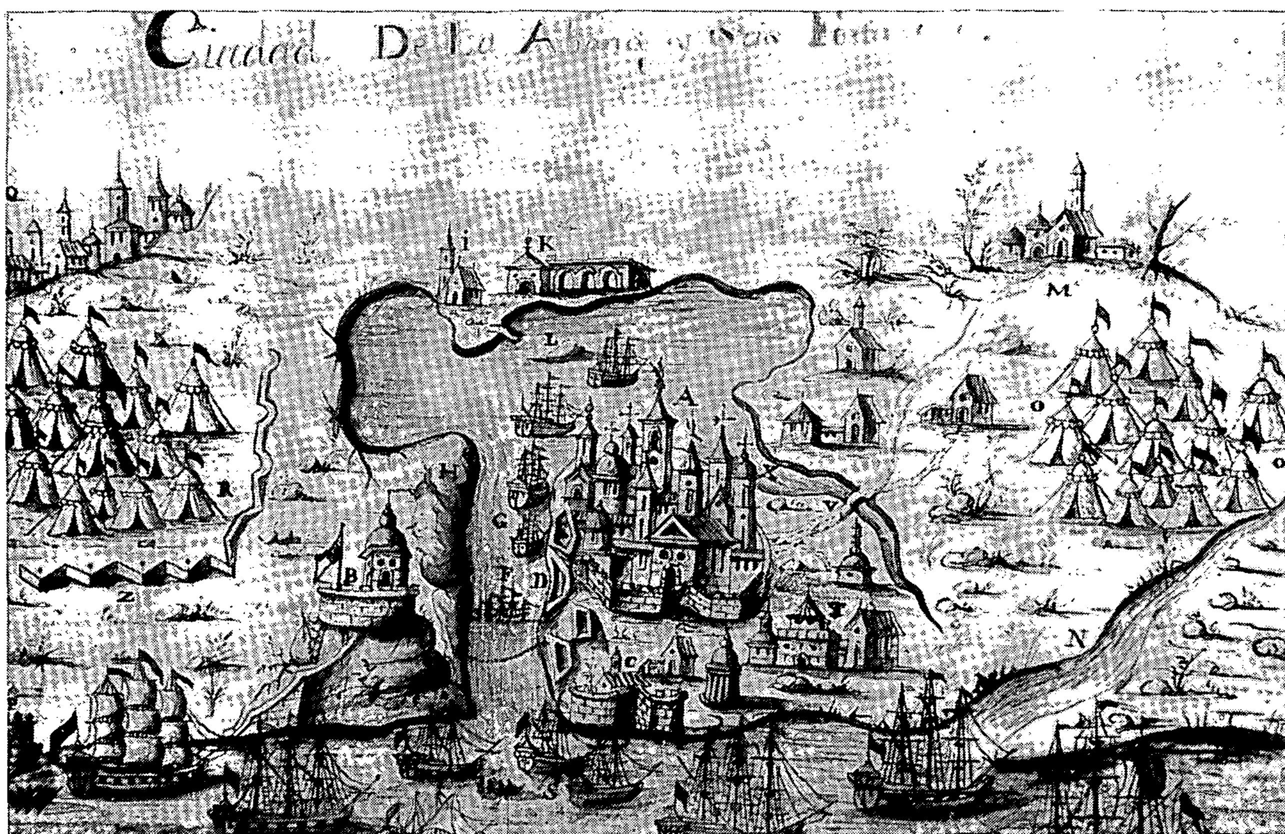
Els colonitzadors.

El modo de vivir de los indios ja diximos en la descripción pasada el de los españoles es de cavalleros y de gente ociosa porque ninguna quiere travajar ni ai muger por pobre que sea que quiera servir y como son muchas las pobres son muchas las malas y que para vivir se entregan a quien las sustenta y por esto son tantos los pepenados y que echan por puertas agenas sin conocerles ni padre ni madre que de las quatro partes de los criollos las dos lo son, jo conozco a un boticario y a un clérigo que cada uno sustentava quinze penados; son los españoles mui vanos en las Indias, en porte y vestido el de seda es el vulgar y ordinario; las galas de las mugeres de más baja esfera aceden a las de las más nobles de España, su exercicio es de mercaderes o ministros de justicia, todo a fin de procurar dinero y es con tal apetito que jamás se hartan y como la codicia es la raíz de todos los males grandes y mui sensibles los que padecen los miserables indios de los españoles y los mismos españoles entre sí unos de otros y por eso los mejores caudales hasta ahora en breves anyos se han convertido en sal y agua y raro es el español que en parte ninguna ha levantado casa durable con dinero de las Indias porque aunque tienen haziendas, de ganado, major y menor, de ingenios de azúcar y trapitres, de obrajes de paños fijos y jergos, y otras muchas de trigo y maíz, pero los más están empeñados tanto que en muriendo de ordinario se han de vender para pagar los créditos [...] porque lo mas dél [es refereix als diners] procede de injusticias que se hazen a los indios, los alcaldes majores hazen repartimientos por todo su distrito de mulos, novillos y otros géneros de que necessitan los partidos y lo que vale quatro les venden por ocho, o diez y después para cobrar les apremian, los oficiales reales de los puertos hurtan mucho al Rei y a los particulares, destos toman regalos mui quantiosos y con eso les dejan pasar cantidades considerables de géneros sin registro y sin pagar los derechos y estos hurtan al Rei a quien se deven pues porque hagan el precio legalmente les da crecidos sueldos [...] y por eso uno de los oficiales que jo conocía mui bien en una noche se jugava y perdía doze mil pesos y su casa unas de las de major parte y ostentasion de México; esto no se puede hazer con tres mil pesos que tiene de salario, los señores togados los más gastan cada año pasados de seis mil pesos y el recivo del Rei es de sólos tres mil lo de más o viene por milagro o de regalo porque falta el patrimonio, los regalos que se dan a los virreyes por los oficios no tienen suma, los que se enbian a España a los consejeros de Indias, secretarios u agentes sólo Dios lo sabe y finalmente todos los que pasan a las Indias o tratan en ellas tienen una insaciable sed y apetito de plata y oro, atropellando por ello las leyes divinas y humanas y por eso Dios que es justo juez permite que nada se luze antes bien todo es miseria y más pobres he visto en la Nueva España que en reino ni provincia alguna [...] no ai regla ni medida todos venden lo más caro que pueden y si ai carestía de un género si vale quatro se vende por veinte, en este año pasado de 78 llegó a valer la resma del papel treinta pesos porque había poco y se suele vender de ordinario a seis o siete pesos [...].

[...] Esta mesma pobreza de las Indias es ocasión de que en ellas ai muchos religiosos espanyoles capuchinos porque llevados de la codicia de la plata y oro vienen de España en las flotas multitud dellos de ordinario dizen que pasan de quinientos en cada flota que llaman llovidos porque se vienen a otra cosa que a buscar su vida; hallanse sin lo que imaginaron porque hallaron piedras por las plasas y calles de las ciudades, pensando antes era plata y oro con que faltando los medios para las comodidades y aun para lo necesario eligen el estado religioso donde Dios provee, pero como la vocasión no es tan pura ni el motivo de arriba, viven muchos como entraron y aun peor.

DESCRIPCIÓ DE L'HAVANA

Es la ciudad de la Havana la más populosa y fuerte de todas las islas de Barlovento, situada en la de Cuba que corre del Heste al Hueste o de oriente a occidente con tresientas leguas de largo y en lo más anxo siquenta y en partes catorze; las dos puntas de dicha isla son San Antonio y Baracoa, de donde por la parte del sur se sigue el Cayo, Santiago donde está el cabildo eclesiástico y antes estava tanbién el obispo, pero ahora havita en la Habana, Santi Espiritus, la Trinidad, el Bayamo y el Puerto del Príncipe, por la parte del norte tiene la isla muy grandes badías como son Matansas, Cabañas y otra mui grande y segura, pero poblaciones no ai más que la ciudad de la Habana aunque son muchas las estancias y trapitxes de açucar y ahora empieçan a hazer trigo y a formar haziendas de labor y se da ecelente trigo y haze hermosísimo pan, abunda de tabaco la isla y de carne de marranos y equivale a la de carnero; es pues la ciudad de la Habana en sinco mil vezinos poco más o menos, está por la parte del norte, del heste y del sur cercada de la badia, en que podrán estar seguros más de dos mil navíos y por el hueste se continúa con la demás tierra de la isla por cuya parte se está ahora labrando el muro muy bueno y regular con sus baluartes a trechos [...] tiene la ciudad dos parrochias, la una de San Christoval que es la iglesia mayor, la otra del Espíritu Santo, entrambas tienen curas que les administran y sirven con sus ajudantes, las iglesias son pequeñas y de poco lustre, aunque son muchos los clérigos que en ellas celebran misa y todos vestidos de seda y con ornamentos propios mui ricos siendo los mas muy pobres [...] más desto ai la iglesia del Santo Cristo, de San Francisco de Paula, de Nuestra Señora de Montserrate, echa a expensas de una pobre muger hija de un cathalan mui rico y de hábito que vivía en la isla de Xamaique y en la entrada de los ingleses a aquella isla lo perdió todo y se hallaron todos por puetos; es esta ciudad la escala de todas las Indias así de la Nueva España como también de Tierra Firme o del Pirú,

La ciutat de l'Havana a darreries del segle XVII. "Colección de Planos y costumbres del Perú del Virrey Amat", Ms. Biblioteca de Catalunya.

pues todas embarcasiones que vienen de una y otra parte han de desenbocar por la canal de Baana para ir a España y es preciso hacer esto pasar por delante de dicha ciudad y como el puerto es tan grande y seguro, todos entra a hazer agua, carne y tomar los bastimentos de que necesitan; tiene la entrada el puerto al norueste, es angosto y es forçoso entren los navios uno tras otro y dura esta entrada angosta poco más de un quarto, al principio tiene una fuerça grande que llaman el morro de la Habana, es cosa real y incontrastable por el puesto y por el foso que tiene de parte de la tierra mui profunda con sus baluartes regulares y cortinas llenas de artillería toda de bronze de que soi testigo [...] es el clima desta ciudad mui bueno y saludable seco y cálido y los naturales de los vezinos sin doblez ni engaño; oy está la ciudad mui pobre por falta del comercio y por haverse retardado el curso de flota y galeones cuyo pasaje es la mayor cosecha della, porque como es mucha la gente que llega junta y trahen copia de dinero todos los vezinos se aprovechen unos vendiendo los géneros de la tierra, como azúcares, tabaco, carne, otros hospedando, mugeres pobres guisando, lavando ropa y últimamente los pagamientos que se hazen en la Habana son para venida de flota y galeones [...] conponese el govierno de dos alcaldes ordenarios, agusil major, alferez major, seis o siete regidores los quales con el governador hazen el cabildo secular, pero no tienen renta ni bienes comunes sino la cisa que son dos reales de cada cabeça de ganado que se vende en la ciudad.

NOTES.

1.- Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona. Secció Manuscrits núm. 514. El manuscrit ha estat objecte d'alguns estudis: P. Gabriel de la Creu. *Itinerario de Indias (1673-1679) del P. Isidoro de la Asunción.* "Monte Carmelo", 70 (1962), 1, p. 257-264. Benito M. Martínez. *Montserrat visto por el P. Isidro de la Asunción.* "Monte Carmelo", 71 (1963) 1, p. 99-104. S'ha de remarcar també la transcripció de la part americana del trajecte, que ha publicat Maria Josepa Arnall: M. Josepa Arnall Juan. *El Itinerario a Indias (1673-1679) del P. Fr. Isidoro de la Asunción, C.D.* "Boletín Americanista", 28 (1978) p. 197-252.

2.- Arxiu de la Corona d'Aragó. Secció Monacals procedents d'Universitat núm. 80 i 83.

3.- "Lo P. Fr. Isidro de la Assumpció natural de Centelles fonch elegit en prior de aquest Conbent de St. Joseph de Mataró en lo capitol general ques tingué en Pastrana a 11 de Maig de 1661." Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, *Libro de la fundación y estado del convento de religiosos descalços de Na. Sa. del Carmen de esta villa de Mataró,* Any 1661, núm. 31.

Joaquim Graupera i Graupera, membre de l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, en aquest treball que segueix basat en el 'copiador de cartes' de Matheu Esther que es conserva a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar, analitza la trajectòria comercial d'un arenyenc de finals del segle XVIII que dedicà tota la seva vida al comerç colonial.

EL COPIADOR DE CARTES DE MATHEU ESTHER
(Arenys de Mar 1790-1805)

La vida econòmica del Principat de Catalunya en el s. XVIII ve definida per una època d'auge econòmic, motivada principalment pel creixement demogràfic, el desenvolupament agrícola i un fort increment de les activitats comercials. Alhora es van incrementar els intercanvis amb mercats hispànics i europeus, però el comerç català va mantenir al llarg del s. XVIII un objectiu principal, la intensificació de les rutes comercials amb el continent americà.

L'expansió del comerç amb Amèrica va potenciar algunes tendències existents ja en el segle anterior com la presència estrangera en l'Amèrica espanyola, la pràctica cada cop més oberta del contraban o el desenvolupament del comerç entre les diferents províncies americanes.

Els governs de la monarquia borbònica en començar el s. XVII van intentar revitalitzar el comerç amb Amèrica sense sortir-se de les formes heretades del s. XVI: monopoli d'un sol port, i tràfic i rutes molt controlades (galions i flotes a Nova Espanya i a Terra Ferma). Malgrat els costums adquirits, es traslladà la Casa de Contractació de Sevilla a Cadis per tal d'establir un millor control (1717).

Malgrat aquestes primeres mesures, s'evidencià l'esgotament del sistema i aviat s'adverteix als governs espanyols el desig de revitalitzar el comerç d'acord amb les idees dels economistes mercantilistes. Aquestes consistien a organitzar companyies privades a les quals se'ls deixava, a canvi de pagar una quantitat a l'Estat, el monopoli sobre certes rutes i certs productes. Entre les companyies organitzades cal destacar-hi la Companyia Guipuzcoana de Caracas (1720) per a l'explotació del cacau de Veneçuela; la Companyia de l'Havana per al monopoli de productes antillans com el cacau i el sucre entre d'altres; la Companyia de Barcelona per al comerç amb Santo Domingo, Puerto Rico, Margarita, Hondures i Cumaná i la Companyia de Filipines, per citar-ne algunes.

El sistema de companyies va topar amb la competència del comerç britànic que estava penetrant amb força en el mercat americà recolzant-se en unes clàusules del tractat d'Utrecht (1713) que li concedia el dret a trenta anys del monopoli del *asiento de negros* (abastament d'esclaus) i un cop a l'any el *navio de permiso*, dret pel qual se li permetia introduir a Amèrica un vaixell de 500 tones ple de mercaderies; vaixell que en la pràctica es transformava en diversos vaixells.

Davant aquesta competència britànica els comerciants espanyols van exigir al govern que anul.lés les reglamentacions i restriccions per tal de poder comerciar amb Amèrica lliurement ja que sols afavorien els anglesos. Els polítics il.lustrats van donar suport a aquestes reclamacions i en el període que va del 1765 al 1778 es van anar suprimint totes les restriccions del comerç de la península amb Amèrica. El 1765 es va promulgar el primer decret de Lliure Comerç que de caire restringit autoritzava el tràfic d'una sèrie de ports espanyols (Santander, Gijón, La Corunya, Sevilla, Cadis, Màlaga, Cartagena, Alacant i Barcelona) amb una sèrie d'illes del Carib (Cuba, Santo Domingo, Puerto Rico, Margarita i Trinitat).

La progressiva ampliació d'aquestes àrees acabaria amb el decret de 12 d'octubre de 1778 pel qual s'habilitava una sèrie de tretze ports espanyols (els ja citats més els de Palma de Mallorca,

els Alfacs, Almeria i Santa Cruz de Tenerife) per tal de comerciar directament amb un total de vint-i-dos ports i àrees americanes.

Després de la implantació del Lliure Comerç amb Amèrica el tràfic va experimentar un auge molt fort que va durar fins l'any 1796 en el qual entrà en guerra amb Anglaterra (1796-1801; 1804-1808) i el tràfic atlàntic es va fer difícil; aquests obstacles es van agreujar durant la Guerra del Francès (1808-1814) època en la qual el mercat americà va ser envaït per comerciants britànics i dels Estats Units.

En aquest tràfic del comerç colonial hi prengueren part molts comerciants de Barcelona i d'altres indrets de la costa catalana. El Maresme va fornir de pilots, navegants i comerciants al tràfic comercial amb Amèrica.

El cas estudiat és el d'un comerciant d'Arenys de Mar (Maresme) anomenat Matheu Esther que va tenir relacions comercials amb la costa atlàntica americana. Com a documentació bàsica s'analitza el copiador de cartes autògraf de l'esmentat comerciant on es troben reproduïdes una bona part de les cartes i altra correspondència amb les places comercials americanes i espanyoles en les quals Matheu Esther hi tenia una estreta relació comercial.

L'AUTOR

Matheu Esther va néixer a la població d'Arenys de Mar el 18 de febrer de 1755, fill de Matheu Esther, de professió mariner, i de Maria Vila.

Esther va ser batejat a la parròquia de Santa Maria d'Arenys de Mar el mateix dia del seu naixement pel prevere Jaume Colomer (1). Era el tercer dels vuit fills que van tenir Matheu Esther i Maria Vila. Ja de jove s'interessà més pel món dels negocis que per l'ofici de mariner. De fet, la base comercial de la seva activitat guardaria estreta relació amb el mar, tasca en la qual sens dubte l'havia introduït el seu pare.

A l'edat de 30 anys es va casar. Era el 9 de febrer del 1786 quan Matheu Esther i Caterina Ferré van contraure matrimoni a l'església de Santa Maria d'Arenys de Mar (2). Ella era filla de Pau Ferré, mestre d'aixa, i de Lucrècia Bonafè, habitants de la part alta de la vila.

Durant tota la seva vida, Matheu Esther va dedicar-se al món dels negocis vers Amèrica, activitat que estudiarem més endavant.

Josep Maria Pons i Guri en la seva obra inèdita sobre la Guerra del Francès (3) ens descriu els fets que succeïren a Arenys de Mar i a la costa durant la guerra. En aquests apunts hi esmenta que el 14 de novembre de 1808, Esther, com a batlle d'Arenys de Mar, s'oposa a un dels membres de la Junta Local degut a la interferència d'ambdós en llurs jurisdiccions.

Esmenta també que el 1812 és elegit membre d'una junta de govern de la vila pel general francès Lamarque, en plena Guerra del Francès. El dimarts 12 de maig de 1812, la comissió popular es posa en contacte amb la Junta Superior de Catalunya instal.lada a Vic. Com que no és la representació originària de la localitat que tenen l'Ajuntament i la Junta Local, fan constar que la seva elecció *fue a pluralidad de votos en el 5 de febrero a fuerza de bayonetas del ejército del general francès Baron de Lamarque por ausencia de las autoridades* (3), a fi de no tenir-los per afrancesats.

El comissionat envià a Esther amb l'encàrrec de demanar autorització per a disposar pels hospitals, dels fons i dipòsits de la Croada. Com a notícia, l'esmentat treball ens dóna que Matheu Esther mor a Vic el dia 16 de maig de 1812 a causa d'una malaltia que portava des d'abans de ser enviat a Vic.

El dia 18 de maig, Matheu Esther fou enterrat al fossar parroquial d'Arenys de Mar a l'edat de 57 anys.

Esther morí després d'haver testat, testament que es trobava en mans del notari Dr. Miquel Móra d'Arenys de Mar, volum notarial que no es conserva degut a la seva destrucció durant la passada guerra civil espanyola.

LA VILA D'ARENYS DE MAR EN EL S. XVIII

El marc des d'on Matheu Esther realitzava la seva tasca de comerciant era la vila d'Arenys de Mar.

La vila resta encaixada enmig de dos turons que gairebé toquen el mar: el del Mal Temps, a llevant, i el de la Pietat, a ponent. La riera de Sobirans o d'Arenys que baixa des del Montalt divideix la població per la meitat. El terme municipal d'Arenys pertany al bisbat de Girona tot marcant el límit amb el de Barcelona.

L'església de Santa Maria era sufragània de la de Sant Martí d'Arenys fins el decret de Carles III donat el 19 d'agost de 1781.

La història d'Arenys es centra en gran part en la seva vocació marinera. Des del s. XIII hi ha referències del comerç marítim, i en el s. XV apareixen les primeres dades sobre la construcció de vaixells.

El comerç marítim puixant en els ss. XVI i XVII per la Mediterrània i Europa s'incrementà

Arenys de Mar al segle XVIII. Capçalera d'una patent de sanitat. Museu Marítim de Barcelona.

en el s. XVIII ja abans del decret de Carles III en el 1778 obrint el Lliure Comerç vers terres americanes.

El viatger F. de Zamora vers el 1790 ens descriu la vila d'aquesta forma:

Es una villa muy bien plantada y hermosa por la correspondencia de sus calles. Tiene 40 buques de 150 a 200 toneladas y 2 de 300 a 400 que trafican con América y otras partes. Se construyen unos años con otros en sus mestranzas unos seis buques de 100 más toneladas y a más de 80 barcos de pescar. Su matrícula és de 740 hombres a saber: 500 marineros y 240 maestranzas.

Se consideran 1.500 mujeres ocupadas en el trabajo de los encajes regulándose su tal labor a 55 libras. Se coge vino de cinco mil cargas de mediana calidad. Se hallan establecidas tres fábricas de medias de seda y dos de algodón en las cuales hay ocupadas entre hombres y mujeres y para el tráfico de ellas se necesitan cinco mil libras. A más de dichas, de nuevo se han establecido una fábrica de indianas, dos tejedores de velos y dos de jabón de piedra habiendo en todas estas empleadas unas 100 personas y para su tráfico són precisos unos fondos de 100 mil libras. Su vecindario és de 1000 casas y sus vecinos se ocupan muy a menudo del comercio (4).

Va tenir una gran influència en la població l'Escola de Nàutica, fundada en el 1799 pel pilot arenyenc Josep Paralt i Torras (1740-1829).

Matheu Esther en una carta del copiador ens descriu també la seva Vila natal:

Esta villa (en la que hicieron noche SS.MM. cuando fueron y regresaron de Figueras) és una de las más grandes que hay en la costa de Barcelona a Francia y toda la gente vive de la navegación y del comercio marítimo a excepción de algunos pocos.

En la guerra pasada se llegó al extremo de la indigencia. No sé qué haremos con tantos mendigos públicos y ocultos, pues esta será mucho peor que la otra porque en la primera habían muchos recursos que ahora no hay. Yo tendré que sentir una buena parte en ella. Si la guerra se hiciese sólo con los barcos armados para ello el comercio parecería muy poco o nada (5).

EL COPIADOR DE CARTES

El copiador pertany al fons de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar amb el número de registre 1.055. Es pot enquadrar dins de la documentació privada, ja que ve composat per una sèrie de còpies de la correspondència que va ser enviada als corresponsals d'Esther a Amèrica i que també recull en gran mida les transaccions comercials amb altres ciutats del país.

Les dates de les primeres cartes arrenquen en l'any 1790 (18 d'agost) fins el 26 de gener de 1805, data que senyalitza l'última carta.

El suport de la documentació és en paper i les mides del llibret contenen uns 31 cm de llargada i uns 22 cm d'amplada cosits entre ells i sense enquadernar. Malgrat que la tinta d'algunes pàgi-

Carta à Ramon Carbonell y Viñals y Compª en Buenos ayres, à 7 9bre 1804.
Molt Sr meu: per lo Bergantí St Ygnazi de Loyola son Capª D. Mariano Abzaa, remeto à Vm. un Baguil que conté en si, cinquanta y tres Dotzenas de gorras blancas de Cotó, qual factura incloch en esta, y segons ella, importan [illegible] quals estimaré de Vm. tinguia à ve de vendrerm quant li apareixerá millor, y lo resultát en limpio me remetrá empleát ab aquella mercaderia y Bastiment que li apareixerá millor. Lo Baguil te nº 1 marca ME. ô Matheu Esther. Es qt se me ofereix cansar y posar en noticia de Vm. perque suplico à Deu lo gde ms as. Arens de mar 7 9bre 1804. Matheu Esther.

Carta dirigida a Ramon Carbonell y Viñals y Companyia de Buenos Aires el 7 de novembre de 1804. (Arxiu Històric Fidel Fita (Arenys de Mar) Ms. 1055, "Copiador de cartes de Matheu Esther").

nes centrals s'ha oxidat, permet no obstant entendre el seu contingut, i podem afirmar, doncs, que el copiador es troba en bon estat de conservació.

La lletra és molt cal.ligràfica i les cartes vénen encapçalades pel nom del destinatari, lloc de procedència i lloc on resideix, per acabar amb la data i el cos de la missiva. A l'acabament hi ha la firma rubricada d'Esther. En el copiador hi ha un total de 156 cartes escrites quasi en la seva totalitat en un català molt correcte i una minoria d'elles en castellà, les quals coincideixen amb les dirigides a agents i administradors d'assumptes estatals.

L'ORGANITZACIÓ COMERCIAL DE MATHEU ESTHER

A la llum del copiador, les operacions comercials de Matheu Esther es realitzaven d'Arenys o de Barcelona estant.

Per a l'exportació a Amèrica els productes provenien d'Arenys de Mar i Manresa, generalment tèxtils, i eren embarcats al port de Barcelona des d'on anaven cap a Amèrica seguint la costa espanyola fins a Cadis per després creuar l'Atlàntic fins a l'Havana en combois.

Un cop al seu punt de destí, un comerciant català, amic o persona de confiança d'Esther, s'encarregava de vendre la mercaderia. El preu estava orientat pel mateix Matheu Esther, però donava llibertat de variar-lo segons les exigències del mercat; fixant malgrat tot el preu límit de compra. Un cop venudes les mercaderies catalanes, s'esmerçaven els diners de benefici amb productes americans, dels quals la major part també s'orientava la seva compra per Matheu Esther. El corresponsal retirava una part dels diners dels beneficis per pagar els nòlits i despeses d'embarcament, a l'igual que una comissió per a ell.

La tornada es feia via Cadis, on un altre comerciant català afincat allí intentava col.locar els productes americans, si els preus del mercat eren òptims per a realitzar l'operació. En cas contrari eren duts a Barcelona on s'intentaven vendre, o a la costa; però si el preu era contrari per produir guanys eren emmagatzemats fins que els preus del mercat fossin favorables.

En cas de guerra, la mercaderia es fletava en vaixells diferents per tal que si un vaixell es perdia en mans de corsaris, no hi hagués tanta pèrdua. També hi havia en temps de guerra altres alternatives pel desembarcament: o bé a Galícia o bé a Santander, on comerciants catalans tenien cura que la càrrega no es perdés.

Matheu Esther comerciava amb diners de tercers, persones a qui comprava mitjançant la seva xarxa d'intermediaris els productes americans per fer negoci a Catalunya o bé esmerçava en productes catalans els diners de gent resident a Amèrica.

CORRESPONSALIES :		
Nom plaça comercial	Nom comerciant	any documentat
Montevideo	Bonaventura Vila	1792 - 93
Vera Cruz	Fidel Pujol	1792 - 1805
L'Havana	Fidel Pujol Joseph Bagó Germans Castelló Salvador Massuet Joan Puig	1793 1793 1795 1796 1797
Sta. Marta d'Amèrica	Benet Rovira	1792
Trinitat, Cumanà, Guayre Cartagena, Caracas	Joseph Bagó Joseph Gofay	1793 - 1800
Puerto Cabello Buenos Aires Santander Màlaga Barcelona Figurilla de Ayamonte	Fidel Pujol Camilo Julià Joseph Esther Fco. Arabia Benet Torres Salvador Graupera	1796 - 1800 1804 1790 - 1801 1796 1795 - 1797 1792 - 1803
La Corunya	Joseph Dalmau Joan Grau	1799 - 1800 1799
Càdis	Bonaventura Gassó Bernat Molet	1803 1794 - 1800

ELS PRODUCTES D'INTERCANVI: Exportació, importació i preus.

A/ EXPORTACIÓ

El tèxtil. És el sector que hi apareix més ben representat quant a volum de productes. Aquests procedien en gran mida de Manresa i Arenys, essent la primera ciutat la que exportà més cops. Principalment els productes manresans són els mocadors i les mitges, les quals mantenien diverses qualitats: les mitges negres i espesses, les mitges de vara castellana i les mitges de colors. Pel que fa als preus apareixen poques vegades esmentats i sols apareixen pel que fa a les mitges (28 i 29 pessetes la dotzena).

Arenys exportava puntes de fil, blondes, sèries, mitges, cintes i velluts. Els preus no vénen definits pel producte sinó que descriuen, quan vénen esmentats, el volum total de mercaderies, sense esmentar ni especificar els preus en concret de cada producte. En una carta a Puerto Cabello es descriu el valor d'una camisa, calçotets, gec, armilla, calces blanques, mitges d'home i sabates, tot pel preu de 38 lliures, 10 sous i 4 rals d'Arenys. (6)

Orfebreria. Apareix en el 1804 en les cartes del 14 d'abril de 1804 i en la del 2 de juny de 1804, ambdues dirigides a Fidel Pujol Menor a Puerto Cabello, uns *60 llibres d'or* [...] que valien el preu de 55 lliures i *10 llibres de plata* [...] per valor d'*11 lliures i sinc sous* (18). És possible que tals llibres es tractessin d'un grup de pans d'or (potser algunes dotzenes) i altres de plata. Els pans d'or/plata eren un grup de 100 o 120 fulls d'or/plata molt prim, tipus octaveta, que els dauradors feien servir per a ornamentar els objectes artístics per tal de daurar o platejar sobre fusta.

Els comestibles. Sols s'esmenten fruits secs. Estan dirigits a Santander. Només hi apareix l'ametlla. Aquest producte era típic d'Arenys. Les ametlles apareixen esmentades en el copiador en una doble modalitat: les *d'esperança*, per un valor de 36 lliures el quintar i l'ametlla comuna per valor de 26 a 28 lliures el quintar.

L'aiguardent. És un dels productes més importants del comerç americà. Sols s'esmenta en el copiador l'exportació de 20 a 25 barrils a Porto Cabello i 24 barrils de pipa d'aiguardent prova d'Holanda amb dos vuitens de reforç per a l'exportació a Cumaná.

En conjunt el volum d'exportacions vénen marcades principalment pels productes tèxtils,essent els altres productes d'altres modalitats poc representatius dins el volum general que ens mostra el copiador.

B/ IMPORTACIÓ

Pel contrari a l'exportació, hi apareixen gran quantitat de productes esmentats, de diferent naturalesa. Aquest fet ens decanta a refer una anàlisi per tal de destriar el contingut segons el lloc de sortida dels productes americans. Això permet alhora observar la tipologia de productes que surten de cada àrea comercial americana.

L'Havana. Des de Cuba s'envien a la península varis productes, dels quals destaca el sucre a 23 lliures el quintar (1793). En més poca quantitat s'importava a la península el cotó en floca, cera, *palo* campetx, pebre de *tabasco*, granes, anyil, *zarza parrilla* i cafè, juntament amb cuiros.

Veracruz. Aquest port és l'únic que apareix juntament amb l'Havana de l'àrea central americana. La importació a la península rau principalment en varis productes colonials. Destaca el sucre a 30 rals la barra, el cotó en floca, el pebre a tres sous la lliure i el *palo* campetx a 8 rals. El comerç en aquesta àrea sols apareix en les primeres correspondències d'Esther fins el 1792. Cosa que fa sospitar que les guerres van influir en el comerç d'aquestes àrees on el corsarisme era abundant.

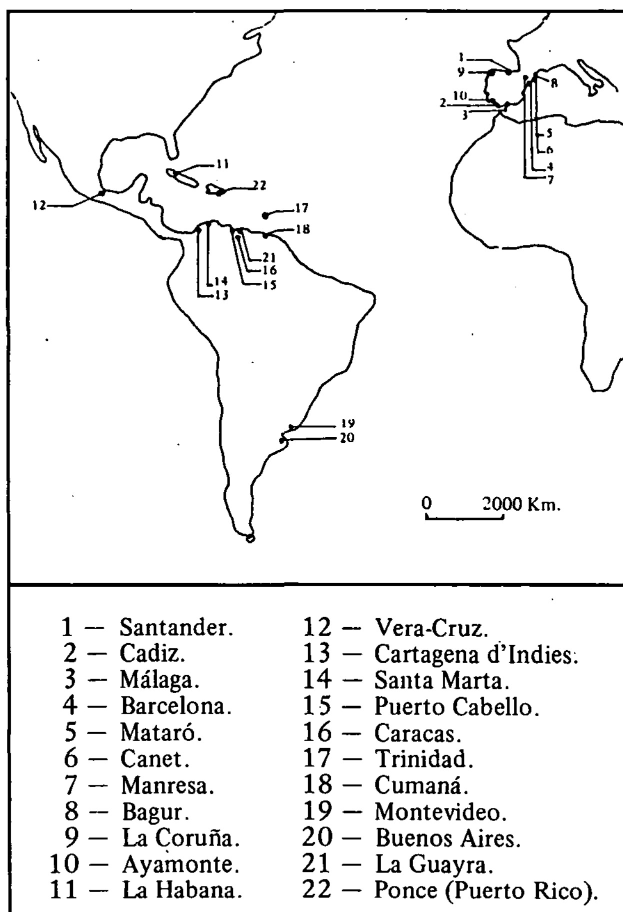
Cartagena d'Índies. D'aquesta plaça comercial en tenim documentada en el copiador la importació de productes com el cacau a 16 duros la fanega, i el cotó; però aquesta àrea surt molt poc representada en el copiador.

Porto Cabello, Caracas i *Guayra.* Aquesta zona, a la llum de la documentació, se'ns presenta com la que té més força quant a volum de productes demanats i que arriben a la península a la xarxa comercial de Matheu Esther. La varietat de productes és nombrosa. S'esmenten productes de la flor d'anyil, el cacau, el cotó, el sucre i el cafè. Aquestes places agafen importància a partir de 1798 i 1805 per tal com gran nombre de correspondència va dirigida a aquesta àrea. Els preus són abundantment esmentats.

Montevideo i Buenos Aires. El principal i únic producte pel qual s'esmenta aquesta plaça comercial són els cuiros (de 20 a 26 lliures).

El mateix Esther en el copiador, destaca la bona qualitat dels cuiros de Buenos Aires. Sembla ser, però, que Montevideo sols és un punt de sortida de productes i no un rival comercial de Buenos Aires en la seva producció.

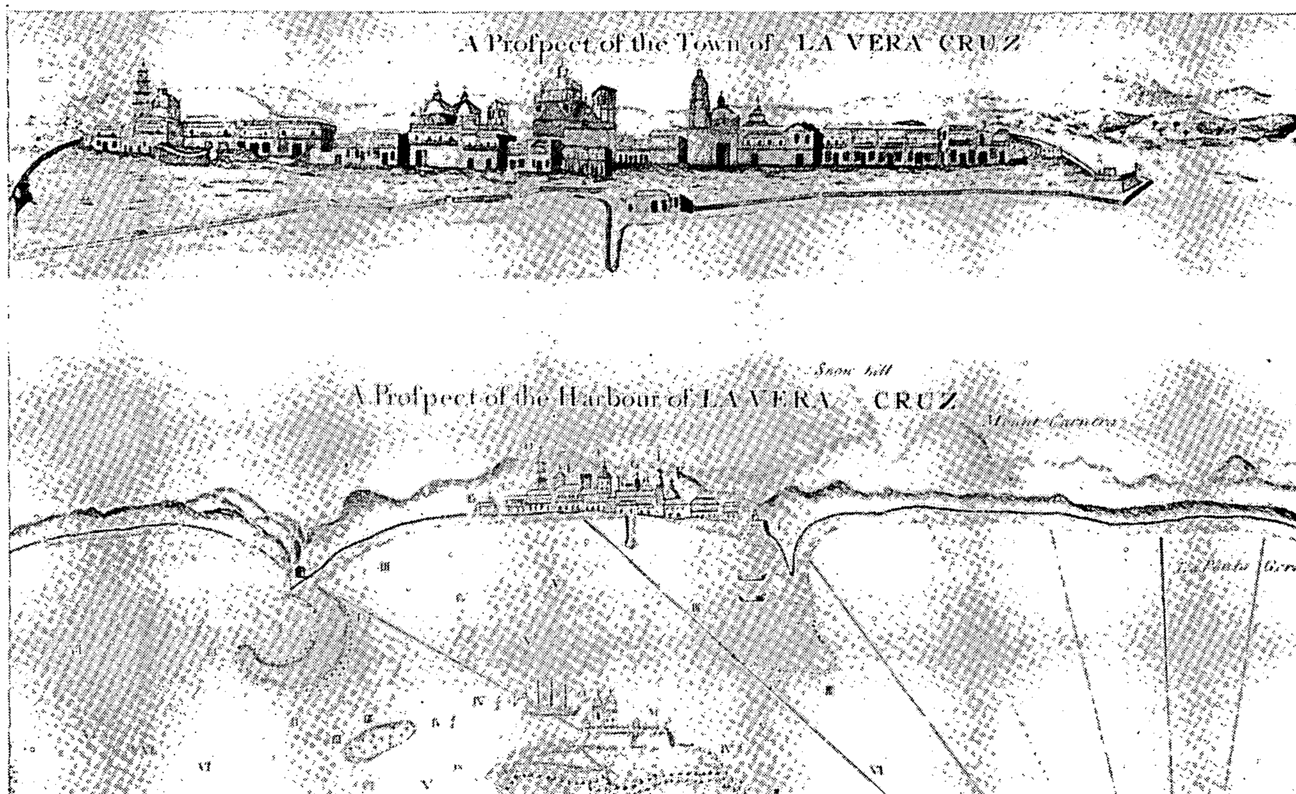
PLACES COMERCIALS ESMENTADES EN EL COPIADOR

INTENT DE PERIODITZACIÓ COMERCIAL DEL COPIADOR

Un cop analitzat el contingut del copiador s'observa en primer lloc el contrast amb la trajectòria històrica del moment. Les guerres influencien en gran mida en el volum comercial esmentat. Podríem doncs, a partir d'aquestes premisses, establir una sèrie de variables en el comerç a partir dels fets conjunturals. En un intent de periodització comercial hi podem diferenciar cinc etapes:

1a. ETAPA (1790-1793). Comercia principalment amb Montevideo i Veracruz. El comerç es desenvolupa sense cap incident. En la correspondència esmenta els productes enviats i recomanacions per tal que els beneficis siguin invertits en una sèrie de productes que esmenta amb el preu òptim per haver-hi guanys. Descriu una saturació de l'exportació de mitges de Barcelona a Veracruz amb la por que els preus baixin per l'augment de l'oferta. El transport es realitza amb dos bastiments diferents per tal que si un es perd, l'altre arribi.

Veracruz vista des del mar estant i perspectiva de la rada i situació dels baixos i esculls d'enfront la ciutat i del castell de San Juan de Ulúa, aixecat sobre uns illots, segons una carta marítima anglesa de mitjan segle XVIII.

2a. ETAPA (Març 1793 - Tardor 1793). Aquesta etapa comença amb les primeres notícies de guerra amb França (7). Tota l'etapa es caracteritza per l'intent de part de Matheu Esther de fer efectius els seus interessos esmerçats en mercaderies. Ordena als seus corresponsals de Veracruz, Guayra, Cumaná, Cartagena, Trinitat i l'Havana, que embarquin les mercaderies cap a Espanya en bastiments o en Companyia. Aconsella que els coneixements del patró siguin enviats per duplicat per la raó que si un es perdés arribaria l'altre. Un dels consells és el de no esmerçar els diners en mercaderia cara, però malgrat tot en estar en guerra si els preus són alts que esmercin igualment encara que els nòlits siguin cars.

Hi ha una notícia important en una carta dirigida a Joseph Bagó (9) en la qual esmenta que des de la guerra amb França les seves mercaderies van pujar en totes les places d'Amèrica.

Segons Esther la guerra amb França va ser declarada l'1 de març de 1793 i a Barcelona es va fer públic entre el 15 i el 16 del mateix mes (8).

Esther esmenta: "La guerra amb França no és tan perillosa com la guerra de l'anglès" (8), però malgrat tot el port de Barcelona va ser tancat entre maig i abril de 1793 perquè un bastiment de Vilanova va ser atacat prop del port de Barcelona per un corsari francès (9).

En aquesta etapa, doncs, predominen les notícies sobre la importació de productes americans i la seva venda a Cadis, Màlaga o Barcelona.

Sobre l'exportació, sols s'esmenta en la documentació la compra de mitges i mocadors de Manresa a la fàbrica de Joseph Pijoan i Lluch per a l'exportació dels mateixos a Montevideo.

3a. ETAPA (Tardor 1793 - 1796). Malgrat que la guerra amb França no acaba fins el 1795, a finals de 1793 hi ha una lenta recuperació del comerç d'Esther. Les importacions es centren principalment en el cacau de Caracas, que segons les notícies del copiador costava molt de vendre en el mercat de Barcelona, on el seu preu era molt baix, obligant a guardar el cacau d'agost fins a Nadal per tal d'esperar una puja de preus per intentar obtenir més guanys.

Pel que fa a l'exportació, es centra en els mocadors de Manresa, els quals són exportats a Puerto Rico.

Una característica d'aquesta etapa, és l'abandó del comerç amb Veracruz, que de fet ja no tornarà a sortir esmentat en el copiador com una plaça d'intercanvi. Aquest període acaba amb la pau del juliol del 1795 (Pau de Basilea) fins l'inici de les hostilitats per la tardor del 1796.

4a. ETAPA (1796 - 1802). Aquesta etapa s'enceta en el ritme comercial d'Esther amb un nou període de tribulacions degut a la guerra amb Anglaterra. Les primeres notícies d'aquesta confrontació bèl.lica s'esmenten per primer cop el 15 de juny de 1796. Apareix a l'igual que l'anterior etapa de guerra la urgència que els corresponsals esmercin els seus interessos, els quals exigeix que siguin enviats com més ràpid millor, en mans d'algun patró de confiança. Respecte a la guerra escriu (14): *En tots els ports d'Espanya ja han embarcat tots els barcos anglesos i van al camp de Gibraltar 30 mil homens i pel general Lancaster. També van alguns batallons a la frontera de Portugal.*

Vers el 17 de gener de 1798 (15), *s'espera que per Carnestoltes o Quaresma hi hagi pau.* Malgrat tot, el 13 de febrer de 1799 escriu (16):

Els turcs y lo rey de Nàpols estan en guerra amb la França y lo emperador y lo rei de Prusia sembla que estan a punt de rompres contra els francesos: de la Rusia estan en marxa més del cent mil homens que ajudaran a l'emperador en cas de guerra jo tinc confiança que si tots aquestos tenen guerra contra França tal vegada forem pau amb l'Anglaterra...

Aquesta etapa acabaria amb la firma de la Pau d'Amiens (apèndix 1), malgrat que les notícies de la pau no s'esmenten en el copiador.

Referent al comerç interior, Matheu Esther tramita un carregament de mitges per enviar a Santander, segurament per a l'exportació a Amèrica.

Respecte a les places comercials americanes, s'esmenta el desig de replegament dels seus interessos de l'Havana, sense especificar productes –sols el sucre– i sense donar notícies d'arribada a la península d'aquests productes.

Tot el volum comercial es centra a la zona de Puerto Cabello, Cumaná i la Guayra. El volum de cartes referides a l'orientació de compra de productes a aquesta zona és bastant nombrós, malgrat que sols una bona part figura com a rebut a la península.

Hi ha nombroses referències a rutes alternatives de Cadis, com la que esmenta en una carta a Fidel Pujol de Porto Cabello (17):

[...] *te advertesch que si bens no vinguies per Cadiz perque sempre ibern i estiu los inglesos lo tenen bloquejat, pots venir per Galicia i encara millor per Biscaia pues el cap de Finisterre no falten anglesos* [...]

5a. ETAPA (1802 - 1804). Aquesta etapa apareix unitària quant a les nombroses cartes i volum de la correspondència, que es centra principalment a l'àrea de Caracas i Puerto Cabello.

Al principi d'aquesta etapa hi ha pau, però a partir del 14 de setembre de 1803 (11) apareixen nous rumors sobre el reanudament de les hostilitats contra els anglesos. Segons Esther sols hi va haver *26 mesos de pau* (12).

Per la tardor de 1804 la nova guerra era ja un fet: [...] *Respecto a los ingleses han cometido y continuan cometiendo muchas hostilidades contra nuestra bandera* [...] (13)

Hi ha moltes referències als preus de productes americans a Barcelona. Podem observar també que hi ha un gran nombre de correspondència en la qual demana que se li enviïn productes, malgrat la tendència del període a minvar el volum comercial. Hi ha però una manca de dades per tal d'afirmar que el volum comercial d'Esther s'incrementa ja que no hi ha notícies que ens indiquin si les mercaderies demanades són realment a Barcelona i a la península.

CONCLUSIONS

La documentació aquí estudiada ens ha posat a la llum una sèrie d'experiències personals de l'autor. El copiador ens situa en primer lloc sota l'òptica quotidiana del comerç americà, donant a conèixer una sèrie de temors, preocupacions i esperances que dia a dia anaven construint la vida comercial de Matheu Esther.

Com a consideracions finals i globalitzant una sèrie de característiques que s'entreveuen al llarg de tot el copiador, podríem deduir que:

a) L'aportació de la gent del Maresme en el trànsit econòmic i comercial americà va ser nombrosa i remarcable. Trobem al llarg de tots els ports americans ressenyats en el copiador (Veracruz, l'Havana, Cumaná, Guayra...) així com a ports espanyols (Santander, La Corunya, Cadis...) una sèrie de comerciants catalans d'origen maresmenc, principalment de Canet, Arenys, Llavaneres i Mataró, els quals intenten fer més o menys fortuna al llarg de l'última dècada del s. XVIII i començaments del s. XIX.

b) El copiador reflecteix pel que fa a la periodització comercial, la influència de les èpoques de pau i de guerra que demostra fins a quin punt a nivell de mentalitat, a nivell econòmic i a nivell conjuntural van afectar el volum i forma de realització del tràfec comercial amb el nou continent.

c) A nivell de productes cal notar la importància de la zona maresmenca i manresana quant a l'exportació a Amèrica i la importància dels productes colonials per a la importació a Catalunya.

d) Els preus esmentats en el copiador demostren la importància dels fets conjunturals en la fluctuació dels preus dels productes en els mercats americans i peninsulars. L'augment de l'estoc, la conjuntura bèl.lica entre altres, motiven un canvi negatiu en l'evolució del comerç reflectit en el copiador.

En resum, doncs, totes les dades del copiador en el seu conjunt ens fan pensar que les operacions comercials amb Amèrica van obrir un futur per a la immensa majoria de comerciants del Maresme, cosa que va ser important per al desenvolupament de la nostra comarca.

Joaquim Graupera i Graupera.

ELS VAIXELLS

VAIXELLS	N O M	DESTÍ	CAPITÀ
Bastiment	— — —	Guayre	P°. Pau Aymerich (1)
Bastiment	— — —	Guayre	P°. Fco. Domènech (2)
Fragata	Nª. Sra. Pineda	— — —	Cª. Antoni Llinàs
Fragata	"La Cleopatra"	Puerto Cabello	Cª. Joseph de Plaza
Fragata	Sma. Trinitat	Puerto Cabello	P°. Montserrat Segarra
Pollancra	Sant Joan Baptista	— — —	Cª. Fco. Fornaguera
Goleta	Nª. Sra. del Carme — alies la galga—	Puerto Cabello	Cª. Joseph Milans
Goleta	— — —	— — —	Jaume Llobet
Barca	— — —	— — —	P°. Pere Vila
Bergantí	Sant Ignasi de Loyola	— — —	Cª. Mariano Alzaa
Bergantí	El diligente	Puerto Cabello	Cª. Blay Mas i J. Basora
Bergantí	Sant Benet	Buenos Aires	P°. Benet Calsada (3)
Balaú	El lindo	Puerto Cabello	Cª. Agustí Carbonell
Paquebot	Sant Geroni	Puerto Cabello	Ca. Fco. Colomer

(1) — Viatge de 59 dies de durada, sortint de Barna.
(2) — Viatge de 62 dies de durada, sortint de Barna.
(3) — Patró de Sant Feliu de Guixols.

ÍNDEX ANTROPONÍMIC

Nota: En el llistat, ordenat per ordre alfabètic, apareixen els personatges esmentats en el copiador, a més de les dades referents a professió, població d'origen, població on resideixen i dates de les cartes on apareixen esmentats.

CASTELLÓ, Fèlix. L'Havana. 1795-VIII-12.
CASTELLÓ, Pere. L'Havana. 1795-VIII-12.
CATÀ, Fèlix, d'Arenys de Mar. Patró de vaixell. 1797-IV-13.
CATARINEU, Joan. 1802-VII-31 / 1803-I-19 / 1803-II-19.
COLOMER, Francisco. Capità del paquebot "Sant Geroni". 1804-VII-30.
DALMAU, Gaspar, de Canet. La Corunya. 1800-III-15 / 1799-XI-16.
DALMAU, Joseph, de Canet. La Corunya. 1800-III-15 / 1799-XI-16.
DOMÈNECH, Francisco. Patró de bastiment. 1803-XI-30.
ESCARDO, Francisco, de Vilanova. Patró de vaixell. 1802-VII-14.
ESTHER, Joseph Francisco, d'Arenys de Mar a Santander. Cosí de Matheu Esther. 1790-VIII-18 / 1802-VII-31 / 1802-IX-22 / 1802-VI-6 / 1802-XII-2 / 1803-I-9 / 1803-II-19 / 1800-III-15.
ESTHER, Manuel. 1802-XI-6 / 1796-I-30 / 1802-VI-16.
ESTHER, Peret. 1790-VIII-18.
ESTHER, Xaco. 1792-XII-28.
ESTHER I VILA, Maria. Germana de Matheu Esther. 1792-VII-10.
FARRUELLA, Bonaventura. Botiguer del carrer de Montcada de Barcelona al cantó del carrer de Sombrerers. 1804-VII-30 / 1805-I-26 / 1804-II-18.
FAXONERA, Bonaventura. Patró d'Arenys de Mar. 1797-IV-13.
FERNÀNDEZ DE VALVERDE, Angel. Administrador de la renda de Correus de Mataró. 1798-XII-18.
FEŸS, Joseph (àlias *Mureu*). Puerto Cabello. 1802-XII-15 / 1803-XII-15.
FINET, Simó. 1795-VIII-8.
FORNAGUERA, Francisco. Capità del pollancre "Sant Joan Baptista". 1796-IV-13.
FRANCO ESTHER, Joseph, d'Arenys de Mar a Santander. 1799-XI-16.
GALÍ, Gabriel. Corredor reial de canvis de Barcelona. Carrer de Fronollà prop del carrer de Sant Cugat. 1802-IX-26 / 1803-III-23 / 1803-IV-2 / 1803-V-18 / 1804-IV-14.
GASSÓ, Bonaventura i Companyia a Cadis. 1803-II-5 / 1803-III-23 / 1803-IV-2.
GINESTA, Pubilla. 1790-VIII-18.
GODAY I CODINA, Joseph de Canet. Guayre, 1794-VI-4 / Màlaga, 1796-III-3 / Cumaná, 1796-VI-15 / Guayre, 1797-I-14, 1801-XI-7 / Caracas, 1800-III-15 / 1802-VII-14 / 1803-I-15 / 1803-XI-30 / 1804-I-28.
GRAU, Juan, a Galícia. 1799-II-13.
GRAUPERA, Francisco. 1803-IV-2 / 1803-X-18.
GRAUPERA, Salvador, de Llavaneres a Figurilla de Ayamonte. 1792-IX-6 / 1792-XI-28 / 1793-I-26 / 1793-III-9 / 1803-V-25.
GUISSART, Esteve. Patró de Blanes. 1803-V-18.
JULIÀ, Jaume (àlias *Brabó*) d'Arenys de Mar a Ponce (Puerto Rico). 1802-VIII-14 / 1802-IX-16.
JULIÀ I PUJOL, Maria. Tia de Fidel Pujol d'Arenys de Mar. 1802-IX-16.
JULIÀ I VINYALS, Camilo i Companyia, a Buenos Aires. 1804-XI-28.
LLAUDER ROURE i Companyia, de Canet. 1793-IV-18 / 1799-II-13.
LLINÀS, Antoni. Capità de la fragata "Nostra Sra. de Pineda" 1796-II-13.
LLOBERES I OMS, Pau, a Cadis. 1802-VIII-7 / 1802-VIII-14 / 1802-IX-15 / 1802-IX-16 / 1802-XII-15 / 1803-I-5 / 1803-I-15 / 1803-II-5 / 1803-II-6 / 1803-III-23.
LLOBET, Jaume. 1802-VI-16 / 1802-VIII-14 / 1802-XI-15 / 1803-V-18.
LÓPEZ SOPENA, Antonio. Tinent General. Director enginyer del Principat de Catalunya. 1803-X-29 / 1803-XI-2.
MACIÀ, Medir, de Lloret. Patró. 1792-XII-28.
MANDRI, Joseph. 1792-XII-28.
MAS, Blay. Capità del bergantí "El Diligente". 1804-I-28.
MAS, Francisco, de Blanes. 1803-VI-29.
MASSUET I MONTALT, Salvador, d'Arenys de Mar. L'Havana. 1796-X-14 / 1796-XII-14 / a Cartagena d'Índies, 1797-II-2.
MASVIDAL, Antoni, a Barcelona. 1804-XI-7.
MEDIR, Salvador, a Canet. 1794-III-8. Comerciava mocadors amb Joseph Pijoan de Manresa.
MILANS, Joseph. Capità de la goleta "Ntra. Sra. del Carme" (àlias la *Galga*) 1802-IX-6.
MOLET, Bernat, de Canet a Cadis. 1794-XI-16 / 1800-III-15.
MONTSERRAT SAGARRA. Patró de la fragata "Stma. Trinitat". 1802-VIII-14.
PALAU, Advocat. 1804-IX-15.
PÉREZ BUENO, Juan. Oficial de la Tresoreria Major de R.S.M. a Madrid. 1804-XII-29.
PIJOAN I LLUCH, Joseph, de Manresa. Fabricant tèxtil. 1794-II-3 / 1794-II-12 / 1794-II-24 / 1794-III-8 / 1795-IV-18 / 1795-V-5 / 1795-VII-8 / 1795-VII-25 / 1796-I-20 / 1796-I-30 / 1796-II-13 / 1796-II-14 / 1796-III-1.
PLAZA, Joseph. Capità de la fragata "Cleopatra". 1803-II-5.
PUIG I SABAT, Juan, d'Arenys de Mar a l'Havana. 1797-IV-13.
PUJOL, Fidel. Mestre d'aixa d'Arenys de Mar. A Veracruz, 1792-XI-14 / 1792-XII-15 / 1793-III-13 / L'Havana, 1793-IV-13 / Cadis, 1793-VII-24 / 1793-VII-31 / Màlaga, 1793-VIII-31 / Puerto Cabello, 1796-IV-15 / 1798-I-17 / 1799-II-13 / 1799-IV-13 / 1799-XI-16 / 1801-III-14 / 1801-VII-15 / 1801-XI-7 / 1802-VI-16 / 1802-VIII-14 / 1802-IX-15 / 1802-IX-17 / 1802-XI-6 / 1802-XII-15 / 1803-I-15 / 1803-II-6.
PUJOL, Fidel. Fill de Fidel Pujol, a Porto Cabello. 1803-XI-30 / 1804-V-4 / 1804-VI-2 / 1804-VI-12.
RIUDOR, Juan, de la Barceloneta. 1804-VII-30.
ROURE, Rafael. 1802-IX-15.
ROVIRA, Benet. A Santa Marta d'Amèrica. 1792-II-10.
SALA, Joseph. Pescater de Mataró. 1794-III-8.
SALICH, Juan, (àlias *Tropell*). 1804-VI-24.
SANTISCLE, Llorenç. Advocat de Mataró. 1804-VI-21 / 1804-IX-15 / 1804-X-22.
SENTIES, Antoni. 1790-VIII-18.
SERRA, Bonaventura. Pilot català d'Arenys. 1797-IV-13.
SOLÀ, Joseph. Barcelona. 1794-III-8.
TOMÀS LLORENTE, Jaume. Capellà a Puerto Cabello. 1802-IX-15 / 1802-VI-16 / 1802-XII-15.
TORRES PELLISER, Benet. Corredor reial de canvis de Barcelona. 1795-VIII-8 / 1795-IX-9 / 1795-IX-26 / 1795-IX-28 / 1795-XII-12 / 1796-I-30 / 1796-II-20 / 1797-II-17.

TORRES I SOLÉ, Fèlix, d'Arenys de Mar. 1802-VIII-14.
URIBARRI, José Gabriel de, a Santander. 1801-VI-24.
VIDAL, Fèlix, a Porto Cabello. 1803-V-14 / 1803-VII-30.
VIDAL I SAVALL, Francisco. Subdelegat de Marina a Bagur. 1790-VIII-24.
VILA, Bonaventura. Patró d'Arenys de Mar, cosí matern de Matheu Esther resident a Montevideo. 1792-IX-27 / 1792-XI-28 / 1793-III-30 / a Cadis 1793-X-23.
VILA, Pere. Patró. 1802-I-15.
VILAR, Isidre. 1804-IX-15.
XIFRE, Domingo, d'Arenys de Mar a Cadis. 1793-III-18.

BIBLIOGRAFIA:

1.- CORTES, Antonio Luís: *La guerra de Sucesión y la paz de Utrecht*. p. 7-12.– *A Història d'Espanya. Historia 16*. Vol. 8. Madrid: Inf. Rev., 1981.

2.- DELGADO, Josep Maria: *El comerç colonial i el reformisme borbònic: el Decret de Lliure Comerç*. p. 24-28. –*A* "L'Avenç" Núm. 15, 1979.

3.- DELGADO, Josep Maria: *El impacto de la crisis colonial en la economía catalana (1787-1807)*. –*A* Josep Fontana (ed.): *La economía española al final del Antiguo Régimen. III: Comercio y colonias*. Madrid: Alianza ed., 1983. p. 97-170.

4.- DELGADO, J.M.: *Les transformacions de la manufactura al s. XVIII*. p. 241-256. –*A Història de Catalunya Salvat*. Tom 4. Barcelona: Salvat ed., 1983.

5.- DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio; CORTES, Antonio Luís: *Política exterior s. XVIII*. p. 29-50. –*A Historia de España. Historia 16*, vol. 8. Madrid: Inf. Rev, 1981.

6.- FONTANA LÁZARO, Josep: *El comercio colonial e industrialización. Una reflexión sobre los orígenes de la industria moderna a Catalunya*. p. 265-359. –*A* Jordi Nadal; Gabriel Tortella (ed.): *Agricultura, Comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea*. Barcelona: Ariel, 1974.

7.- FONTANA LÁZARO, J.M.: *Comercio colonial y crecimiento económico. Revisiones e hipótesis*. p. 13-34. –*A La economía española al final del Antiguo Régimen. III. Comercio y colonias*. Madrid: Alianza Ed., 1983.

8.- HERNÁNDEZ SÁNCHEZ-BARBA, Mario: *América española*. p. 111-129. –*A Historia de España. Historia 16*, vol. 8. Madrid: Inf. Rev., 1981.

9.- HINCKER, François: *El apogeo del capitalismo comercial*. p. 2197-2204. –*A Historia Universal Salvat*, vol. XVIII. Barcelona: Salvat, 1984.

10.- IZARD, Miquel: *El comercio venezolano en una época de transición (1777-1830)* p. 7-44. –*A* "Miscelánea Barcinonensia". Ajunt. de Barcelona, Any X, Núm. 1971.

11.- IZARD, Miquel: *Contrabandistas, comerciantes e ilustrados*. p. 23-86. –*A* "Boletín Americanista", n° 28, Barcelona: Univ. Barcelona, 1978.

12.- LLOVET I VERDURA, Joaquim: *Cartes a Vera-cruz. Comerç americà i Guerra Napoleònica en la correspondència de Cabanyes, Cortecans i Pascual i Cia. (1804-1913)*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1974. 183 p., XII làm.

13.- MALUQUER DE MOTES, J.: *El comerç i les finances al s. XIX*. p. 76-90. –*A Història de Catalunya Salvat* vol. 6. Barcelona: Salvat, 1983.

14.- *Manual de historia económica de España*. Barcelona: Vicens Vives, 1959. p. 524.

15.- MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *El procés de formació del capital comercial*. p. 217-240. –*A Història de Catalunya Salvat* vol. 4. Barcelona: Salvat, 1983.

16.- MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Catalunya en la Carrera de Indias (1680-1756)* Barcelona: Crítica, 1981. p. (Crítica/historia, 18).

17.- "Quaderns d'història econòmica de Catalunya". Núm. XVI. Barcelona, 1977. p. 59.

18.- PUIG I OLIVER, Ll. M.: *L'impacte de la revolució francesa (1798-1808)* p. 103-117. –*A Història de Catalunya Salvat*, vol. 5. Barcelona, Salvat, 1983.

19.- PUIG I OLIVER, Ll. M.: *Els catalans i la guerra del francès (1808-1814)* p. 103-117. –*A Història de Catalunya Salvat*, vol. 5. Barcelona: Salvat, 1983.

ABREVIATURES

A.P.A.M. – Arxiu Parroquial d'Arenys de Mar.
A.H.F.F. – Arxiu Històric Fidel Fita. Arenys de Mar.

NOTES:

Voldria agrair públicament la col.laboració dels Srs. Joaquim Llovet, Josep Ma. Pons i Guri i del Pr. Santiago Alcolea, catedràtic de la Universitat de Barcelona, a l'hora d'aclarir-me alguns dubtes en la realització d'aquest treball.

1.- A.P.A.M.: *Llibre de Baptismes*, Núm. 6, anys 1738-1762, fol. 275.

2.- A.P.A.M.: *Llibre de Matrimonis*, Núm. 6, anys 1783-1813, fol. 42.

3.- PONS I GURI, J.M.: *Apunts per a un dietari (1808-1814)*. Treball inèdit, però consultable a l'A.H.F.F., Registre Núm. 1754.

4.- ZAMORA, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Catalunya.*

5.- A.H.F.F.: *Copiador de Cartes de Matheu Esther*. Reg. 1055. Carta del dia 28 de nov. 1804.

6.- A.H.F.F.: *Copiador de Cartes de Matheu Esther*. Reg. 1055. Carta del dia 30 de nov. de 1803.

7.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 13 de març de 1793.

8.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 30 de març de 1793.

9.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 15 de maig de 1793.

10.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 15 de juny de 1796.

11.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 14 de setembre de 1803.

12.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 30 de novembre de 1803.

13.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 28 de novembre de 1804.

14.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 14 de setembre de 1796.

15.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 17 de gener de 1798.

16.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 13 de febrer de 1794.

17.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 13 d'abril de 1799.

18.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 14 d'abril de 1804.

La 'gran història' sovint està tenyida de 'petites històries', plenes de grandesa. Josep Rovira i Fors, historiador de Canet, ens acosta en aquestes pàgines a la gesta dels seus antecessors canetencs, destacats o anònims, en la ruta d'Amèrica.

FER L'AMÈRICA

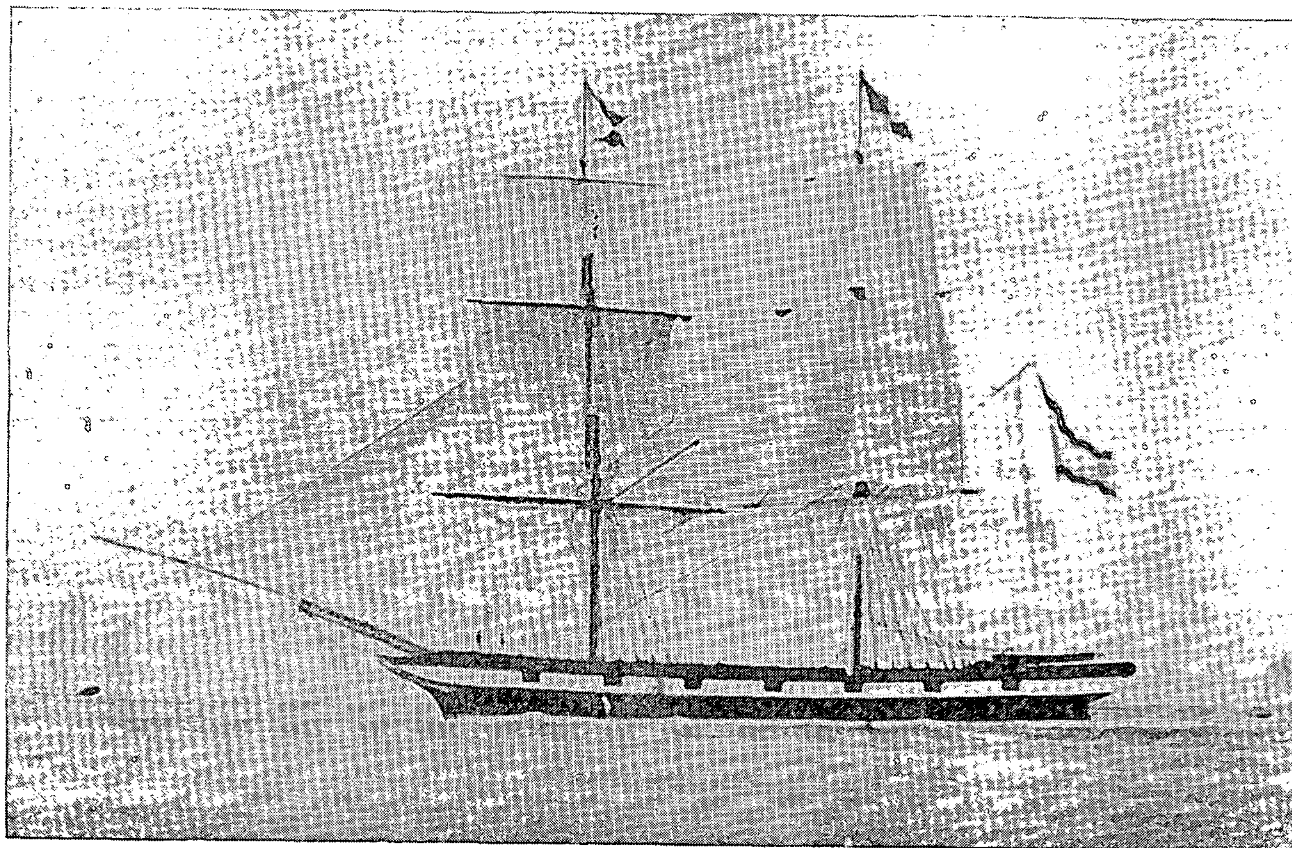
PARTICIPACIÓ DELS CANETENCS EN EL COMERÇ D'ULTRAMAR

Navegants, comerciants i aventurers.— Hom diria que hi ha dos grups generacionals, ben separats i diferents, en aquesta aventura humana que s'ha anomenat la "Carrera d'Índies" i, a manera d'estar per casa, "fer l'Amèrica".

Primerament, foren els navegants els qui començaren, amb certa timidesa, vers el camí de l'Atlàntic, emparant-se en els ports de contractació de Sevilla i Cadis, espavilant-se per obtenir autoritzacions i cèdules, encara que fos valent-se d'un altre nom o societat andalusa, en la qual ells figuraven en el rerafons. Aquesta era la fórmula practicada, almenys a l'època de Cadis. No sempre aquests grups andalusos eren testaferros, sinó, alguna vegada, veritables comanditaris que participaven a parts convingudes en els beneficis obtinguts. Tanmateix, la nostra gent entenia que no bastava expedir una nau amb l'encàrrec que el capità o pilot fes venda del carregament i adquirís altres nòlits per al viatge de tornada. El temps ensenyà —sobretot quan el negoci creixia i deixava de ser personal— que calia tenir un agent permanent en cada port important, un factor que tingués cura de vendre i comprar en el moment oportú. No obstant, la importància dels lligams familiars i la coneixença entre veïns del mateix poble són els factors que configuren la geografia dels negocis. Hom veu com en cada vaixell es forma, al seu entorn, l'empresa familiar, amb certa dispersió, si voleu, de participació de petits menestrals de Barcelona i de la contrada. El sistema va anar creixent fins a afavorir la creació de la "Companyia", que comportava ja una mena d'autofinançament a nivell de grup social. Magí Xiqués anota que *las principales casas de comercio de Cádiz fueron un día propiedad de gente de Canet* (*Reseña histórica de Canet de Mar* 1880).

Els navegants —segle XVII fins part del XIX.— foren gent agosarada. La major part començaven de *noi de bord*, si bé assolien el comandament del vaixell i el títol de pilot —estudiant a l'Escola de Pilots de Mataró, Arenys i alguns, fins i tot, a l'Escola de Cadis.— essent, encara, molt jovenassos. Obriren els camins d'Amèrica, en una difícil i arriscada aventura en la qual moltes vegades deixaven la pell. Amb naus de bona factura marinera, de no gaire més de dues o tres-centes tones, solcaven l'Atlàntic. Del tremp i el coratge d'aquesta gent, en donen testimoniatge els Llibres Sagramentals de moltes parròquies. (Cal fer atenció al servei i al valor històric i cultural que signifiquen aquests papers dels Arxius Parroquials de l'Església.) Corprèn la profusió i el laconisme de moltes anotacions marginals en aquests llibres, el nombre de mariners *ofegat en la Mar Gran, enterrat en una platja de Moçambique, mort en el port de l'Havana.*

La marina catalana del vuit-cents oferí una vida florent a molts *ports* del Maresme. En el període més fort del comerç intermedi amb Cadis, els historiadors assenyalen tres dècades marcades per la presència de mariners comerciants de Mataró, Lloret i Canet de Mar. (*Cataluña en la carrera de Indias*, Carles Martínez Shaw, 1981.) Si ens concretem a Canet, els trets més remarcables els dóna l'extensió i el volum d'activitat de les seves drassanes, esteses a les platges del Cavaió i el Sant Crist del Pla. Segons un testimoni ocular, a mitjan segle XIX *el astillero de Canet es probablemente el mayor de Cataluña puesto que se pueden construir en él hasta cuarenta buques a la vez.* ("Diario de Barcelona". Setembre 1848.) L'historiador Joaquim Llovet sosté que moltes naus construïdes a les drassanes de Canet foren després matriculades

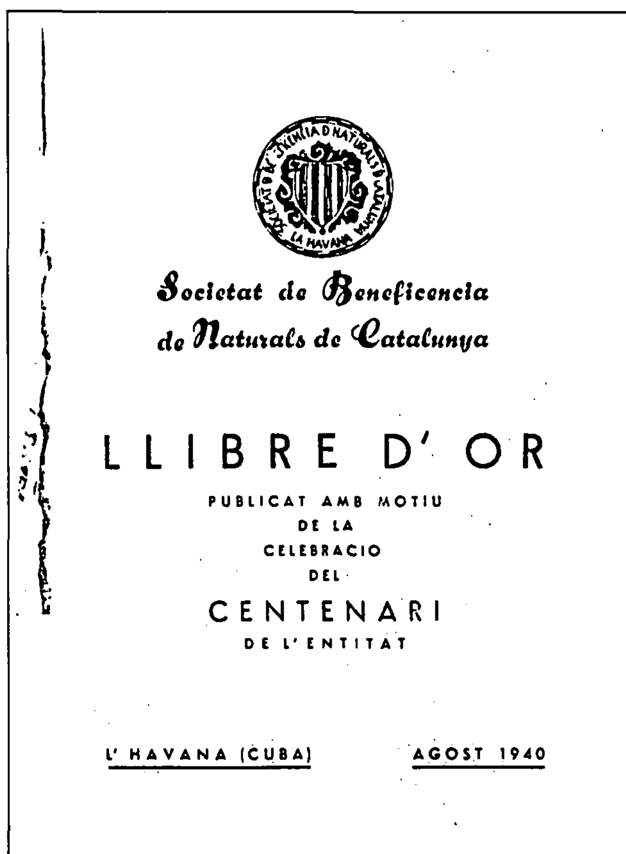
Aquarel.la del bergantí *Hernán Cortés* existent al Museu Marítim de Barcelona.

en altres ports. A Canet es bastiren, entre d'altres, vaixells de fama marinera com foren la fragata *Ntra. Sra. de la Misericòrdia*, anomenada, anys més tard, *La Catalana* (1762). Es construí la *Paulita* (1849), una de les naus de més tonatge de la marina catalana del vuit-cents. Recordem el bergantí rodó *Hernán Cortés* (1855) que navegà 118 anys, singladura insòlita, i el qual durant temps i temps pogué ufanar-se amb el triomf romàntic de ser el degà entre els vaixells de vela en actiu més venerables del món ("Magazine of Lloyd's Register of Shipping" 1973.)

Cal fer atenció a la Companyia dels Llauger i Roura, fundada a Canet el 1787, amb un capital desembossat de 107.170 L.9s.10d. i amb casa a Cadis i a Màlaga. La força de la Companyia dels Llauger i Roura es fa evident en les moltes transaccions anotades en la seva paperassa documental i en una presència, no gens menyspreable, en el context mercantil de l'època. El que reforça aquesta hipòtesi és que el seu capital desembutxacat no és pas tan considerablement inferior al de la "Reial Companyia de Comerç de Barcelona a les Índies" que amb tot el seu privilegi i *interland* comercial tan sols aconseguí subscriure mig milió de pesos (JM. Oliva Melgar "L'Avenç" núm. 15,1979.) En els exemples que l'historiador Pierre Vilar posa en el capítol *La Barca* de l'obra *Catalunya dins l'Espanya moderna*, analitza el llibre de la fragata canetenca *Ntra. Sra. de la Misericòrdia* i es dol que els papers que té a mà no comencen amb el naixement de la nau. Efectivament, el llibre de construcció del vaixell és un altre que tenim als dits, en el qual resta documentat que la fragata fou bastida a les drassanes de Canet els anys seixanta del segle passat.

No hauríem de descartar el grup canetenc dels Font Fors, navegant amb tres vaixells pel Mediterrani i l'Atlàntic en l'aventura africana del comerç de negres, amb el bergantí *Tellus* (*El bergantí negrer Tellus* J. Rovira Fors, "L'Avenç" núm. 75, oct. 1984). Anotem, també, la família dels Ferrer Manau, Roig, Clausell, Milans, Xiqués, Muní; el capità canetenc Joan Muní armà en cors, a compte de la Junta d'Armament de Barcelona, la seva sagetia *Santo Ecce Homo*.

L'atracció d'Amèrica.— A l'època dels "americanos" qui no tenia terra a l'Havana hi tenia diners. La participació de la gent de Canet al comerç amb Amèrica és més notable si tenim en compte la demografia d'aquest petit poble mariner. Amèrica era l'atracció i la sortida de treball i futur que el context sòcio-econòmic d'aquella hora podia oferir. Anar a Amèrica era una decisió que hom prenia —o bé la família — essent encara un barbamec; era normal que entre els 9 i 13 anys un noi embarqués cap a Amèrica, amb un farcell embolcallant quatre draps personals i una carta a la butxaca, dirigida a un parent o a algun amic que vol-

Societat de Beneficencia
de Naturals de Catalunya

LLIBRE D'OR

PUBLICAT AMB MOTIU
DE LA
CELEBRACIO
DEL
CENTENARI
DE L'ENTITAT

L'HAVANA (CUBA) AGOST 1940

Reproducció de la portada i d'un full del Llibre d'Or de la Societat de Beneficència de Naturals de Catalunya (L'Havana, 1940). A l'esmentat full hi figuren els retrats dels fundadors i del benefactor Carles Pasqual i Puig, extrets dels reglaments impresos l'any 1872.

gués donar-li treball i protecció. A Canet, concretament, en Carles Mora va partir tan petit que, abans d'emprendre el viatge li van fer celebrar la primera comunió. Hi ha una carta del petit Ramon Fors Soler —només amb dotze anys — escrita durant el seu primer viatge, des del port de València, en la qual explica que quan ningú no el veu deixa que li arribin les llàgrimes als ulls, encara que sap que ja és un home i que no ha de plorar davant ningú. Cal imaginar el preu terrible d'aquestes separacions; per als mateixos petits personatges i per a llurs pares. Aquells *nanos* partien —vers un viatge incert i llunyà — a l'edat en què els d'avui encara estudien tranquil.lament EGB. Per això, dels que tenien sort i feien fortuna no sempre es pogué dir mal profit els faci. El retorn, insegur, reclamava normalment un temps de 10 a 15 anys. Els que reeixien en l'empresa tornaven per abraçar la família i amb idea de casar-se. Altres, sense gaire sort, retornaven pobres o no tornaven mai més; eren aquells dels quals la gent deia que *havien perdut la maleta en passar l'Estret de Gibraltar.*

Tots aquests grups generacionals dels "americanos" cal situar-los plenament en el s. XIX. Justament a mitjan d'aquest segle dinou, i en l'avinentesa de la construcció del nou santuari neogòtic de la Mare de Déu de la Misericòrdia es demanà ajuda a tots els canetencs escampats per Amèrica. Aquest fet ens deixa veure una llista, que pot ser una mena de cens quasi exacte, que relaciona el nombre de persones establertes principalment a Cuba i Puerto Rico. Solament a l'Havana relaciona 84 noms.

Malgrat que no tots "feren l'Amèrica", un nombre notable aconseguí fortuna. Carles Pasqual Puig havia nascut a Canet el 1801 i morí a l'Havana el gener de l'any 1853, essent un dels personatges més acabalats de la colònia catalana a Cuba. Només amb un terç de la seva fortuna es portà a cap, amb un cert esplendor, l'obra del santuari de Canet, confiada al famós arquitecte Francesc Daniel Molina. D'una altra tercera part dels seus béns instituí hereva la "Societat de Beneficència de Naturals de Catalunya" de la qual fou el protector principal. Tan sols la part testamentària corresponent al llegat per a "La Beneficència" ja fa un gran efecte si el situem en aquella circumstància. (Sols la part per a "La Beneficència" era composta de les hisendes "Pan de Azúcar", "Vega del Carmelo", "Cayo de las Damas", "Pepilla", "Santanilla de las Layas", "Malas Auguas", "Vereda", tres cases a la ciutat de l'Havana, el traspàs de 81 negres...)

Segons l'historiador cubà Moreno Fraginals, la societat "La Beneficència" tingué un pes considerable en la vida social i política de Cuba; en algun temps la força que exercí aquest grup oligàrquic català fou tan evident que hom deia que *las decisiones de Capitanía pasan antes por el salón de "La Beneficencia"* (Conf. Curs Universitat Inter. Mataró. 1985).

Un altre "americano" distingit és en Josep Baró Blanxart, nat al raval canetenc del carrer de l'Arpa, al si d'una família humil, l'any 1798. Josep Baró és un protagonista molt present en els estudis de la història moderna econòmica de Cuba; les obres d'Hug Thomas i Moreno Fraginals en fan repetit esment. Baró establí la primera línia marítima regular entre l'Havana i Barcelona. El rei Alfons XII el va fer Marquès de Santa Rita i Vescomte de Canet de Mar, desitjant premiar el recolzament financer de Baró a la restauració monàrquica borbònica. Juntament amb la coneguda família Zulueta, els Baró foren capdavanters del grup oligàrquic propietaris d'Ingenios, Cafetales, Zafras i vaixells que cobrien tota mena de rutes i tot tipus de nòlits, fins i tot el de transport de negres.

Pot referir-se, breument, la nissaga canetenca dels Guiteras; el Dr. Joan Guiteras, descobridor amb Finley de la vacuna contra la febre groga. Encara, més ençà, tenim notícies del Dr. Ramon Grau Sanmartin, el qual fou president de Cuba en el transcurs de dues legislatures; era fill de Francesc Grau Viñals, nascut al Mas Burri de Canet.

També, terra de missió.— Frederich Rahola, en el seu llibre *Comercio de Cataluña con América en el siglo XVIII*, parla del prestigi dels nostres caputxins com a colonitzadors eficients. Ja en el s. XVII el papa Innocenci X, autoritzà els franciscans espanyols de fundar missions a Amèrica. La corona hi envià d'antuvi religiosos de la província d'Andalusia i més tard foren cridats navarresos, aragonesos i, finalment, els de casa, caputxins catalans, els quals no travessaren l'oceà vers el Nou Continent fins quasi a primers del disset. Tothom sap que els caputxins, amb la implantació de conreus i amb la introducció d'una agricultura força evolucionada, ajudaren seriosament la vida nòmada d'aquelles tribus d'indis que depenien de la caça a la selva o de la recol.lecció esporàdica d'algun fruit. Mai no fou una tasca fàcil. Vol dir que no tothom anava a Amèrica per guanyar diners. El franciscà canetenc fra Pere Gual i Pujadas no va aconseguir cap títol nobiliari, però sí el sobrenom d'"Evangelitzador del Perú". Pere Gual fou fadristern d'una família arrelada de sempre a Canet; nasqué al carrer de Bonaire, com una premonició, un carrer encarat perpendicularment a l'horitzó i al mar. Si fra Pere Gual i Pujadas sobresurt dins l'estol de caputxins catalans que anaren a Amèrica, tal vegada és perquè tingué plena consciència que en tot moment calia disposar d'un instrument de precisió en l'ordre doctrinal i dogmàtic, però també, al mateix temps, saber endegar i accelerar noves fundacions i ajustar-les als mètodes del seu temps. No hem d'oblidar el gruix intel.lectual d'aquest home, vist a través de la seva faceta d'escriptor, aspecte no gens negligible. A l'hora de la mort es trobava en el zenit de la seva obra i era una de les figures més populars i estimades del Perú.

Una última nota.— Com a cloenda podríem comentar l'aventura i l'exemple, senzill i humà, de Josep Goday. Es tracta de la història d'un canetenc, d'ofici serraller, que partí a Amèrica —aquest vers l'Uruguai—. Tingué una vida discreta sense aplegar una gran fortuna, però amb una vintena de fills fundà per aquelles terres la nissaga dels catalans Goday. Josep Goday partí el 1860 i, com talment és cert que els plats s'assemblen a les olles, els fills també creixeren i es multiplicaren amb furor i entusiasme i avui són quasi dos-cents els Goday que poden estarrufar-se de ser oriünds de Canet i el Maresme.

J. Rovira Fors

A partir de la documentació familiar que conserva, l'estudiós mataroní Joan de la Creu Cuadrada i Gallifa explica i interpreta unes expedicions de les pollacres goletes *Reforma* i *Joven Mario*, comanades pels capitans Lluís Maristany i Pere Isern, realitzades entre els anys 1860 i 1875.

CARACTERÍSTIQUES DEL COMERÇ EFECTUAT PER NAVEGANTS DE LA PROVÍNCIA DE MARINA DE MATARÓ AMB AMÈRICA EN EL SEGLE XIX

Creiem que pot tenir interès tractar en aquests *Fulls* el tema del comerç de la nostra costa amb les terres d'Amèrica que van portar a cap els nostres navegants durant el segle passat. Per a les dades concretes i particulars que donem, ens hem valgut de la documentació que posseïm de la nostra família per part de la meva esposa, que pertanyia a un besavi, un avi, un oncle i un cosí, naturals del Masnou, tots ells amb títol de Pilot de la Carrera d'Amèrica, de la Província de Marina de Mataró.

Pels mataronins del nostre temps, parlar dels temes que referim, sembla que és parlar d'altres latituds, perquè a excepció d'unes mínimes activitats de barques de pesca, actualment, gairebé sembla que el mar no existeix ni hagi existit mai com a element de comunicació, de transport i de creació de riquesa, tot i que en temps passats va ser bàsic i fonamental per a la prosperitat del país.

Primerament hem de referir-nos als orígens i possibilitats dels contactes dels catalans amb Amèrica.

El professor Carles Martínez Shaw, en la lliçó que va donar al Curs de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo, que es va celebrar l'estiu passat a la nostra ciutat, va referir-se a diferents aspectes d'aquell comerç i als contactes dels catalans amb Amèrica. Digué que de molts anys es creia que els catalans havíem tingut interdit el nostre contacte amb aquell Continent, però a excepció del que disposava la reina Isabel I en el seu testament, que expressament mencionava la prohibició als catalans d'anar a Amèrica, no va existir mai cap llei que així ho disposés, però que d'aquella voluntat de la reina tampoc no se'n va fer gaire cabal, ja que el rei Ferran II no era pas d'aquell parer. Va referir-se el professor Martínez Shaw que els catalans en tot temps van acudir a Amèrica, per a la colonització, l'evangelització o el comerç i que el testimoni més antic que en tenim és el del monjo Bernat Boïl, que va anar amb Colom en el seu segon viatge al nou continent.

Bernat Boïl va ser ermità a Montserrat i va intentar formar un grup d'eremites a l'ermita de l'Abellera de la serra de Prades. En ocasió de visitar aquella ermita vam veure la làpida que recorda l'estada en aquell ermitatge de Bernat Boïl i la seva participació en el segon viatge colombí a Amèrica. Aquest monjo era d'origen aragonès i igualment li hauria afectat aquella prohibició per ser de la Confederació catalano-aragonesa.

Existien les disposicions que regulaven les comunicacions i el comerç amb les Índies, que s'havia de fer primer únicament per Sevilla, que tenia el monopoli d'aquell comerç, i més tard el va tenir Cadis, fins que el rei Carles III va promulgar distintes disposicions pels anys 1760, i la de Lliure Comerç del 1778, en virtut de la qual Barcelona va poder tenir contactes directes amb Amèrica.

La vocació principal dels nostres homes, malgrat que fossin navegants, era la del comerç, ja que el capità de l'embarcació era el vertader negociant i depenia del seu encert en la compra i venda de les mercaderies que transportava, l'èxit de l'expedició o del negoci.

Direm que la propietat del vaixell era repartida entre moltes participacions, que eren anomenades *parts de la fusta*, que anaven aportant en construir-se l'embarcació o a la seva compra quan procedia d'una venda.

Yo el abajo firmado vecino de Masnou declaro haber
recibido de la Sra. Viuda de Sala y ... la cantidad de
de Dos Cientos Cincuenta pesos fuertes
que me entrega por
cuenta de mota que interesa en el viaje que emprendo con mi B.
Goleta nombrado Voluntario.
con destino America ...
obligandome á mi feliz regreso y concluido mi dicho viaje á darle puntual
cuenta y razon de su resultado, y hacerle entrega en dinero metalico de oro
ú plata y no papel amonedado del referido Capital de $ 250
con aumento del beneficio ó deduccion de la perdida que resultare arreglado
destino ... estilo de Masnou todo lo que prometo cumplir sujetandome al
efecto al Real Tribunal de Comercio de la presente Ciudad y para que
conste firmo el presente en Barcelona á 3 de Setiembre de 1861

Luis Maristany y Olivé

Reproducció del document de mota, data 3 de setembre de 1861, signat per Lluís Maristany i Olivé capità de la goleta *Voluntario*.

En el temps a què ens referim el comerç de la mercaderia es realitzava en part per mitjà dels comerciants de certa importància i amb destí a consignataris determinats, però hi havia la part que era estrictament amb la responsabilitat del capità del vaixell; els capitals per a aquesta operació eren aportacions anomenades *motes* que equivalien a una quantitat de $ (1). Generalment una mota era de 300 $ i se'n podien aportar en quantitats superiors i fraccions inferiors.

Per assegurar el màxim possible els capitals de cadascú a aportar en aquells negocis, procuraven tenir motes en diferents vaixells perquè així podien tenir el balanç més garantit, ja que si tot el seu capital l'apostaven en un, també existia més possibilitat que la pèrdua fos més grossa en cas d'anar malament l'operació.

No estaven tampoc en relació directa els interessos de les *parts de la fusta* amb els de les *motes*, ja que la fusta havia de percebre sempre les seves parts i els de la mota estaven al resultat de l'operació. Podria donar-se el cas també, ja no tan probable, que la fusta perdés el seu valor total si el vaixell naufragués, però els de la mota el salvessin i fins tinguessin benefici si salvaven la mercaderia.

Tenim en la nostra documentació distintes relacions de les persones que havien aportat quantitats a mota per a expedicions de la pollacra goleta "Reforma" que comandava el besavi Lluís Maristany, dels anys 1860-1870, en una de les quals consten 58 persones, que sumen un total de 8.520 $. L'imponent que hi subscriu més són 750 $ i en general i com a mínim, 100 $.

En una altra relació hi figuren 68 persones, per un total de 9.300 $. L'aportador màxim és de 400 $ i molts d'ells són pel mínim de 100 $. Com es veu, els capitals eren ben petits, però les persones que constaven en una relació també tenien motes en altres expedicions, com ja hem referit, i el mateix capità, que també hi tenia mota, igualment les tenia en altres embarcacions.

Publiquem unes reproduccions del document de mota que va fer el seu servei. Com veiem, el responsable que les rebia era el capità, que concretava el vaixell que comandava, que eren en moneda plata o or, no paper amonedat, i que havia de liquidar, a vegades a parts estil del Masnou, de cinc, dos, o al que resultés de l'operació.

Una vegada acabat el viatge emprès, que podia ser de més d'un any, i més de dos, el capità

Yo Pedro Isern y Maristany vecino de Masnou declaro haber recibido de D. Silvestre Estapé y Escofet de Masnou la cantidad de cien pesos fuertes que me entrega por cuenta de mota que interesa en el viaje que emprendo con mi Polacra nombrada Joven Mario con destino América y demas puertos convenientes obligándome á mi feliz regreso y concluido mi dicho viaje dar puntual cuenta y razon de su resultado, y hacerle entrega en dinero metálico de oro ó plata y no papel amonedado, del referido Capital de 100 $ con aumento del beneficio ó deducción de la pérdida que resultare arreglado de cinco dos estilo de Masnou todo lo que prometo cumplir sujetándome al efecto al Real Tribunal de Comercio de la presente Ciudad y para que conste firmo el presente en Barcelona á 23 de Setiembre de 1875

Pedro Isern

Reproducció del document de mota, data 23 de setembre de 1875, signat per Pere Isern i Maristany capità de la pollacra *Joven Mario*.

feia la liquidació i el repartiment dels beneficis o pèrdues que hi hagués hagut. El resultat no era solament el dels gèneres que portava per a l'exportació i els que importava, sinó també els de les altres operacions que anava fent de compra, venda i transport entre els distints ports de les colònies o nacions d'aquell continent. Per això diem que el capità a més de bon navegant havia de ser comerciant de molta perspicàcia. Primerament la decisió era exclusivament seva, però més endavant en establir-se la comunicació per cable entre el nostre país i Amèrica, hi havia la possibilitat de consultar sobre l'última determinació.

Precisament en unes notes que tenim d'un d'aquests familiars que hem referit, ens diu que, amb motiu de la visita que va fer al Masnou el rei Amadeu I, pel setembre de l'any 1871, se li va mostrar una exposició de quadres amb els vaixells de la vila, per fer-li veure la seva importància, ja que sumaven algun centenar, i se li va explicar l'inconvenient que els era no posseir cable directe amb les terres d'Amèrica, ja que amb la urgència amb què s'havien de resoldre molt sovint els negocis de compra i venda de mercaderies, no els era possible si no tenien el cable directe. El resultat de la gestió va ser posseir el Masnou aquella comunicació; així ens ho explica. Segurament va ser en el mateix viatge que el rei Amadeu I va venir a Mataró, que va acabar d'una manera bastant inesperada i ridícula i en canvi el Masnou en va aconseguir un benefici ben positiu.

Per donar a conèixer els productes que s'exportaven, relacionem els de dues expedicions: una de la pollacra goleta "Reforma" de la qual era capità el besavi Lluís Maristany, corresponent al dia 14 d'octubre de l'any 1872, destinada a l'illa de Trinitat, que constava de 276 unitats, entre barrils i caixes de distints vins, 300 càntirs d'oli, 20 barrils de farina, 25 caixes de sabó, 350 caixes de pasta, 1.500 forcs d'alls, 300 caixes de panses, 6 sacs de nous, 50 quintars de cebes i 4 fardells de cànem. El total de les motes pujava 2.557'470 $ i el valor total de les mercaderies d'aquella expedició era de 8.520 $, corresponent la diferència de 5.962'530 $ a vins i alcohols.

L'altra expedició de la pollacra goleta "Joven Mario", comandada per l'avi Pere Isern, de data 22 de setembre de l'any 1875, amb destí al port de Càrdenes, que constava de 405 unitats, entre pipes, barrils i quarteroles de distints vins, 400 garrafes d'aiguardent, 25 sacs de cigrons, 25 sacs d'avellanes, 1.000 forcs d'alls, 119 quintars de patates. El total de les motes era de 28.112'60 pesse-

tes i el valor total de les mercaderies ascendia a 75.055'50 pessetes, corresponent la diferència a vins de diverses qualitats.

Així mateix detallem dues importacions. La pollacra goleta "Reforma" amb l'expedició del 26 d'abril del 1867, portava de Güiria –Estats Units de Veneçuela– amb destí a Espanya, 132.115 lliures de cacau i 57 pells de cap de bestiar.

La pollacra goleta "Joven Mario" va embarcar a Pernambuco, amb destí a Barcelona, el dia 11 de maig de 1878, 881 bales de cotó per un valor de 91.037'27 pessetes.

Tant les exportacions com les importacions són molt característiques i demostren les necessitats dels mercats.

Encara hi havia el comerç de la *pacotilla* que eren mercaderies que els mariners podien portar sense haver de pagar noli però en quantitats molt modestes, que ells mateixos es negociaven.

Com que també hem fet referència al comerç que es practicava pels mateixos capitans i vaixells entre ports de les diferents repúbliques i colònies d'Amèrica, donem coneixement de la composició d'una operació que va consistir en la compra a Montevideo de 4.939 quintars de carn *tasajo* i 34 cuirs secs vacuns, per un valor de 28.507'99 $ per a ser venuts a Rio de Janeiro.

Argentina i Uruguai eren grans productors de *tasajo*, que exportaven a nacions de més al nord, ja sigui Brasil, Veneçuela o al Carib. El *tasajo* és la carn que se sala i s'asseca per a la seva conservació.

Dels ports del Carib portaven, generalment, a les nacions del sud, sucre, canya i alcohols.

Ens diuen els escrits familiars que aquell comerç i transport, que els rendia bons beneficis, solament era fet pels catalans.

Com a anècdota que no té res a veure amb la història que referim, direm que tres anys enrera vam voler conèixer les terres de Cuba que els nostres avantpassats freqüentaven tant en la seva vida de navegants-comerciants; vam voler veure aquells ports on arribaven amb les veles desplegades als vents, triomfants de les travessies transatlàntiques, però amb la incògnita i l'esperança pel resultat de l'operació.

Vam voler saber el sabor d'aquell *tasajo* que havíem sentit anomenar tantes vegades i havíem vist referit en els escrits; per això en un restaurant típic de l'Havana –que ja existia el segle passat– en veure que a la carta hi havia un guisat de carn *tasajo* ens vam decidir sense dubtar-ne un moment a demanar-lo, però ... quin desengany!, amb tota la bona voluntat no vam pas poder acabar-lo, la salabror que encara conservava ens ho va fer impossible, tot i que el cambrer ens va indicar que era carn ja dessalada. Tot és qüestió de costums i gustos.

Hem intentat fer unes divulgacions de les característiques de l'activitat dels nostres navegants en el segle passat, que tant van contribuir al desenvolupament de la nostra base industrial i a la creació de la riquesa que tenim. A finals del segle van haver de deixar-se les navegacions a vela perquè la competència amb la de vapor no els era pas possible. Així van acabar aquells temps d'il.lusionats i romàntics. Creiem que el nostre feroç individualisme no ens va deixar adaptar al que exigien els temps moderns, que era crear empreses col.lectives per tenir els capitals necessaris per a la construcció de les naus a vapor i per a fer el comerç a gran altura.

Joan de la Creu Cuadrada i Gallifa

NOTA:

1.- $: Pesos forts.

Moltes gestes enaltiren la marina de vela catalana i sovint han estat oblidades sense remei. Aquest petit recull vol ser un sincer reconeixement a tots els qui han conservat vius aquells records al llarg del temps davant la indiferència dels qui no van saber veure amb quina facilitat podríem perdre un bocí de la nostra història.

EL BERGANTÍ *CAUPOLICÁN* I LA RUTA DELS "CAP-HORNIER"

(A en Josep Ma. Millet i Genové)

Quan a la darrera primavera vàrem endegar els preliminars de l'exposició sobre l'aventura americana del Maresme, és ben cert que tinguérem grates sorpreses. Una d'elles, encara que no desconeguda de tots va ésser la de poder apropar-nos un xic en la coneixença d'un veler mític en la marina catalana del vuit-cents: el bergantí *Caupolicán*.

Construït a les drassanes mataronines i comandat per masnovins es convertí en un veritable expert en la ruta regular del cap d'Hornos. Aquesta petita punta situada a la part més meridional del continent americà és el límit d'un grup d'illes que envolten la Terra del Foc, i en opinió dels navegants de l'època no hi havia cap indret on la navegació fos tan dura.

L'ESCENARI DELS FETS

El cap d'Hornos deu el seu nom al capità holandès Jacob Lemaire qui el batejà al segle XVII amb el nom de la vila marinera d'Horn. Ben segur que si Lemaire hagués arribat a intuir l'anomenada que adquiriria aquest escull al llarg del temps, hauria reservat el seu cognom per a aital bateig. Malauradament però, ja l'havia donat anys enrera a un estret prop de l'illa dels Estats.

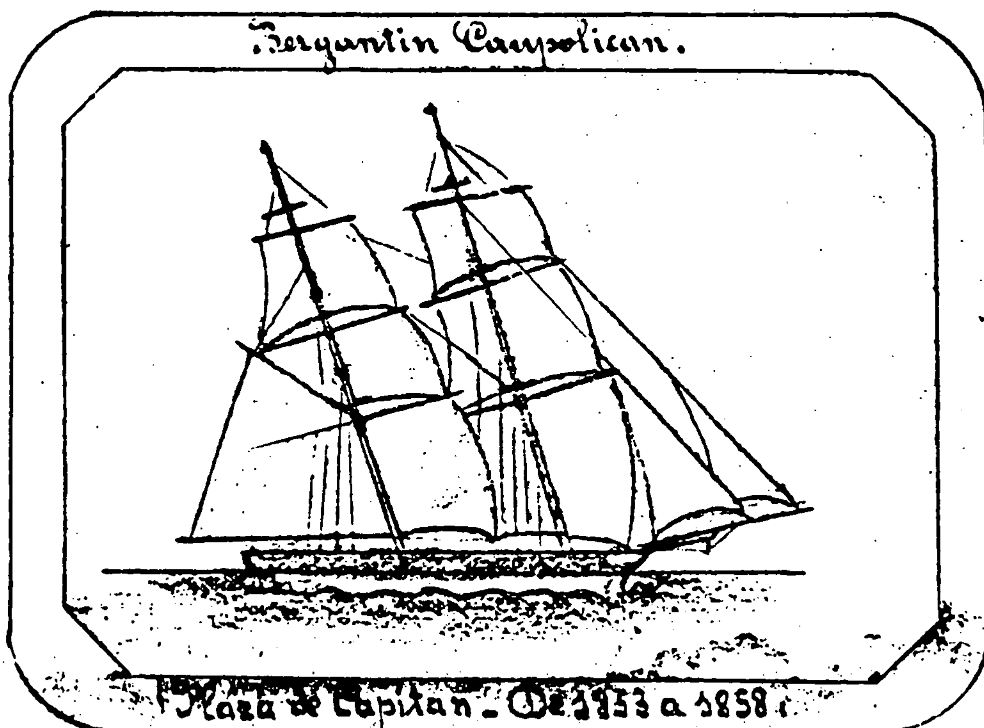
En realitat no fou fins el començament del segle XVIII que aquesta ruta fou freqüentada amb finalitats comercials, la qual cosa donà origen a l'intens contraban dels mars del Sud. Un tema que arribaria a donar nombrosos arguments a la narrativa moderna.

Tenint a la vista un mapa d'aquesta zona hom pot preguntar-se per què els velers no cercaven l'estret de Magallanes que és un xic més al nord i sembla més arrecerat. La raó era ben senzilla: navegar en un veler d'escàs arqueig a través d'un corredor que, en alguns llocs, no ultrapassa la mitja milla d'amplària i que, a més, està constantment batut per vents de l'oest, era un risc innecessari. Intentar virar en un budell com aquest, eren ganes d'anar a petar contra les roques.

A l'àrea del cap d'Hornos s'hi donen, a més, un seguit de fenòmens atmosfèrics que configuren un decorat d'allò més amenaçador. Uns moviments bruscs anuncien borrasques; la mitjana baromètrica puja per la influència del corrent polar fred i sec, i baixa pels vents del nord d'origen tropical. Gradualment el cel es va enfosquint; es fa pesat, dens, terrorífic... el mar d'un blanc pàl.lid es va espessint, les ones assoleixen formes muntanyoses i per si això no fos prou, el vent s'endu els vaixells cap al sud on centenars d'*icebergs* naveguen a la deriva. (1)

La travessia del cap d'Hornos en sentit invers, és a dir, d'oest a est, sembla que era relativament més senzilla perquè en aquests paratges el vent bufa gairebé sempre de l'oest i només cal deixar-se portar amb la precaució de mantenir el timó ben aferrat. Aquesta ruta era la que feien amb regularitat els clípers australians de la llana. Velers que duien gairebé tots, el buc de ferro.

És cert però, que no tot eren avantatges en els clípers en relació amb els petits velers de fusta com el *Caupolicán*. Aquests eren, en la pràctica, molt més manejables —més mariners— i podien defensar-se amb més recursos. El pes considerable i els excessius carregaments de les baluernes "cliperades" no els permetien enlairar-se per damunt les ones. Ultra això, rebien violents cops de mar, eren

aiguabatudes de dalt a baix arrossegant tot el que trobaven a coberta i anaven sucant constantment la popa.

La ruta del cap d'Hornos fou habitual per a la navegació fins ben entrat el nostre segle. La inauguració del canal de Panamà en marcà la fi. Fet, aquest, que permeté obtenir testimonis directes de capitans que donaren a conèixer el veritable tràngol d'aquesta travessia. Història i llegendes s'han donat la mà a l'hora de perpetuar dos segles de la marina de vela (2). Relats que van de la pèrdua del vaixell de guerra *San Telmo* que cap a l'any 1819 anava de Cadis al Perú amb intenció de sufocar la insurrecció, fins a l'allau de rècords establerts pels clípers ianquis tot competint amb els britànics que feien la carrera del te de la Xina.

EL VELER I ELS SEUS HOMES

El bergantí *Caupolicán* fou construït a les drassanes mataronines d'en Francesc Sagarra l'any 1853 (3), prenent el nom del cèlebre cabdill araucà que fou mort pels invasors espanyols al segle XVI. És claríssim que l'elecció d'aquest nom no va ésser arbitrària considerant els ports freqüentats pel veler al llarg de la costa americana del Pacífic alhora que els antecedents "cap-hornier" dels seus capitans i propietaris: els germans Pere i Francesc Millet i Sust, del Masnou.

Malauradament no ha existit cap document gràfic del *Caupolicán* llevat d'un petit dibuix en "vinyeta" fet pel seu capità i principal propietari Pere Millet i que forma part d'una composició cronològica dels vaixells en els quals navegà al llarg de la seva vida (fig. 1). L'únic punt de referència que podem establir és el de l'aquarel.la del bergantí *Pepe* feta per Pineda, que fou construït tres anys abans pel mateix mestre d'aixa (4). Segons sembla, gaudien ambdós de trets constructius idèntics i paradoxalment sofriren el mateix desenllaç.

D'ençà de la seva varada i amb una regularitat modèlica, el *Caupolicán* doblà divuit vegades la difícil ruta del cap d'Hornos en el període 1853-1866. Un fet, aquest, que palesa la preparació dels germans Millet, i que converteix el bergantí en l'únic veler català del vuit-cens que efectuà puntualment la "Carrera del Pacífic".

És important remarcar que el mateix any 1853, és a dir, el de l'inici del *Caupolicán* en la "Carrera" ja trobem altres membres de la nissaga marinera dels Millet en terres americanes del Pacífic. Així, el capità Eleonor Millet amb la pollacra *Antilla* de la matrícula del Masnou, i el capità Pere Antoni Millet amb la goleta *Prisca* de la matrícula de Barcelona els trobem a Valparaíso (Xile). El primer d'ambdós ja hi fondejava l'any anterior, la qual cosa ens pot indicar que els Millet, en les diferents branques, foren capdavanters d'una veritable escola de "cap-hornier" durant quinze anys. Seguint l'estel del *Caupolicán*, l'any 1858 fondeja a Guayaquil la pollacra *Chile* de la matrícula del Masnou amb el capità Josep Millet i Sust.

No volem pas dir amb això que aquesta ruta no fos navegada per d'altres vaixells catalans. El cert és però, que es limitaren a travessies més o menys esporàdiques. I cal que no oblidem els més representatius d'aquests: el bergantí-goleta *Clotilde* de Vilassar (5), la pollacra *Lidia*, el bergantí *Eva* o la fragata *Jaime Cibils*, tots tres de Lloret de Mar (6).

El *Caupolicán* al llarg dels seus nou viatges rodons pel cap d'Hornos fondejà, entre d'altres, els següents ports: Coquimbo, Valparaíso, Caldera, Iquique, Pisagua i Arica, a Xile; Chincha, El Callao i Paita al Perú, i Guayaquil a l'Equador. Evidentment ens hem referit bàsicament als del litoral del Pacífic, ja que en aquestes travessies ancorà no solament en ports de l'Atlàntic sinó que també ho féu en algun del Cantàbric.

L'aventura "cap-hornier" del *Caupolicán* però, es veié capgirada l'any 1866. La revifalla d'un malaurat somni imperial a la metròpoli i els seus efectes en l'incident d'El Callao sembla que allunyaren definitivament el bergantí dels fins aleshores mercats habituals. Mercats als quals acudia a la cerca dels "nitrats" xilens, el cacau de l'Equador, fusta, safrà, cafè, i als quals hi portava aiguardent, mistela, sabó, panses i oli entre d'altres productes.

La darrera travessia del *Caupolicán* pel cap d'Hornos (març 1865 - juliol 1866) tingué per capità i pilot l'Isidre Millet i Sust.

És possible que l'únic record vivent conservat pel capità Pere Millet d'aquelles travessies fos l'esvelta "Araucària" plantada al seu jardí d'Ocata, al peu del camí ral, i que molts de la meva generació encara recordem de menuts. Alta com un arbre de veles, d'ombra acollidora i serena, evocà en tot temps aquell llunyà somni americà fins el dia en què fou llevada del seu mar de terra on havia fondejat enyorant l'entranyable misteri del bosc andí.

Entretant el capità Millet seguí organitzant, com a armador, altres viatges per al *Caupolicán* en terres de l'Atlàntic americà fins l'any 1872. La seva puntual i minuciosa comptabilitat resta palesa en un autògraf *Resumen general de los beneficios y gastos fijos dados por el bergantín Caupolicán* on xifra el detall de cadascun dels viatges del veler.

El darrer viatge del *Caupolicán* —el tretzé— fou al 1872. De tornada cap a la península, i després d'haver salpat de les Bermudes, començaren els problemes. Els detalls puntuals els hem extret d'una patètica carta del que aleshores era capità del bergantí, Pau Alsina, lliurada al seu armador Pere Millet, des de Funchal (illa de Madeira) el 4 de gener de 1873 (7). Encapçalada amb un *delante de mi catástrofe no puedo ser muy extenso, pues estoy algo transtornado* descriu un a un l'allau de dificultats que se li presentaren.

Pere Millet i Sust
(1809 - 1894)

Oli de Josep Ma. Marquès
(Col. particular)
(Fotografia: Toni Canal)

Sembla que a 40 llegües de les Bermudes el bergantí començà a fer aigua, obligant a fer un ús incessant de les bombes de bord. L'alarma creixent va fer pensar al capità de dirigir-se a l'illa de Madeirà per tal de fondejar-hi. Als tres dies del tràngol però, varen creuar-se amb un bergantí-goleta (del qual no n'esmenta el nom) [...] *que se dirigía á las Terceiras, le pedí auxilio y le fui á bordo por ver si quería acompañarme hasta la Isla, el capitán no quería, yo le manifesté que si no accedía me vería en un caso muy triste...* .

A la tarda del 28 de desembre, albirant una llunyana possibilitat d'arribar a Funchal, els vaixells se separaren després de navegar plegats durant 20 hores, ja que *...en este momento hasta me formé la ilusión de dirigirme al estrecho*. Al vespre d'aquell dia recalà a la punta NO de l'illa, però amb la fortuna en contra, ja que rebrotà amb insistència la via d'aigua. Entaulats de nou el vent i la pluja, amb el contramestre delicat de salut, els mariners reventats de cansament i el pal major amb danys (...) *la salvación de nosotros la confiamos al bote sin saber á donde atracaríamos, pues en tierra yo veía rompientes*.

Francesc Millet i Sust
(1810 - 1904)

(Fotografia: Toni Canal)

El *Caupolicán* fou deixat a la seva sort a les 12 hores 45 min. del dia 29 mentre la tripulació bogà amb insistència fins arribar a Porto Moniz on foren recollits sans i estalvis. Després de tres dies partiren cap a Funchal on pogueren telegrafiar a l'armador i ampliar per carta els detalls del sinistre.

Dinou anys de navegació incloent-hi les dures travessies "cap-hornier" acabaren per sempre l'aventura americana del *Caupolicán*. El seu propietari Pere Millet i Sust, en un intent d'immortalitzar la darrera gesta del bergantí enfrontat a les dures condicions de l'Oceà, encarregà al seu amic i pintor Josep Ma. Marquès un oli en el qual el *Caupolicán* suporta aferrissadament els embats del temporal.

D'uns anys ençà, l'antic carrer de Sant Jeroni a Ocata, on hi resta encara el casal dels Millet —can Fita—, porta el nom del bergantí *Caupolicán*. Esperem que el docte barbat no s'hagués pres malament la mudança. Com diuen els vells mariners, no seria gens bo tenir el sant d'esquena.

Màrius Armengou i Schuppisser

NOTES COMPLEMENTÀRIES:

1.- En els nostres dies pot resultar un xic difícil copsar l'abast de la travessia del cap d'Hornos. No obstant això, tingué una incidència cabdal no solament en l'evolució de la navegació sinó també en el procés de creixement econòmic de moltes comunitats. La bibliografia sobre el tema és força extensa. Aquí només donarem alguns títols bàsics:
Cape Horn de F. Riesenberg, D.M. & Co., 1939 (trad. cast. a Hachette, Buenos Aires); *The Cape Horn Breed* de WHS Jones, s/d (trad. cast.: Editorial Garriga, Barcelona 1957); *La Grande Épopée des Cap-Horniers* d'Ives Le Scal, Bonne ed., Paris 1964; *Les Derniers cap-horniers français* de L. Lacroix, EMDM, Paris 1968; *Les derniers marins cap-horniers* de T. Briant, Lanore ed., Paris 1978, i *Hommes et navires au Cape Horn* de J. Randier, Hachette, Paris 1979.

De la sòlida tradició "cap-hornier" francesa ens en dóna constància l'existència del Musée International du Long Cours cap-hornier a la vila de Saint Malo.

2.- GAVALDÀ y CABRÉ, J.M.: *Elegía a los veleros*, Biblioteca de camarote de la Revista General de Marina, Madrid, 1950.

3.- Les característiques del bastiment eren aquestes: eslora 102 peus, mànega 28 peus, puntal 15 peus, i arqueig 258 tones. (Arxiu Històric de Protocols. Col·legi de Notaris de Barcelona. Escrivania de Marina. Notari Josep M. Planas Comte, any 1853, foli 1).

Volem deixar constància, abans de seguir el treball, dels tres únics estudis duts a terme fins ara entorn del *Caupolicán*. Es tracta de *Los viajes del Bergantín Caupolicán* de J.Ma. Millet i Genové, a "Boletín Informativo Municipal", Masnou, 1965; *Odissea d'un bergantí del Masnou. Uns nautes extraordinaris: els germans Millet i Sust* de Lluís Galera a "Tele/Estel", núm. 21, pp. 11-12, Barcelona 1966, i d'aquest mateix autor *El Caupolicán, un extraordinario caphornier de Masnou en el s. XIX* a "La Vanguardia" (20-11-1969). Tots tres han estat de gran utilitat a l'hora d'elaborar el nostre petit recull.

4.- Arxiu Mas. Barcelona.

5.- [...] *és una de les naus vilassaneses de més història, construïda expressament per a fer la "carrera" del Pacífic, remuntant el cap d'Hornos, per Ramón Vieta, a Blanes l'any 1869.* (Lluís Guardiola, *Sant Joan de Vilassar*, Vilassar de Mar, 1955, p. 331).

Aquest veler navegà fins el 1934 i duia un mascaró de proa en forma de dos lleons, obra d'en Francesc Pascual i Granés, autor del conegut mascaró de la *Blanca Aurora* i de diverses imatges religioses com la Mare de Déu de l'Esperança a l'ermita del mateix nom o un sant Crist de l'Agonia a la parròquia de Blanes.

6.- VILÀ i GALÍ, Agustí Ma.: *Les Nostres Veles*, núm. 1, Lloret de Mar, 1984, pp. 15, 21 i 40, i *Les Nostres Veles*, núm. 2, Lloret de Mar, 1985, pp. 62-67.

7.- Arxiu de la família Millet. Aquesta carta, inèdita fins ara, ens ha permès aclarir les circumstàncies i la data de la pèrdua del *Caupolicán*. Pel que fa a la identitat del capità l'hem extreta del certificat de la Comandància de Marina de Barcelona amb data del 18 de juny de 1873 (Exp. 180).

L'historiador Antoni Martí i Coll ens presenta en aquest article la biografia de Marcel de Palau i Català, prototipus paradigmàtic d'*indiano* o *americano* de la nostra comarca.

L'AVENTURA D'AMÈRICA
MARCEL DE PALAU I CATALÀ (1835 - 1866)

1.— *L'anunci de l'anada a Amèrica.*—

El recent muntatge d'una exposició en el Museu de Mataró, coincidint amb la celebració del seminari de la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo sobre el tema *Catalunya i Amèrica, segles XVIII i XIX,* ha recollit variats aspectes socials, polítics, econòmics, artístics, etc. que van caracteritzar la relació del Maresme amb les terres americanes. Encara que la proposta inicial per a intitular l'exposició fou "El Maresme i Amèrica, segles XVII i XIX", de seguida van presentar-se un seguit de suggeriments per modificar aquest rètol, i s'acceptà per unanimitat, sense gaires dubtes, el títol següent : "L'aventura americana del Maresme", i així, ben encertadament, amb aquest nom va inaugurar-se.

És ben clar que va posar-se l'èmfasi en el seguit de perills a córrer, en el risc que representava l'anada a terres americanes per part de la persona que s'ho proposava. La decisió de marxar requeria acceptar l'aventura, perquè els anhels que empenyien l'emigrant estarien acompanyats per la sort o la desgràcia; l'atzar també hi jugaria, i sospitava que es presentarien contingències i episodis inimaginables des d'aquí i fins aleshores; és clar que sempre estaria present, en sortir del Maresme l'aventura, i que per acomplir-se els somnis d'èxit i fortuna s'haurien de passar trifulgues i incidents nous, que no passarien els que decidien quedar-se aquí.

Situats ara en un món ben diferent, atapeït de comoditats i tècnica, ens pot ser útil ressuscitar una història concreta d'un d'aquells aventurers del segle passat, en aquest cas d'una família de Mataró, per a conèixer qui eren, què es proposaven, quin era el motiu principal de l'anada a terres americanes, què feien allà, etc. Si poguéssim sumar petites històries, tan subjectives com es vulgui, contestant els esmentats interrogants, podria arribar-se a tenir algun dia unes conclusions generals sobre el cas, o confirmar o modificar les que ja sabem. Però això és difícil si no es té la sort, per exemple, de trobar un conjunt de cartes i documentació fefaent que es refereixi a fets molt concrets i detallats de la vida d'un emigrant del segle passat; i aquesta és la conjuntura favorable en què ens trobem, i pensem que s'ha d'aprofitar l'oportunitat de poder estudiar l'aventura d'una persona concreta que va decidir anar al Perú a la segona part del segle passat, i contestar, encara que sigui sols respecte a una persona, les preguntes de: per què, com, què va aconseguir, qui era, etc.

L'aventura d'Amèrica també la sofrien, indirectament, els que es quedaven a Mataró; cal posar-se en el lloc d'uns pares que al 1863 van rebre una carta que començava així:

Queridos Papas: Voy a poner a Us. una carta sobre mi resolución de pasar a Ultramar, carta que apesar mío he diferido a causa de mis ocupaciones y por necesitar el asunto de por sí alguna mayor holgura y vagar del que la coyuntura me ofrecía. Empezando pues, confieso que no desconozco yo la gran trascendencia de una idea, de por sí, tan atrevida...

A la mateixa carta s'expressa que la resolució s'havia ja pres feia més de vuit mesos, i encara que el protagonista assegura que voldrà conèixer i seguir el parer dels seus pares (*Us. saben que respecto a esto, como en todo, estoy dispuesto a seguir sus consejos*) es mostra tan decidit, que els pobres

pares ja podien pensar que no hi havia res a dir ni a fer: *Es ya para mí una cuestión resuelta y definitiva, ya la única cuestión es de si será mi partida mas o menos pronto o tarde.*

Si en comptes d'un intent de fer història es tractés d'escriure una novel.la, diríem que la mare va rellegir i repassar nombroses vegades la carta i no va poder defugir plorar i humitejar-la amb unes llàgrimes; i sembla que la realitat fou així.

2.– *Qui era.*–

L'autor de la carta anunciant l'anada a terres americanes era Marcel de Palau i Català, nascut a Mataró el 1835, advocat i batxiller de la facultat de Filosofia de Barcelona, qui llavors es trobava a Madrid exercint d'advocat sota l'ombra del prestigiós català Laureà Figuerola.

El seu pare era Melcior de Palau i Bonet, qui havia estat alcalde de Mataró i era un destacat advocat, successor d'advocats, i hereu d'una família notable a la ciutat; el germà bessó del pare, l'oncle Joan, també doctor en lleis, era canonge de Barcelona i en successives ocasions va ser vicari general i capitular de la diòcesi; l'altre germà del pare, l'oncle Francesc, també advocat, havia estat assessor de marina del districte del Masnou i després s'establí a Barcelona.

El germà gran del futur emigrant, Joan, també havia estat advocat i destacaria en el camp de l'arqueologia i la història, però ja havia mort quan Marcel va remetre la carta; el germà segon, Josep, qui resultaria ser l'hereu en morir Joan quan l'epidèmia del còlera del 1854, també era advocat i continuaria l'exercici de la professió a Mataró, encara que, primerament, s'havia proposat guanyar una càtedra d'economia, gaudint de l'amistat del catedràtic de dret polític i legislació mercantil a Madrid, el ja abans anomenat Laureà Figuerola (1), però el còlera va convertir-lo en hereu de la família i va quedar-se a Mataró amb l'advocacia.

També tenia Marcel un altre germà més petit, Melcior, que quan aquell es proposava anar a Amèrica es trobava a Madrid estudiant la carrera d'enginyer de camins, canals i ports, i més tard també estudiaria lleis, essent conegut i famós pels *Cantares*, i per haver ingressat a l'Academia de la Lengua Española.

A més, Marcel, quan va enviar la carta als pares, tenia tres germanes: Candelària, Francesca i Teresa; la primera estava casada amb Josep Ma. Díaz Trigueros, a qui aquell consultaria sempre, i escriuria des d'Amèrica; es tractava d'un personatge influent que, entre altres càrrecs, va tenir els d'oficial del Consell d'Estat, governador de les províncies de Tarragona, Múrcia, Oviedo i Valladolid, i director del Banc d'Espanya a Barcelona.

La mare de l'emigrant era Francesca Català i Serra; el fet que una germana d'aquesta, Manuela, es casés amb Josep Anton Palau i Comas –de l'altra família Palau de Mataró– i les germanes Camila i Josepa amb Josep Arquer i amb Pau Ignasi Peramàs Matas, donava a Marcel un ampli ventall de parents i coneguts.

Queda, doncs, emplaçat Marcel de Palau i Català dins els paràmetres d'una família nombrosa i molt ben situada socialment en aquell Mataró d'uns 18.000 habitants de la segona meitat del segle dinou, i pot dir-se que gaudia d'un lloc privilegiat, en aquest punt, respecte a la resta dels ciutadans.

Ara caldrà consignar el tarannà polític de Marcel i el seu bagatge cultural; copiem de la *Història d'una família* (2):

[...] *Durant la vida del pare, i sospitem que sota la vigilant mirada de l'oncle —el canonge— els tres germans se'ns presenten com a fills de l'època: empapats del moviment romàntic, amb tot el que això comportava d'amor a la llibertat, i a més, aquí a Catalunya, de desvetllament en tants sentits.*

[...] *Marcel ho fonamentava tot en el dret a la llibertat que, deia, tothom havia de respectar, fins l'Estat, l'existència del qual sols admetia, enfront del Municipi, per utilitarisme, qualificant l'Estat de quelcom artificial.*

[...] *Com exemple de la disconformitat entre la tendència pragmàtica moderada del liberalisme dels germans Palau, i la idea filosòfica que els atreia a cercar una accentuació cap el radicalisme, estava, també, una marcada fòbia contra el centralisme, reflectida en moltes ocasions, i així quan un d'ells deia: Nunca idea alguna podrá despertar mejor el sentimiento de nuestra dignidad y nuestra libertad que la descentralización. No era estrany que Marcel, des de Lima, fes una crítica severíssima, i fins irònica, del centralisme.*

[...] *Resumint, diguem que els joves Palau i Català, molt preocupats per la cultura del poble, erudits, romàntics, amants de la llibertat, enemics del centralisme, del proteccionisme, i del socialisme, poetes, afeccionats a l'estudi d'èpoques reculades, i especialment de l'Edat Mitja, interessadíssims per allò que es referia a Mataró, són l'exponent de la joventut benestant d'alesbores, que va viure el desvetllament que a Catalunya va comportar l'explosió del moviment romàntic, que originava la Renaixença.*

Dels germans, potser Marcel era el més radical, qui sap si degut a la influència que aplegaria amb la companyia de Figuerola i altres amics a Madrid –entre els quals hi havia Estanislau Figueras– o pels coneixements filosòfics que l'obligaven a teoritzar quasi utòpicament.

Havia estat un estudiant incansable i metòdic i, a més de dominar el llatí i el grec, *parlava com sa propia llengua l'anglès* (3), i coneixia el francès i una mica l'alemany; va escriure poesia, una d'elles en català (4), i prosa, obres totes inèdites, excepte un estudi de *Mireio* i una oda dedicada a la guerra d'Àfrica, que es publicaria ja quasi acabant-se el segle (5); ell havia vist la sortida dels voluntaris catalans i potser això va inspirar-lo, encara que la seva descripció havia estat ben crítica (6).

És també interessant constatar que Marcel de Palau fou dels primers que va traduir i estudiar el poema *Mireio* de Mistral (7). Aquest jove erudit, estudiós incansable, d'extraordinària memòria —segons pot llegir-se en el *Llibre de Família*— trobant-se a Madrid exercint l'advocacia ajudat per Laureà Figuerola, va prendre la decisió d'anunciar als pares que volia marxar a ultramar.

3.— *Per què.*—

Per què va decidir-se Palau a anar a terres americanes ? Per què al Perú ? Què l'obligava a sortir d'Espanya, tot i gaudint d'una situació social i d'uns coneixements notables ? Què es proposava ?

S'ha de destacar que no anava a ultramar de bon grat i que desitjava tornar com més aviat millor. No hi ha cap dubte que sortia, o fugia, d'Espanya per fer fortuna, i segons ell creia perquè no tenia cap més opció. Ell mateix en una conferència a l'Ateneu Mataroní, tres anys abans, havia assenyalat que constituïa una desgràcia —fruit de l'endarreriment del municipi mataroní— el fet que molts ciutadans haguessin d'emigrar a Amèrica (8).

I a la mateixa carta anunciant el seu propòsit de passar a ultramar, Palau destacaria l'anhel que el període que havia de romandre allà fos ben curt, com a conseqüència d'haver aconseguit molt de pressa un important capital: *Una mayor rapidez en nuestra fortuna y una más pronta vuelta a España...* (9)

Per què li calia, amb urgència, ser una persona adinerada ? Per què renunciava a aconseguir-ho aquí ? És clar que no veia probable, quedant-se aquí, poder atrapar una àgil puixança econòmica amb l'exercici de la professió d'advocat, ni a Madrid, on es trobava sota l'ombra i protecció del català Figuerola, ni menys a Mataró, conjuntura aquesta que ja havia refusat feia temps per creure que no hi havia lloc per molts advocats; pertocava a l'hereu seguir la tradició familiar, i Marcel ja s'havia queixat a l'Ateneu Mataroní que els joves de la ciutat que estudiaven estiguessin *avocados ahora todos a la* (carrera) *del foro*, queixant-se, també, de la institució de l'hereu a la legislació catalana, en perjudici dels altres germans, que —deia— quedaven constituïts en persones massificades, sense res que els retingués *en el suelo patrio*, és a dir, a Mataró (10); era doncs, per ell, aconsellable passar, primer a Madrid, i seguidament a terres americanes.

Marcel, que ja tenia vint-i-set anys, sense esperança d'aconseguir pujar, en termini curt, la seva posició econòmica, tenia però coratge per cercar això lluny de Mataró i de Madrid, qui sap si obligat per l'amor d'Eloïsa —qui residia a un poble de Toledo— i que era un amor no acceptat plenament, ni voluntàriament conegut per tota la família. Tot això —afany de cabals, desesperança sobre les possibilitats en l'exercici de la professió d'advocat a Espanya, un amor potser incomprès pels pares o alguns germans— multiplicat pel romanticisme llavors imperant i per l'empenta que li donaren uns amics, pintant-li un quadre fals del que es podia fer al Perú, van conduir aquell jove mataroní a l'aventura d'Amèrica...

Sembla que feia ja temps que Palau barrinava la fugida cap a Amèrica, però exigia marxar amb un càrrec o quefer obtingut prèviament; no volia passar a ultramar amb les mans a la butxaca, i com que llavors, i per aquest motiu, sols podia representar-se passar a terres depenents d'Espanya, és a dir, les Antilles o Filipines, va ajornar la seva decisió perquè estava convençut que dites terres tenien un clima maligne i que amb seguretat moriria allà (11). Però, com ell mateix explica, va resultar que *la providencia trajo aquí a nuestro amigo Mr. Braun* (12), qui havia estat quatre anys al Perú i qui, com a primer i principal avantatge, va parlar-li del clima: *Exento de enfermedades y epidemias, más sano y más constante que el de Europa, clima en el cual la vida es mucho más larga que en nuestro continente, por estar descargada de electricidad la atmósfera.*

No hi ha dubte, les ànsies de fer ràpidament un capital, potser l'amor d'Eloïsa, i també fonamentalment l'empenta que va donar-li l'amic van fer decidir aquell mataroní a emprendre l'aventura d'Amèrica.

4.— *El somni de Xauxa.*—

A Marcel de Palau li semblava talment que anava a Xauxa, territori que, certament, es troba al Perú, i al qual ell ja havia al.ludit, encara que confonent-lo amb una illa (13).

Pel protagonista de la història va desaparèixer la por de les malalties; però, ja ho sabem, volia anar a ultramar amb quelcom prèviament programat. Tot va solucionar-ho, aparentment, l'amic Mr. Braun —que era conegut a la família amb el motiu o renom de *Mistus Blaus*— i que havia residit abans a aquella república americana, i prometia tornar-hi, i sembla que tenia allà relacions i certa preponderància; qui sap si era descendent o familiar del famós Braun que s'havia destacat pel

Madrid 1863

seu heroisme i pels seus ideals republicans (independentistes-peruans) contra els monàrquics (espanyols) a la batalla de Junin (6-2-1824), que amb la d'Ayacucho, van donar lloc a la independència del Perú. El cas és que Marcel de Palau escriuria el següent:

[...] *Pregunté, pues a Mr. Braun si le sería fácil obtener en dicha República para mí una clase de Derecho y como él no lo juzgó difícil, le rogué y quedamos convenidos en que haría semejante proposición.*

Las condiciones, al parecer de Braun, podrán ser las siguientes: Una cátedra y viaje pagado anticipadamente, casa, comida, y 1200 duros anuales, o dos cátedras (a una hora cada una) y casa y comida y 2000 duros).

Con esta pensión puede ya ahorrarse bastante y como allí puedo trabajar de abogado, por ser las leyes todas españolas, y como allí las lecciones privadas se pagan a 50 duros al mes, si uno puede dar alguna, consigue sin mucho esfuerzo aumentar sus ahorros.

Como Figuerola me había prometido su influjo para pasar a nuestras posesiones ultramarinas, se lo consulté y lo encontró una proposición ventajosísima, hasta el punto de decirme que si le proporcionaba allí cuatro clases de 5000 duros, aunque sin casa, se marchaba inmediatamente. Esto, aunque en broma, revela una fuerte convicción en Figuerola, quien, a la vez, me hizo presente lo poco que podía esperar en España de mi carrera, ni del profesorado.

Diaz (el cunyat) *también lo aprobó y así alguna persona a quien, como Entrambasaguas, lo insinué y quien, hace tres años, estuvo tentado de irse a Fernando Poo con Gándara y no se fué por estar casado y con familia.*

Marcel de Palau, endemés, estava convençut que Braun estaria al seu costat al Perú per ajudarlo, així com un religiós franciscà, amic seu (14).

En el *Llibre de Família,* potser perquè l'autor de la nota —possiblement el germà hereu— també va creure's el somni de la càtedra, i potser per deixar per a la posteritat molt alt el prestigi de l'emigrant, dissimulant, i fins silenciant-se, els quefers a què realment va dedicar-se, que llavors no gaudien de molt predicament entre determinades classes socials, va escriure's el següent: *La universalitat de sos coneixements, y sa extraordinaria memoria y erudició, donaren lloc a ser proposat per una Cátedra en la Escola Superior de Lima, República del Perú.*

Com veurem, la realitat dissiparia tants projectes i somnis daurats. Al futur emigrant, però, també se li va prometre, encara que amb caràcter subsidiari, la possibilitat de dedicar-se al comerç, cosa no gens apreciada a Madrid on aquell es trobava aleshores, i per això va esclarirse-li que al Perú l'exercici del comerç constituïa una professió honorable: *Aparte de las ventajas del clima, se encuentran allí las de ser el país muy poco esplotado en comparación de las Antillas, de ser allí el comercio una profesión honrosa y que no se desdeña de ejercer el mismo presidente de la República, ni el de la Corte Suprema.*

I així, Palau anunciava que es prepararia en assumptes relacionats amb el comerç, decidit a tot, encara que sense deixar de banda l'advocacia (15).

5.– *La realitat: Palau a Amèrica.*–

No sabem quan sortí Palau d'Espanya, ni el trajecte seguit, però sí que el 9 d'abril del 1864, a Mataró, feia testament per trobar-se —deia— *próximo a transferirme (D.M.) a la América del Sud,* i que possiblement, degut a les deteriorades relacions entre Perú i l'antiga metròpoli, seguiria un semblant camí del de les cartes (Via Southampton-Amèrica del Sud-Perú-Lima); el viatge, pot suposar-se llarg, de quatre a sis mesos, i a les

cartes no sols no trobem cap queixa, sinó que quan el protagonista escriu a Estanislau Figueras, concreta que el viatge va ésser feliç (17); l'arribada a Lima s'endevina que seria un dia del segon trimestre de l'any 1864, potser a l'octubre, car tenim una carta d'allà, que no era la primera, del 26 de novembre d'aquell any.

Una vegada a terres americanes, el primer desengany va patir-lo Palau amb l'amic Mr. Braun qui, no sols no va acompanyar-lo al Perú, com havia promès, sinó que ni va contestar a quatre successives cartes que aquell li va remetre (18).

Braun va quedar-se a El Escorial composant tres gramàtiques —grega, hebraica i alemanya— decidint no anar al Perú si no el reclamava expressament el govern peruà (19), i Palau no trigaria a qualificar a Braun, encara que ja massa tard, de visionari (20).

El desencís de l'emigrant havia de ser important, ja que en fer testament, abans de sortir cap a Amèrica, havia nomenat marmessor d'aquells béns que guanyés allà, precisament, Joan-Jordi Braun Koening.

Respecte el propòsit d'explotar el notable bagatge cultural que, amb les il.lusions, portava l'emigrant a les maletes, ben aviat va esmorteir-se; Palau va comprendre de seguida que no podia acomplir el desig d'ensenyar Dret a l'Escola Superior de Lima, i ni tan sols guanyar-se el pa amb classes particulars o de menys altura.

Si Braun havia preparat quelcom, de res serviria, ja no perquè el nivell cultural del Perú era força baix, sinó principalment perquè ho dificultava la *cuestión española*, i un espanyol, acabat d'arribar en aquell moment, no podia ser admès a un càrrec oficial o de l'administració, i l'ensenyament estava en mans de peruans mal pagats i d'escassa categoria.

Pel que fa al primerament al.ludit, Palau escriuria així:

Por supuesto que los proyectos de Escuelas y Colegios pasaron completamente con motivo de la cuestión española y en mi concepto fracasaron para no levantarse en mucho tiempo.

Aquí sigue la cuestión peruano-española ocupando, absorviendo, toda la atención; ahora ha adquirido ya las proporciones que debió tener desde un principio, a saber, las de ser considerada como una cuestión entre Gobierno y Gobierno, de suerte que a los Españoles, a los particulares, nada absolutamente les puede suceder. (Lima 26-11-64).

I pel que es refereix a la condició dels mestres i classes particulars, no cal més que llegir els paràgrafs d'una carta que Palau dedica a una classe de llatí d'un tal Pillaca, del qui aquell diria irònicament que tenia poc talent, però detestable... acabant amb l'exclamació *Qué barbaridad !* rient-se'n i recordant, altra vegada, Braun que li havia dit que un diari pagava els reportatges de 6 a 8 pesos (21). I per ser ben explícit diria al seu cunyat: *El poner un colegio particular es en la actualidad un negocio muy dudoso y por mi parte sin una institución de muchas garantías, no entraría en el negocio.* (Lima 26-11-64).

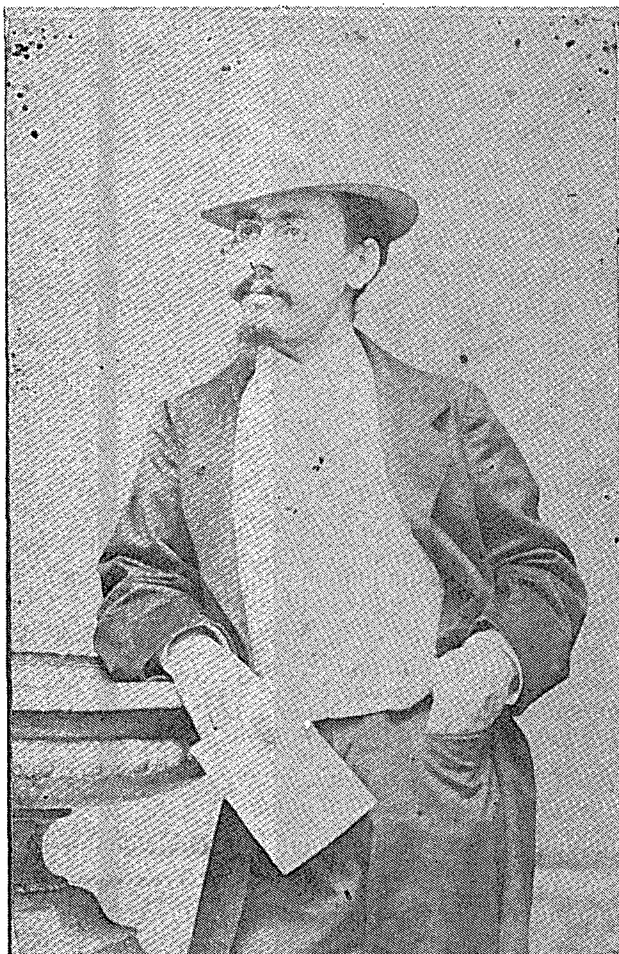
Quedava l'exercici de la professió d'advocat; Palau va intentar-ho i pensem que, si els esdeveniments polítics ho haguessin permès, hauria reeixit i guanyat un elevat capital. Va crear —almenys sobre el paper— una agència que va intitular de *hispano-peruana* per servir d'intermediària entre els espanyols que tenien crèdits o indemnitzacions a cobrar del Perú i havien quedat bloquejats o embargats per motiu de la independència del país i pendents de solució mentre l'antiga colònia i la metròpoli no es posessin d'acord; ell opinava que amb el Tractat de 27 de gener de 1865 això era ja possible, i el 18 de març d'aquell any va confeccionar un model d'estatuts de l'agència, en el qual es concretaven els honoraris i persones que hi intervindrien i un esborrany de poders, i va remetre-ho tot al seu germà Josep, a Laureà Figuerola i a Estanislau Figueras, que serien els seus corresponsals a Espanya (22).

En el mes de maig, quan escrivia a Figueras, es mostrava molt optimista, pensant-se que l'agència guanyaria la fabulosa quantitat de més d'un milió de pesos (23), però les relacions polítiques entre Espanya i Perú eren dolentes i fins desembocarien en una declaració de guerra, i així va ser impossible l'afer. Palau va escriure al seu germà, pel novembre d'aquell mateix any 1865: *En mi última ya verías que suspendía lo de la Agencia*, i s'acabava, amb aquest intent, les ganes i oportunitats de l'advocat per treure profit de la professió a la república del Perú.

El plantejament de Palau per fer fortuna a Amèrica va ser, a la fi, el que potser hauria pogut fer-se a Espanya mateix: començar essent un senzill assalariat i, amb el que pogués estalviar del jornal, intentar emprendre un negoci que iniciaria comprant avantatjosament un producte que es pogués vendre bé.

La primera ocupació fou en un molí que estava bastant lluny de Lima (*la distancia* —diria— *no es más corta que de la estación de Mataró a la Senia*), i es titulava *Molino de la Presa*, que regentava la família Suito i on, al principi, hi menjava i dormia; Palau el trobava molt bonic i fins remetria una fotografia del molí a la família (24).

Llavors, l'emigrant pensava que al cap d'un any podria assajar algun negoci: *Por ahora* —deia—

Lima 21.III.1865

no hay mas que seguir como el portugués —forte que forte— en la actual posición de casa Suito. Luego veremos si detrás de 10 ó 12 meses en que tendré yo 2.500 pesos, se puede alguno preparar algun negocito, aunque sea microscópico. (Lima 26-11-1864).

Però com que el mataroní era persona de vàlua i treballadora i, qui sap si per conèixer comptabilitat mercantil i la llengua anglesa, aviat trobà una empresa important per col.laborar-hi: una refineria de sucre a Lima, que mercadejava amb tot el món, comandada per la família Rodrigo i de la qual era director un francès que vivia al port d'El Callao; encarregant-se primerament Palau de les relacions amb Europa, que quasi invariablement passaven per Anglaterra, i essent després nomenat apoderat i fins interventor de la refineria, traslladant-se periòdicament a El Callao quan es sabia que hi havia un vaixell, potser, repetim, degut al coneixement de l'anglès (25).

Aquesta posició assolida per Palau va permetre-li disposar aviat de 1.000 pesos per comprar greix de porc a Xile per a la revenda. És el moment en què escriu a la seva mare, com excusant-se, així: *¿Qué le parece a V. su hijo? ¿qué dice V. de un doctor "in utroque" comprando greix de porc? Qué degeneración! Que esto lo hiciese el "xicot de cala Carma de la plaza chica", pase !; pero, "l'noi de can Palau, no pot anà ni ab rodas"! Y sin embargo, en la tierra donde fueres haz lo que vieres, y otros paises otras costumbres, y aqui son tan distintas, que en la conversación más fina se habla del precio del arroz y del aceite.* (Lima 13-8-1865).

Palau era els matins a la refineria, passava les tardes al molí, on menjava amb els seus amics Hurel (fill de francès, nascut a Xile), Andreu (d'Arenys) i Suito (fill de l'amo), i dormia a Lima en una habitació que compartia amb el citat Hurel; però, pel gener del 1866, els fets polítics l'obligaren a sortir del Perú, encarregant llavors a Hurel el bon fi dels negocis que tenia pendents a aquella República i que responien a un estat de comptes amb un actiu de 4.006 pesos, consistent en farina i arròs, i un passiu de 2.000 pesos, quedant, doncs, un remanent de 2.006 pesos (26), quantitat que és la que l'emigrant, treballant i lluitant contra les adversitats, va aconseguir després de romandre una mica més d'un any al Perú.

6.— *La "cuestión española".—*

Ja en una de les primeres cartes Palau es refereix, sense més detalls, a la *cuestión española*, com un fet perjudicial per aconseguir els seus somnis: *En punto a negocios, mucha paralización mercantil, que seguirá reinando hasta que acabe esta maldita cuestión española, que todos deseamos ver concluida.* (Lima 26-11-1864).

També hem comprovat com, per culpa de les deteriorades relacions entre l'antiga metròpoli i la república del Perú, un espanyol, acabat d'arribar, era un estranger mal rebut i mal vist, i que fracassaria per això, entre altres motius, la possibilitat d'ensenyar a l'Escola Superior de Lima, i com les qüestions polítiques frenarien el projectat afer de l'agència hispano-peruana.

Dissortadament, la qüestió espanyola obligaria, a la fi, a Palau a fugir del Perú, i indirectament el portaria a la mort, ja que, com pressentia, lluny del benigne clima peruà, no tardaria a morir-se.

És curiós constatar com a l'emigrant se li multiplicaven les dificultats des d'Espanya que, mancada d'organització i informació del que succeïa a les terres americanes, adoptava decisions fora de temps, o desproporcionades i inadequades als ulls dels que hi residien i hi treballaven; pot servir d'exemple en aquest cas el fet que l'esquadra espanyola, manada per Méndez Núñez bombardegés durament primer Valparaiso, a Xile, i després el port d'El Callao, quan Valparaiso no podia defensar-se i ningú contestaria la pluja de bombes que cauria durant tres hores, arrasant la població, mentre,

després, absurdament, tot i que des d'Espanya s'havia donat l'ordre de retirada, s'entraria a la ratera d'El Callao on sols es podia assolir confirmar la dita de *vale más honra sin barcos que barcos sin honra*; també pot servir-nos per evidenciar el que dèiem, comparar l'aventura de Palau amb la d'un altre emigrant mataroní, Joaquim Martí, qui en semblants dates, i també advocat i jove com Palau, i d'una família amiga i posició social paral.lela, va passar a l'Havana i després a Santo Domingo, no deixant de palesar a les cartes que enviava al seu pare aquella desorganització i desinformació, o l'omissió o indiferència de l'administració espanyola quan les circumstàncies exigien el contrari (27).

La qüestió espanyola, que Palau qualifica de maleïda, expressant l'anhel que s'acabi com més aviat millor, tenia l'origen en la reclamació d'Espanya al Perú pels deutes sorgits amb les lluites hagudes fins la independència de l'esmentada república, i per les queixes dels maltractes soferts per alguns súbdits espanyols, cosa que va fer que Espanya ocupés per la força, a l'abril del 1864, les illes Chinchas, on es trobaven importants jaciments de guano, una de les principals riqueses del Perú.

Palau, pel novembre d'aquell any, ho veia així: *Llueven aquí discursos como pan bendito, se activan, aunque no mucho, los armamentos, se habla sin cesar de Patria, traición, Congreso, Senado, Unión americana, paz, guerra, etc., pero no pasa de aquí; y como pronto estarán la Villa de Madrid, el Carmen, Blanca y Berenguela en las Islas, entonces, naturalmente, se hará más fácil el arreglo. Así, esperan en esta Ciudad las personas sensatas que se compondrá todo y no se disparará al aire ninguna bala rasa.*

En aquest cas Palau va encertar-ho, ja que la prudència de l'almirall espanyol Pareja, qui va sustituir Pinzón, va fer que, sense disparar-se cap bala, s'acabessin les diferències i es firmés, sobre la coberta del Villa de Madrid, el tractat de pau el 27 de gener del 1865; és quan Palau pensa crear l'agència hispano-peruana.

Però el tractat de pau va ser mal rebut pel poble peruà, cosa que va facilitar que es promogués una revolta dirigida pel general Mariano Ignacio Prado que acabaria derrocant el president de la república, el general Pezet, donant-se Prado, ell mateix, el nom de *dictador*. Palau deia: *El ejército es quien le ha conferido este cargo, y con gran pesar de mis principios democráticos, veo que todas las personas sensatas aprueban y se glorian de la Dictadura, como de necesidad para la consolidación del país. Yo solo recuerdo, en contra, que solo han merecido bien de la historia dos dictaduras: la de Salvio Juliano, promulgador del célebre Edictum Perpetuum, y la del gran Julio César, el más grande de los héroes. Veremos si aquí la dictadura saldrá pez o saldrá rana.* (Lima 28-11-1865).

Palau, amb pessimisme, diagnosticava que els peruans en les qüestions polítiques havien heretat els defectes dels espanyols (28).

Els problemes seguien, perquè el poble no acceptava la pau, i també perquè s'havia declarat la guerra entre Espanya i Xile, el país veí. Es perllongava un bloqueig de les costes xilenes, per tal de no facilitar-se carbó a l'esquadra espanyola i altres picabaralles, així com pel fet d'haver demostrat abans simpatia al Perú i negar-se a donar explicacions i satisfacció a l'antiga metròpoli. Així va exigir-ho Pareja davant de Valparaiso amb la fragata Villa de Madrid, acompanyat de quatre fragates més, i dos vaixells més petits, i va succeir que els xilens, amb la corbeta Esmeralda van capturar la canonera espanyola Virgen de Covadonga, cosa que va provocar el suïcidi de l'almirall Pareja.

La notícia del bloqueig i del suïcidi de Pareja va arribar a Lima, desestabilitzant les relacions, ja força deteriorades, entre Espanya i els peruans: *Como hay aquí de por medio el bloqueo de Chile* —deia Palau— *también está aquí la cuestión española en discusión. Han mediado muchas quisicosas, ninguna de las cuales puede provocar un casus belli.* (Lima 28-11-1865). *Hasta hará muy pocos días, no se ha sabido aquí la muerte de Pareja, víctima del vergonzoso rendimiento. Como hombre hay que sentirlo mucho; pero el honor marino no ha sufrido nada. Aquí ha impresionado profundamente a todo el mundo.* (Lima 27-12-1865).

El dictador Prado, per tot això, el desembre del 1865, va firmar un tractat d'aliança amb Xile, propiciant que Palau pensés fugir: el 21 d'aquell desembre fins va pujar al vaixell que l'havia de portar a Mèxic, pensant invertir els seus estalvis amb sucre i petroli, va suspendre però, la decisió a precs dels de la refineria on treballava. Una setmana després, ho explicava a la família equivocantse quan assegurava que el problema peruano—espanyol estava a punt de resoldre's, i que si hagués fugit no era pas —deia— *por miedo del Perú, que es la tierra de los bonachones, y hubiera vuelto dentro de 3 o 4 meses con el mismo buque y probablemente convertida en plata mejicana y fuerte lo que no es mas que plata feble.* (Lima 27-12-1865).

Com que el 14 de gener de 1866 es declararia la guerra entre Perú i Espanya, Palau, un mes després del seu fallit intent de fugir, va veure's obligat a sortir d'aquella república precipitadament, i pel que es llegeix en el *Llibre de Família*, d'amagat: *Sobrevingué la guerra de España ab aquella República i tingué que fugir, com tots els espanyols, salvantse de lo rigurós registre que se practicava a la sortida de los vapors, figurantse un fogonista inglés en lo departament de máquines.*

És quan Palau, com ja sabem, deixa i encarrega a l'amic Hurel el bon fi dels seus negocis a Perú, coneixent la família l'estat de comptes per una

carta escrita el 26 de gener de 1866, *desde el vapor en que se trasladava a Nevoyork*. Ja no retornarà mai més a Perú, república formada, segons diu, de bons jans i amb una atmosfera sense electricitat, on havia pogut fer alguns estalvis després d'una mica més d'un any d'arribar-hi; aquella qüestió espanyola, a la qual repetidament havia al.ludit, que semblava fruit de *quisicosas*, l'havia escombrat d'allà per sempre més.

7.– *Epíleg*–.

Marcel de Palau, com havia pensat en el primer intent de fugida, es proposaria, probablement, fer un viatge d'anada i tornada en el mateix vaixell amb què va sortir del Perú, passant l'estret de Magallanes i dirigint-se a Nova York costejant i fent estada a diverses repúbliques americanes; en retornar, però, trobant-se a l'istme de Panamà, resultava que tot i havent passat quatre mesos, la qüestió espanyola no s'havia resolt. (*Desde entonces* –deia– *han sucedido varias cosas, especialmente la importantísima del bombardeo del Callao, sobre la cual no tengo datos todavia*) (29). Potser aquesta manca d'informació, o qui sap si començava a sentir-se malalt, va obligar Palau a quedar-se a terra ferma, sense gosar prosseguir endavant amb la possibilitat de trobar-se altra vegada a Lima, massa aviat: *Hace cuatro meses casi redondos* –deia– *que dejé Lima, a pesar mío; desde entonces he corrido algo y aunque me alegro de conocer N. York y tener ideas claras sobre las Repúblicas de Centro América, juzgo lo mas conveniente detenerme aquí y probar... por si no es posible volver a Lima, ni encuentro otro punto donde se me ofrezcan mejores ventajas*. (Aspinwall o Colón 24-5-1866).

Passada una setmana d'escriure's la carta referida, el protagonista moriria. La carta és molt nostàlgica –potser ja llavors va apercebre's que no estava ben bo ?– ja que Palau passa llista a tota la seva vida, en rememorar la família situada a les Mateues –la casa pairal de l'estiu dels Palau– al.ludint al fet d'haver-s'hi refugiat quan Prim va ocupar Mataró, a les morts de dos germans durant l'epidèmia del còlera, al pare, a l'oncle, a l'avi, i com a súmmum de record melanconiós, a la mare pregant pels navegants...

La defunció va inscriure's en el registre civil del consulat francès –noteu la manca d'organització espanyola a les antigues possessions– a Colón, de Panamà, que llavors formava part dels Estats Units de Colòmbia, constant a l'acta, en francès, que Marcel de Palau, de 32 a 33 anys (en tenia dos de menys), nascut a Mataró, va morir a la nit de l'1 al 2 de juny del 1866, essent testimonis Antoni Solís, negociant, i Julià Martínez, fotògraf, sense especificar-se la causa de la mort. En el *Llibre de Família* es diu que *inesperadament, morí de un atach de febre amarilla (icterodes) al primer de juny de 1866 en Colon (Aspinwall) de Colòmbia*. Per les indagacions d'Eloïsa, podria ser una altra la causa de la mort: *Marcelo falleció a causa de un fuerte dolor en un costado acompañado de una fuerte irritación de vientre, habiéndole visitado durante su enfermedad el mejor facultativo de la población, y habiendo sido bien asistido por innumerables amigos, entre los que se contaban muchos españoles. ... A el pobrecito solo le faltaron los auxilios espirituales por carecer absolutamente de sacerdotes en la población*. (Illescas 5-5-1867).

Des de la sortida de Palau de Mataró, havien passat dos anys. Quines conclusions es poden intentar treure de l'aventura americana d'aquest mataroní ? Naturalment, sols serviran pel cas concret d'un emigrant del Maresme, a la segona meitat del segle dinou, amb una professió i cultura singulars.

Notem que pot endevinar-se que llavors era difícil a Mataró, i també a Madrid, acumular de pressa una respectable fortuna, almenys amb l'exercici de la professió d'advocat; que encara les terres americanes es tenien com el lloc on això era possible; que aquesta opció no era pas acceptada de bon grat, ja que marxar a Amèrica es tenia com una dissort; que l'emigrant situat lluny de la família es sentia deslligat de conceptes i normes socials que impedien a Espanya fer coses que, en canvi, s'emprendrien a ultramar; que Espanya ignorava l'existència dels emigrants i no sols no eren ajudats, sinó que s'adoptaven decisions que directament o indirectament els podien perjudicar.

D'aquella aventura va perdurar l'amor d'Eloïsa: *Vivirá eternamente en el fondo de mi corazón... querido e inolvidable Marcelo*, escriuria dos anys després de la mort d'aquest, qui tampoc havia deixat de recordar-se d'ella en el testament fet abans de marxar; també l'aventura americana determinaria que es bategés amb el nom de *Marcelo* a familiars dels Palau en dues successives generacions, en record i admiració d'aquell jove coratjós, treballador, culte, romàntic i malaguanyat, i quedessin unes fotografies d'ell i de Lima, així com un plec de cartes amb el rètol de *Preciosas cartas de Marcelo a la familia*, que han estat utilitzades per intentar ressuscitar els seus anhels i les dificultats i avatars que el van portar i va trobar a Amèrica.

Antoni Martí i Coll

NOTES :

1.- Com a mostra de l'amistat dels Palau amb Figuerola hi ha una carta d'aquest escrita durant l'epidèmia del còlera: *Sr D José Palau.-Mataró.- Madrid 7 octubre 1854.- Mi estimado amigo: Sin saber de V. ni si su familia ha sido tristemente visitada por la enfermedad, le participo que se ha constituido el Tribunal de oposiciones para Economía Política y que van a ser llamados Vs. dentro brevísimo plazo. Si V. no teme al cólera después de los estragos pasados (aunque por fortuna es aqui muy benigno) póngase V. en camino al recibo de esta, pues, de no, es posible que ya esten los ejercicios empezados.- Supongo que V. habrá llorado la pérdida de nuestro común amigo Ventura. A mi me afectó en estremo y me encuentro ahora muy solo sin el.- Es de V. afmo. s. s. y amigo.- Laureano Figuerola.*

2.- MARTÍ i COLL, Antoni. *Història d'una família; segona part.*- Premi Iluro 1977: Mataró 1979. (Planes 128 i següents).

3.- *Llibre de Família.*

4.- *Escrigué entre molts altres trevalls, una poesia catalana molt coneguda sobre lo Princep de Viana...*

5.- "El semanario de Mataró". Núm. 43 del 18 d'octubre de 1890.

6.- [...] *Según parece, Ibran intenta pasar a Tetuán a fundar allí un cafetín de moros honrados. Ha pocos días estuvimos en Barcelona con Pepe, donde vimos salir los voluntarios. Se tomaron con ellos las mayores precauciones, como si estuviera publicada la ley marcial, y te aseguro que al recordar que aquellos iban a representar a Cataluña, la heredera de los Fivallers y de los Berenguers y de los Bernardos de Cabrera, debió cubrirse con entrambas manos, llena de rubor de la vergüenza. Gentil cohorte mandamos a las playas de Africa ! Bravo empeño el nuestro en formar sus filas cuando aun asi esto es la flor de los voluntarios que se han ofrecido !* (Carta al germà Melcior, a Madrid. Mataró 29-1-1860).

7.- *Mireio. Poema Provenzal.* "Diario de Barcelona" del 6, 8, 10 i 21 d'agost de 1861. Quatre articles firmats per Marcelo de Palau i Català.

8.- [...] *Corrieron ya para el (municipio de Mataró) los azarosos tiempos de las emigraciones a América; ya todos los hijos nacen y duermen en su regazo o en el de la Madre España.* ("El Municipio". *Estudios sobre el presente de Mataró.* 9-5-1861).

9.- ... *Ya quisiera que hubiese llegado la hora de volver de aquella región ! Ya quisiera estar al fin de lo que tengo aun que empezar !* (Madrid 5-2-1863).

10.- ... *la legislación catalana que centralizándolo todo en el primogénito y vinculando en él la dignidad y el lustre de la familia, deja a los demás hijos como una gran masa flotante de personas, sin una pequeña propiedad que les retenga en el suelo patrio* ("El Municipio", etc. 9-5-1861)

11.- [...] *De ocho meses o más databa mi resolución de pasar a Ultramar, pero siempre volvía mis ojos a Cuba, Sto. Domingo, Filipinas o Habana, lo que es natural cuando en España solo pueden proporcionarse destinos para aquellos puntos. Y a mi me detenía solo las enfermedades mortíferas de aquellos paises. Una de las dos habaneras que aquí he conocido me aseguraba que no correría peligro mayor, ni del vómito, ni de la fiebre, si seguía sus consejos: pero García Vergés, que ya estaba aquí, me dijo que esto no lo podia asegurar ni ella, ni nadie, a cuyo efecto me contó varios casos que había presenciado, uno de ellos en casa de Andreu.* (Madrid 5-12-1863).

12.- *Por cuan ignorados caminos guía la Providencia nuestros pasos ! Braun, a quien conocí en Mataró, es el que ahora hace cambiar mi derrotero de las tertulias, donde hubiera ido, al Perú.* (Id.)

13.- [...] *no muy lejos del Perú (está) la isla de Jauja, por cuyo benigno y especialísimo suelo, se han apoderado de ella sin duda la fábula y la novela.* (Id.)

14.- *Allí seguramente se estrechará, si es posible, más y más nuestra amistad y en aquella tierra, hoy para mi desconocida, tendré siempre una persona de verdadero afecto y cariño hacia mi... Probablemente tendré allí, también al Padre Escudero, religioso franciscano, sujeto recomendable por su piedad y que con Braun pasa allí, quien es ya muy amigo mío.* (Id.)

15.- *Resuelto ya estoy (sin descuidar la carrera en la cual no desconfío) tratando de adquirir algunos conocimientos económicos, etc., asi como el alemán, que me pueden ser allí muy útiles, si puedo ejercer el comercio, además de la abogacía.* (Id.)

16.- Notaria de Matías Aparicio y Burgés. Escriptura núm. 59.

17.- Lima 28-5-1865. -Sr. D. Estanislao Figueras. -Madrid.- *Mi estimado amigo y compañero: Tengo sumo placer en tomar la pluma y recordar su buena amistad que no olvidaré nunca. No le digo, o mejor, no me entiendo en decir a U. que mi viaje fué feliz, que en Lima he recibido la mejor acogida y que este clima me prueba muy bien. Tampoco en manifestarle que deseo a U. y Rafael muchos recursos de casación, así como a Pepita una salud más cabal de la que disfrutaba...*

18.- *No sé si habrás visto a Braun por Madrid, pues estando en El Escorial alguna vez bajará a la Coronada Villa. Dicho amigo no me ha escrito, o por lo menos no he recibido contestación, a las 4 cartas que le he dirigido, cosa que me extraña mucho, pues el debe saber que necesito una carta española... Dentro 15 días le volveré a escribir, pero si no contesta no sé que pensar de ese silencio* (Lima 26-11-1864; carta al germà Melcior).

19.- *Está en El Escorial entregado al estudio y habiendo compuesto 3 gramáticas –griega, hebrea y alemana– que se imprimirán en Leipzig. No habla de venir por su cuenta al Perú y sí solo en caso de ser llamado por el Gobierno Peruano* (Lima 1864; carta al cunyat Diaz de Trigueros).

20.- ... *sigamos en este país de si tan socorrido, acarreando materiales para la difícil fábrica del porvenir que, aunque aquí es de suyo hacedera, no tanto como nos lo pintaba el soñador y visionario de nuestro amigo Mistus Blaus..* (Lima, juny 1865; carta al germà Melcior).

21.- *En primer lugar, aqui apenas hay otra literatura que la política. Todo son cantos patrióticos, todo son en-*

gendros de natural y hasta cierto punto justificado orgullo republicano. Además, hay aquí tanto descuido en la ortografía que bien pudieran competir con Da. Bramona que escribía hermosa sin h. Item los cholos, naturales del país, tienen una dificultad suma o un hábito de pronunciar mal. El semos por somos, Lema por Lima, etc. es panem nostrum quotidianum. Sin ir más lejos, esperando un profesor, entré un día en una clase de gramática latina y me mostraron a un tal Pillaca que tomaba su libro a las 6 de la mañana y durante tres o cuatro horas repetía sin cesar:

Singolar-nomenetevo Rosa -el rosa
genetevo Rose -del rosa
datevo Rosaron...

...No... equevoqué... y volvía al nomenetevo, genetevo...; el datevo lo empassaba.

Al fin venció a la Musa y su tonada era entonces-
Singolar Nomenetevo Dominós – El señores
genetevo Domenós– Del señores
datevo Domenon– Contra el señor

Y probablemente sucederá con él lo de: quis vel qui, ningún borrico pasa de aquí ! Feliz Pillaca ! Tiene poco talento pero malo !

Con esos grandes elementos literarios ¿cómo ha de estar D. Quijote sin un fuerte dolor de muelas? ¿Cómo Apolo y sus nueve musas? ¿En qué manos encomendada la literatura? Lo mejor es en este punto echar a correr. Y Braun decía que "El Comercio", periódico, pagaba los artículos a 6 y 8 pesos ¡ Qué barbaridad ! (Lima, juny 1865; carta al germà Melcior).

22.- *Agencia de Créditos hispano-peruana, o Agencia hispano-peruana.-D. Marcelo de Palau Català, Abogado de los M. I. Colegios de Madrid y Barcelona, Licenciado en Administración y Profesor Mercantil de la Escuela de Barcelona, residente en el Perú (Lima) ofrece sus servicios como Agente e Instructor a los españoles que posean títulos o reclamaciones valederas ante esta República.- Terminados felizmente las disidencias entre ambos países, con el Tratado del 27 de enero del corriente año, llegó la hora de hacer efectivos ante el Supremo Gobierno de esta República los créditos, hasta hoy día estériles de origen, continuidad y actualidad españolas. Faltaba solo una persona intermedia que aquí los hiciera eficaces y como tal nos ofrecemos a nuestros compatriotas. etc., etc.*

23.- [...] *Voy a proponer a U. su intervención en un negocio que estoy decidido a emprender en el cual solo arriesgo mi ímprobo trabajo y unos 500 pesos de gastos para conseguir quizás buenas utilidades.- Firmada la paz entre España y el Perú, no tardará en terminar el tratado definitivo que corresponde, parecido al de Chile, según los términos del de Pareja-Vivancos. En su virtud, para el arreglo de la deuda hispano-peruana, resolverá sobre los créditos el Gobierno peruano y en caso de duda una Comisión mixta.- Ahora bien, la deuda española que está en manos de particulares y que se presentará a la indemnización, se estima en unos tres millones de pesos y mi plan consiste en ponernos como intermediarios entre la persona reclamante y el Supremo Gobierno o la Comisión mixta, persona que hace a los tenedores españoles mucha falta.- El adjunto anuncio enterará a U. de cuanto podría decir.- Antes de decidirme, lo consulté... y juzgaron el negocio excelente... Rodrigo supone que hasta podría reunir la Agencia un millón o más de pesos.- Su cargo de U. y el de Pepe se reducen en la Agencia a ser los corresponsales para revisar los títulos o créditos* [...] (Carta a Estanislau Figueras, a Madrid; Lima 28-5-1865).

24.- *El gran patio que tiene al frente, los surtidores que caen, como verán Vs., en la ria o rech que desprenden las ruedas del Molino, el rumor del agua, el lujo de las habitaciones interiores; todo forma una bella quinta hermoseada con dos huertas y un jardín que tiene a sus espaldas* (Lima 13-8-1865).

25.- El germà Melcior, estudiant d'Enginyeria, va remetre a Marcelo fórmules d'aritmètica mercantil; l'entrada a la refineria podia facilitar-ho les classes d'àlgebra que Marcel havia donat a un fill de Rodrigo: *Por ahora te agradezco las fórmulas de tu aritmética mercantil. Tengo dos libros de Cálculo mercantil y Giro, bastante buenos. Además, como enseño álgebra al hijo de Rodrigo, tengo que esbatusarme cada día en estos estudios* (Lima 26-11-1864; carta al germà Melcior).

26.- Nota trobada amb les cartes:

Según carta de Marcelo, escrita en 26 enero 1866 desde el vapor en que se trasladaba a Nevoyorch, los intereses que dejaba al cuidado de Hurel eran los siguientes, bajo advertencia que este señor habia de ir entregando el resultado a D. Nicolás Rodrigo de Luna.

Activo	
300 q ql Harina flor, calculada a 6 P 6n q ql Pesos	*2025*
40 sacos arroz Calupe a 20 pl uno	*800*
210 q ql Harina en el Callao a 5 $ 5 rs (calculado)	*1181*
	4006
Pasivo	
1 pagaré orden Tejeda al 11 febrero	*2000*
Remanente	*2006*

27.- MARTÍ COLL, Antonio. *Don Joaquín Martí y Moner. 1828-1864. Cartas de Ultramar.*- Premio Iluro 1960.- Mataró 1961.

28.- *Aqui no se habla de enfermedad alguna, o mejor, no hay nunca otra sino la enfermedad crónica política de los ministerios y gobiernos peruanos, heredada de nuestra raza* (Lima 28-11-1865).

29.- Colón 24-5-1866; el bombardeig d'El Callao havia estat el 2-5-1866, i de seguida va retirar-se l'esquadra espanyola.

La doctora Ma. Rosa Terés i Tomàs, professora al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, en l'article que segueix analitza, investiga i documenta la imatge de la Mare de Déu Gòtica del Museu Arxiu de Santa Maria.

L'ESCULTOR JORDI DE DÉU I LA MAREDEDÉU DEL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA DE MATARÓ

Al Museu-Arxiu de Santa Maria, actualment en període de remodelació, es conserva una delicada imatge de la Verge amb el Nen, esculpida en alabastre, que, per les seves característiques, hem de considerar plenament gòtica.

Consta que, durant molt de temps, aquesta imatge va romandre a l'exterior de l'església de Santa Maria, a l'anomenat Portal Xic, protegida per una fornícula. En aquest indret havia sofert diversos desperfectes i, des de començaments de segle, fou guardada a l'interior, a la cripta dels Dolors (1).

Després, per decisió del bisbe de Barcelona, Enric Reig, que l'any 1917 féu una visita pastoral a l'església, la imatge fou traslladada al Museu Diocesà de la ciutat comtal, lloc on es guardà durant bastants anys fins la seva recuperació definitiva per a Mataró (2).

LA SEVA PROCEDÈNCIA

Les opinions pel que fa a la ubicació original de la imatge i a la seva cronologia no han estats coincidents.

A començaments del segle XV, amb la incorporació de Mataró a la Corona i la seva primera organització com a municipi, s'iniciava una etapa florent per a la vila; consta que, aleshores, s'estava refent l'església de Santa Maria i que el seu interior fou guarnit amb nous retaules (3). Hom coincideix a afirmar que l'any 1446 ja existia el retaule de l'altar major (4), dedicat versemblantment a la Mare de Déu, i també s'ha donat com a molt possible que la imatge de la Verge que suara comentem hagués presidit aquest retaule (5).

De tota manera, caldria averiguar alguna cosa més sobre la data de la construcció d'aquest retaule i sobre les seves característiques —mides, iconografia...—, per a poder confirmar o rebutjar la seva relació amb la marededéu del Museu-Arxiu. Malgrat la manca d'informació en aquest sentit, el que és evident és que la imatge és gòtica i que, si realment presidí algun retaule, aquest havia de ser el gòtic i no pas el pintat en època renaixentista.

En relació amb això, alguns autors havien considerat que la imatge de Santa Maria era una obra d'estil renaixentista, pertanyent al retaule pintat per Nicolau de Credensa, Enrique Fernandes i Pedro Nunyes, entre els anys 1532 i 1537. Així ho afirmaven Ferrer i Clariana (6) i el mateix Madurell i Marimon en el seu important treball sobre aquests pintors (7).

Pel que es dedueix de la documentació, els esmentats artistes es comprometien a enllestir un retaule que ja feia anys que era començat, però que encara no s'havia pintat (8). Tenint en compte les dates i la darrera informació documental és possible que a Nicolau de Credensa, Enrique Fernandes i Pedro Nunyes se'ls encarregués la pintura d'un retaule, l'estructura arquitectònica del qual fos anterior, el més segur gòtica de finals de segle XV. Per tant, hauríem d'acceptar la construcció d'un nou retaule, amb una estructura encara gòtica però avançada, que hauria substituït l'anterior retaule existent l'any 1446, i que després, ja dins el segle XVI, s'hauria pintat amb el nou estil del Renaixement.

Davant d'això, no podem acceptar de cap manera que la Verge amb el Nen que suara comentem fos contemporània a aquest retaule darrerament esmentat; estilísticament —com ara veurem— és

La Marededéu del Museu Arxiu de Santa Maria.
(Clixé P. Beseran)

molt anterior, tant pel que fa a la construcció de l'estructura arquitectònica com a la seva pintura. L'únic que podem admetre és que es tractés d'una peça reaprofitada d'època anterior, però, de cap manera no es pot considerar una imatge d'estil renaixentista. Per tant, i tornant al principi, seria més lògic creure-la formant part del retaule que presidia l'altar major l'any 1446 i que, possiblement, ja era fet des de començaments del segle XV. Tan sols hi ha un detall que no encaixa massa, i que fa referència a les mides d'aquesta escultura: la Verge té 0,67 metres d'alçada total; creiem que és ben poc per a formar part d'un retaule que presidia l'altar major. Per tant, no podem descartar la possibilitat que aquesta imatge es trobés originalment en un altre indret de l'església de Santa Maria, potser en alguna capella o a l'exterior, presidint el timpà d'una porta o protegida per una fornícula.

CONSIDERACIONS ESTILÍSTIQUES I D'ATRIBUCIÓ (9)

La Verge, d'alabastre i amb restes de policromia (blau i vermell), té una alçada total de 0,67 metres. Tret d'alguns petits desperfectes, el seu estat de conservació és acceptable. La figura de la Verge té el cap trencat i enganxat, el nas es troba una mica escapçat i li manca la mà dreta on devia dur un atribut. El Nen també ha perdut les mans i part dels braços, tot i que encara es poden veure les potes d'un ocell que devia aguantar amb la seva mà esquerra.

La Verge porta un vestit escotat i generosament plegat a partir de la cintura; aquesta és més aviat alta i s'estreny amb un cinyell decorat amb relleus poc profunds i molt sumaris. El mantell no li cobreix el cap, sinó que només li tapa les espatlles i li embolcalla els braços, tot provocant una caiguda suau de plecs, entortolligats a manera d'espiral; l'efecte del conjunt és més decoratiu que no pas naturalista.

El rostre de la Verge és més aviat rodó; la barbeta és partida i la boca petita i lleugerament somrient. És molt característica la manera de fer els ulls, tot marcant quasi excessivament les parpelles. Els seus cabells són llargs, però no gaire, i lleugerament ondulats, es guarneix amb una corona i no porta vel.

Com acostuma a ser habitual a les imatges de l'època, el cos de la Verge presenta una suau inclinació o "contraposto" (10), postura que facilita el sosteniment del Nen.

Pel que fa a l'estil, al Nen se li poden aplicar les mateixes característiques que a la figura de la Mare. Com ja hem apuntat abans, devia portar a la mà un ocell, del qual en queden només les potes; per les dimensions d'aquestes i la seva aparença és possible que pertanyessin a un ocell de rapinya, tipus força freqüent en les imatges del Midi francès (11). Però, de fet, l'ocell és un atribut molt usual en els grups escultòrics de la Verge amb el Nen durant el segle XIV (12) i, possiblement, l'origen iconogràfic s'hagi de buscar en els Evangelis apòcrifs (13).

La Marededéu del Museu Arxiu de Santa Maria. Detall.
(Clixé: P. Beseran)

Jordi de Déu. El "mig tors d'àngel" de la façana de la Casa de la Ciutat de Barcelona (1400).
(Clixé Institut Municipal d'Història, de Barcelona)

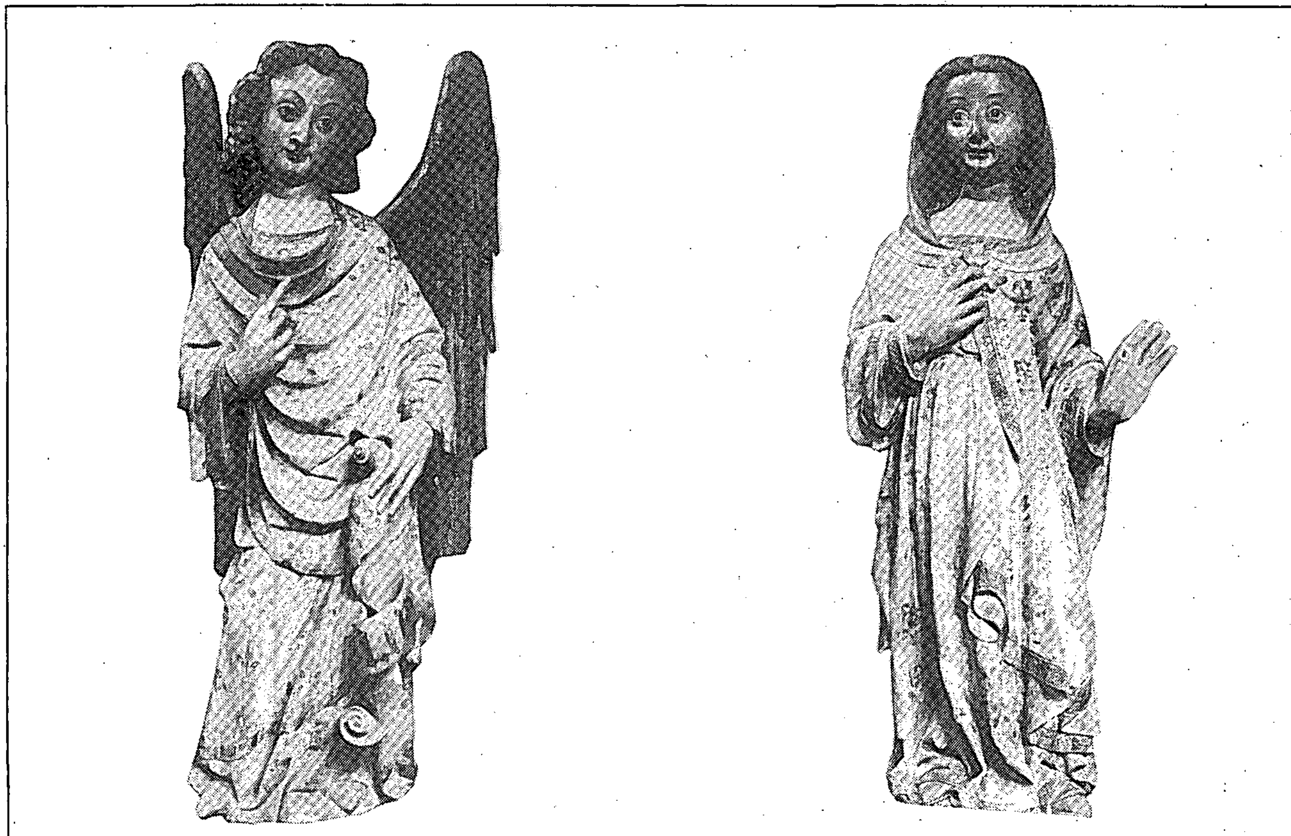
La Verge de Mataró no és, evidentment, renaixentista, però, tampoc, d'un primer moment del gòtic. Pels seus trets estilístics cal situar-la entorn de l'any 1400 i estretament relacionada amb l'escola de Barcelona. Quant a la paternitat, creiem que hi ha raons de pes per a vincular-la a la darrera etapa de la producció de Jordi de Déu, iniciada al voltant de l'any 1390, quan aquest escultor comença a treballar a Barcelona en la decoració de les parets de tancament del cor de la catedral (14).

Les característiques dels rostres, tant de la Mare com del Nen, coincideixen amb les d'altres peces documentades de Jordi de Déu, fins i tot, les anteriors a l'etapa barcelonina; com és el cas del retaule de Sant Llorenç, de Santa Coloma de Queralt (1386-1387) o d'algunes restes pobletanes (15). Quan Jordi de Déu, ja citat a la documentació com a Jordi Joan, comença a dur a terme els encàrrecs barcelonins, a la catedral i a la mateixa Casa de la Ciutat, entra en contacte amb l'esperit renovador del canvi de segle que encapçala la figura de Pere ça Anglada (16). L'any 1400 Jordi Joan cobrava per haver esculpit un "mig cor d'angel" i tres escuts (17) per a la façana de la Casa de la Ciutat; aquestes obres decoratives encara es conserven i les relacions entre el rostre de l'àngel i la marededéu que ara ens ocupa són evidents.

La Verge de Mataró vindria a ser una síntesi entre la manera de fer tradicional de Jordi de Déu, vinculada a l'escola trescentista, i la més pròpia de l'ambient internacional que cap a la fi del segle es comença a viure a Barcelona. En la disposició del cos de la Verge es perd la rigidesa que encara és visible en les obres anteriors de l'escultor, prèvies a l'etapa barcelonina; el sentit del volum, propiciat per la diversitat i el moviment dels plecs de les robes, dóna a la Verge de Mataró aquest aire refinat i elegant, alhora que molt més naturalista, propi de les imatges del canvi del segle.

És difícil de determinar si aquesta evolució dintre de la producció de Jordi de Déu és conseqüència de l'adaptació del mateix escultor a les novetats o si suposa la intervenció més o menys acusada d'algun membre del seu taller. En aquesta línia, hem pogut constatar un fet que ens ha cridat realment l'atenció; es tracta de la relació, no tant pel que fa als trets de la cara, sinó pel que fa a la solució donada als cossos i al plegat de les robes, entre la imatge de la Verge de Mataró i el grup escultòric de l'Anunciació que corona l'escala d'accés a la trona de la catedral de Barcelona. Aquesta és una obra tradicionalment atribuïda a Jordi de Déu, però que nosaltres, sobretot pel que fa a la solució donada als rostres, veiem molt més a prop de Pere ça Anglada (18).

Aquestes interferències són difícils d'explicar, però ens atrevim a suggerir una possibilitat no tinguda en compte fins ara; que existís una relació

Pere ça Anglada ?. Anunciació, procedent de l'escala d'accés a la trona de la catedral de Barcelona, (ca. 1400).
(Clixé: J. Yarza)

entre Jordi de Déu i Pere ça Anglada o que, en un determinat moment de la seva etapa formativa, Pere ça Anglada hagués treballat al taller de Jordi de Déu. Aleshores és quan, potser, podríem justificar les relacions entre la producció de Pere ça Anglada i alguns detalls de la més avançada de Jordi de Déu a Barcelona, tot tenint en compte també la seva parcial contemporaneïtat.

Potser no és del tot casual que en els llocs de Barcelona on treballa Jordi de Déu trobem, de forma quasi paral.lela, l'activitat de Pere ça Anglada; aquest és el cas del cor de la catedral, –el "mestre Jordi", versemblantment de Déu, decora la tanca de pedra, i ça Anglada s'encarrega de l'obra de fusta (19), i de la Casa de la Ciutat – Jordi de Déu s'ocupa d'alguns detalls decoratius de la façana i Pere ça Anglada fa, quant menys, una de les tres imatges que havien de presidir el Saló de Cent (20).

En darrer lloc tenim encara una altra informació, en aquest cas documental, que pot aclarirnos quelcom. Desconeixem si Jordi de Déu o Pere ça Anglada treballaren alguna vegada per a Mataró; però sabem alguna cosa de les atencions que rebé l'església de Santa Maria per part del que, aleshores, era bisbe de Barcelona, Ramon d'Escales. El 28 de juny de l'any 1392 el bisbe escrivia al canonge i rector de Santa Maria i als obrers de la parròquia per ordenar-los la construcció d'un moble per a guardar els ornaments (21). Per aquelles mateixes dates existien relacions de client-artista entre Ramon d'Escales i Jordi de Déu per la construcció de les parets del cor de la catedral i, una mica després, amb Pere ça Anglada pel cadirat del mateix cor. Podria haver estat el mateix Ramon d'Escales qui encarregués la imatge per a Mataró.

De moment no coneixem cap més prova documental que ens permeti corroborar el nostre raonament estilístic i, per tant, donar la paternitat definitiva de la marededéu del Museu-Arxiu de Santa Maria a Jordi de Déu, però el que sí podem assegurar és que respon totalment a la tipologia corrent a Catalunya pels voltants de 1400: cares amples, cànon més aviat curt, cos alt i un lleuger abombament de la cintura; aquestes característiques són també pròpies de l'escultura borgonyona contemporània, però, d'una forma més generalitzada, val a dir que l'aparença d'aquestes imatges, i això també pel que fa a la de Mataró, cal incloure-la dins de l'estil internacional, estil que provoca una unificació de criteris que, de vegades, ens dificulta d'establir diferències i assignar atribucions (22).

Ma. Rosa Terés i Tomàs

NOTES.

1.- FERRER i CLARIANA, Ll.: *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple.* Mataró, 1968. Vol. I. p. 57.

2.- Al Museu Diocesà de Barcelona no vàrem trobar informació sobre la recuperació d'aquesta imatge per a Mataró. La marededéu constava com a desapareguda i estava catalogada amb el número d'ordre del Bisbat 120. Agraïm a F. Español la localització d'aquesta imatge.

3.- FERRER i CLARIANA, Ll.: *Santa Maria de Mataró..., op. cit.*, Vol. I, pp. 50-52; vegeu també SALICRU i PUIG, M.: *Recopilació de dades de les dues parròquies antigues de Mataró, Santa Maria i Sant Martí de Mata. (Del seu origen fins el segle XVI),* "Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria", núm. 7, (Mataró, abril 1980).

4.- Segons consta en una Visita Pastoral feta a Mataró el 12 de setembre de 1446, pel delegat del bisbe, el canonge Bernat Ferrer, l'altar major tenia el seu retaule, (A.D.B., *Visites Pastorals*, vol. 19, fol. 11, publicat per FERRER i CLARIANA, Ll.: *Santa Maria de Mataró..., op. cit.*, Vol. I, pp. 45-46. -

5.- SALICRÚ i PUIG, M.: *Recopilació de dades..., op. cit.,* pensa amb tot convenciment que la imatge de la Verge amb el Nen havia de pertànyer a aquest retaule que, per força, seria fet dins de l'època gòtica.

6.- FERRER i CLARIANA, Ll.: *Santa Maria de Mataró..., op. cit.*, Vol. I, p. 57. L'autor creu que, en ferse el retaule renaixentista s'hi col.locà en una fornícula central la imatge de la Verge suara comentada, que seria també una peça renaixentista.

7.- MADURELL i MARIMON, J.M.: *Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos*, "Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona", vol. II-1 (1944), pp. 45-46; vol. II-2 (1944), pp. 44-45. L'autor dóna la informació documental d'aquest retaule i precisament en el document que transcriu, amb data de 7 d'octubre de 1532, s'hi diu que els pintors Nicolau de Credensa, Enrique Fernandes i Pedro Nunyes s'han associat per pintar un retaule "que es part fet, de pintura en la vila de Mataró...". Però on Madurell i Marimon parla en concret de la imatge és en un treball posterior, en el qual també recull la informació sobre aquests pintors renaixentistes; es tracta de l'obra *L'art antic al Maresme. (Del final del gòtic al barroc salomònic). Notes documentals,* Mataró, 1970, pp. 73-74; l'autor fa esment de la imatge i, tal com havia considerat Ferrer i Clariana, la creu renaixentista.

8.- FERRER i CLARIANA, Ll.: *Santa Maria de Mataró ..., op. cit.*, Vol. I, p. 56, publica part d'un document, extret de l'Arxiu Històric Municipal de Mataró i corresponent als "Acords de la Vila", del 24 de febrer del 1533, on s'hi diu: "... atès ha molt temps lo retaula de la sglésia parrochial de dita vila és fet e està sens pintar a disminució y dany de dit retaula ...".

9.- Un dels pocs llocs on la imatge apareix fotografiada, a més de breument esmentada al text és a DURAN y CAÑAMERAS, F.: *La escultura medieval catalana,* Madrid, 1927, pp. 161 i 193.

10.- Entorn a aquesta freqüent disposició de l'escultura gòtica, a partir del segle XIII, hi ha un interessant treball de RECHT, Roland: *Torsion et hanchement dans la sculpture gothique*, "Gesta", Vol. XV-1 and 2, (1976), pp. 179-184.

11.- LEFRANÇOIS-PILLION, L.: *Les statues de la Vierge a l'Enfant dans la sculpture française au XIVè. siècle,* "Gazette des Beaux Arts", XIV, (1935), p. 214. Hem de tenir en compte les relacions lògiques i freqüents entre el sud de França i Catalunya durant l'etapa gòtica.

12.- Idem, p. 145.

13.- FORSYTH, W.H.: *The Virgin and Child in french fourteenth century sculpture. A method of classification*, "The Art Fulletin", Vol. 39, (1957), p. 177, nota 29. L'autor pensa que no és pas tan fàcil d'explicar l'origen iconogràfic d'aquest ocell. Segons ell, potser en un primer moment i en relació al colom es podria connectar amb la idea de puresa; però també és cert, continua recordant l'autor, que als Evangelis apòcrifs s'hi explica que Jesús feia ocells amb fang i que, després, ell mateix els donava vida. En aquest mateix sentit es pronunciava ja abans TRENS, M.: *Iconografía de la Virgen en el arte español,* Madrid, 1946, pp. 545-551.

14.- L'any 1930, un tal "mestre Jordi", identificat pels historiadors amb Jordi de Déu, treballa a la catedral de Barcelona en la decoració de la tanca del cor; el document en qüestió fou donat a conèixer per CARRERAS CANDI, F.: *Miscelanea Histórica Catalana*, sèrie II, Barcelona, 1906, p. 214; i posteriorment, pel mateix autor a *Les obres de la catedral de Barcelona,* "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras", Vol. VII, Barcelona, 1913-1914, p. 307.

15.- Per a l'anàlisi comparativa de la producció de Jordi de Déu continua essent molt útil la ja clàssica obra de DURAN i SANPERE, A.: *Els retaules de pedra,* "Monumenta Cataloniae" Vol. I, Barcelona, Alpha, 1932, pp. 56-66. Actualment és en curs de realització una tesi de llicenciatura sobre la figura de Jordi de Déu, a càrrec de Pere Beseran, que, ben segur, ens aclarirà moltes qüestions.

16.- Sobre l'escultor Pere ça Anglada, TERÉS I TOMÀS, M.R.: *Pere ça Anglada i la introducció de l'estil internacional a l'escultura catalana*, en premsa.

17.- Aquestes notícies documentals foren donades a conèixer per SANPERE I MIQUEL, S.: *Los cuatrocentistas catalanes*, Vol. I, Barcelona, 1906, p. 57.

18.- TERÉS I TOMÀS, M.R.: *Pere ça Anglada i la introducció..., op. cit.*

19.- Sobre la intervenció de Pere ça Anglada en l'obra del cor vegeu TERÉS I TOMÀS, M.R.: *Pere ça Anglada, maestro del coro de la catedral de Barcelona: Aspectos documentales y formales*, "D'Art", núm. 5, Universitat de Barcelona, 1979, pp. 51-64.

20.- DURAN I SANPERE, A.: *L'Art Català*, Vol. I, Barcelona, 1955, p. 366; prèviament el mateix autor ja havia donat a conèixer la notícia a *La casa de la Ciudad de Barcelona*, "Biblioteca de la Sociedad de Atracción de Forasteros", Vol. IX, any I, (Barcelona, 1927), p. 19. Dissortadament aquestes imatges han desaparegut.

21.- FERRER I CLARIANA, Ll.: *Santa Maria de Mataró..., op. cit.*, Vol. I, p. 38. L'autor treu la notícia de l'A.D.B., *Registre Comú*, anys 1391-95, fol, 72.

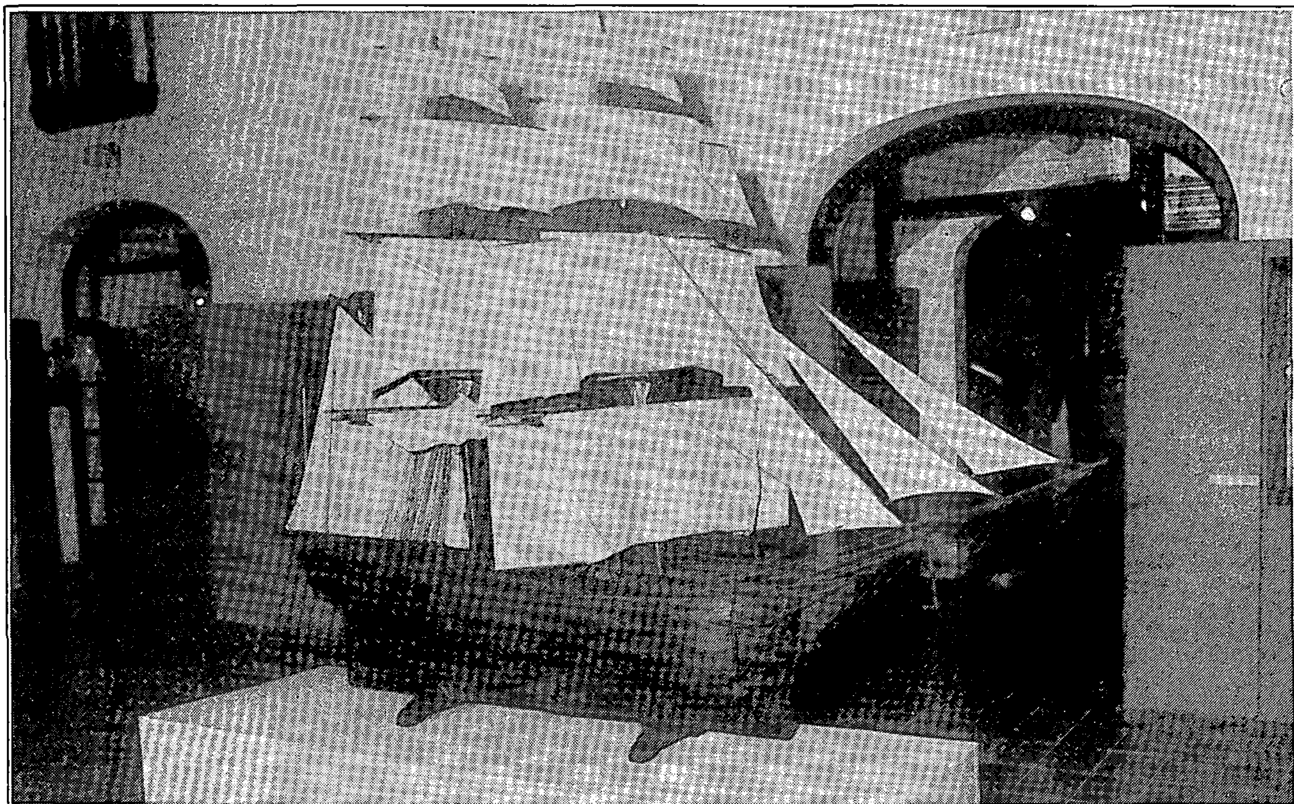
22.- Pel mateix, la concepció general d'aquesta imatge no es pot deslligar d'una altra Verge, l'anomenada "dels Perdons", conservada al Museu Diocesà de Barcelona, i que recentment ha estat atribuïda a Pere Joan (ESPAÑOL, F.: *Pere Johan i la Verge dels Perdons de Santa Anna a Barcelona*, "D'Art", núm. 8-9 (Barcelona, 1983), pp. 193-200.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

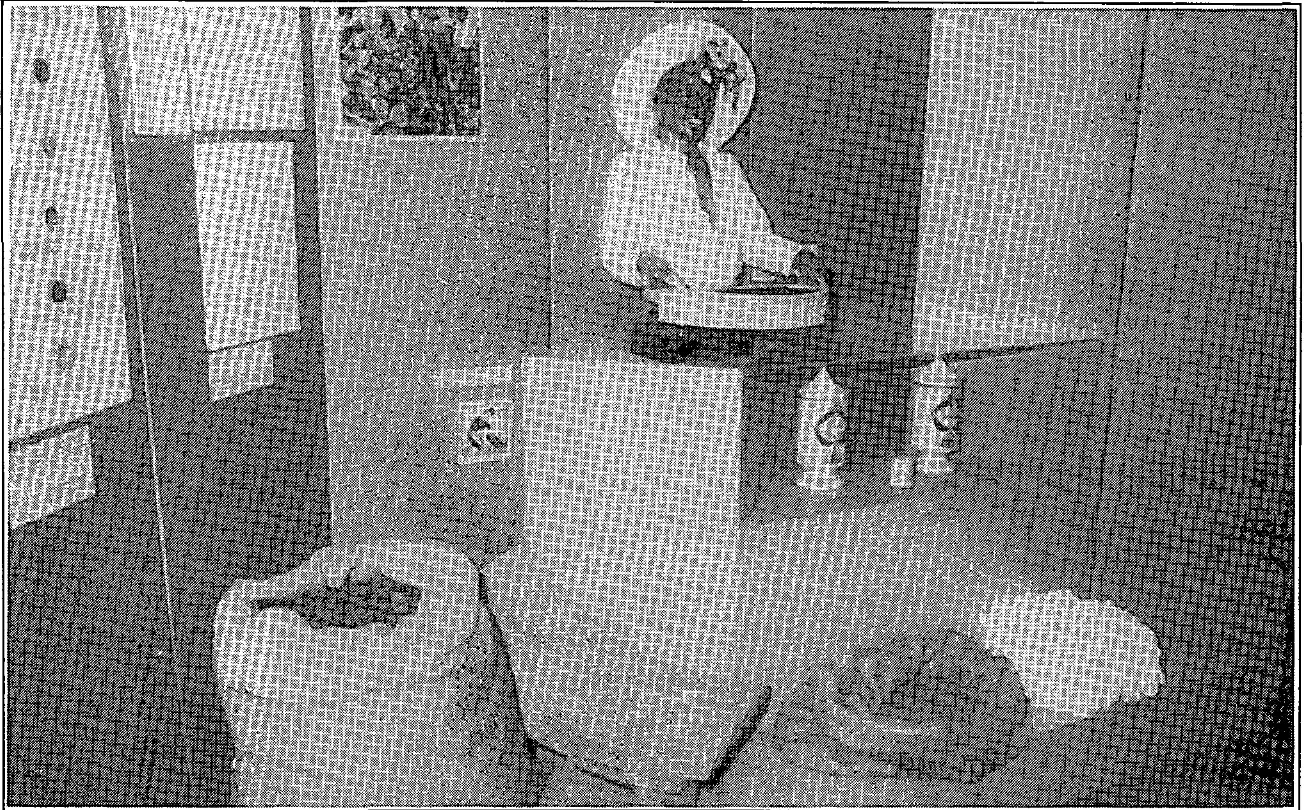
EXPOSICIÓ
L'AVENTURA AMERICANA DEL MARESME
juliol - octubre 1985

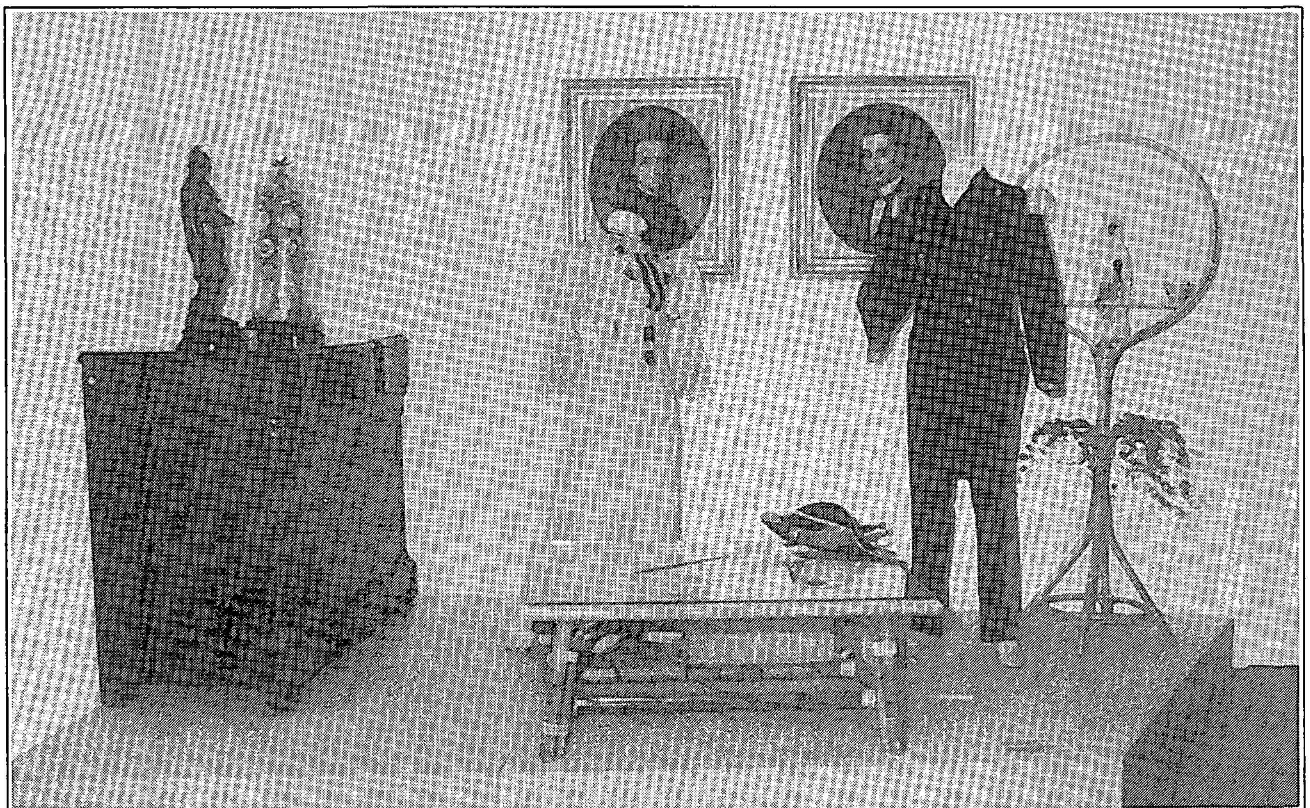
Acte inaugural de l'exposició.
Parlament del Sr. Ramon Manent i Rodon, president del Museu.

Espai 1, "La Ruta d'Amèrica"
Model de bergantí

Espai 2, "El tràfic amb Amèrica"
Productes d'importació

Espai 3, "La vida a Amèrica" Uniforme del vice-cònsul de l'Uruguai; Joaquim de Palau i de Castellar.

Fotografies: Toni Canal

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya